

KOROŠKI

svžinar

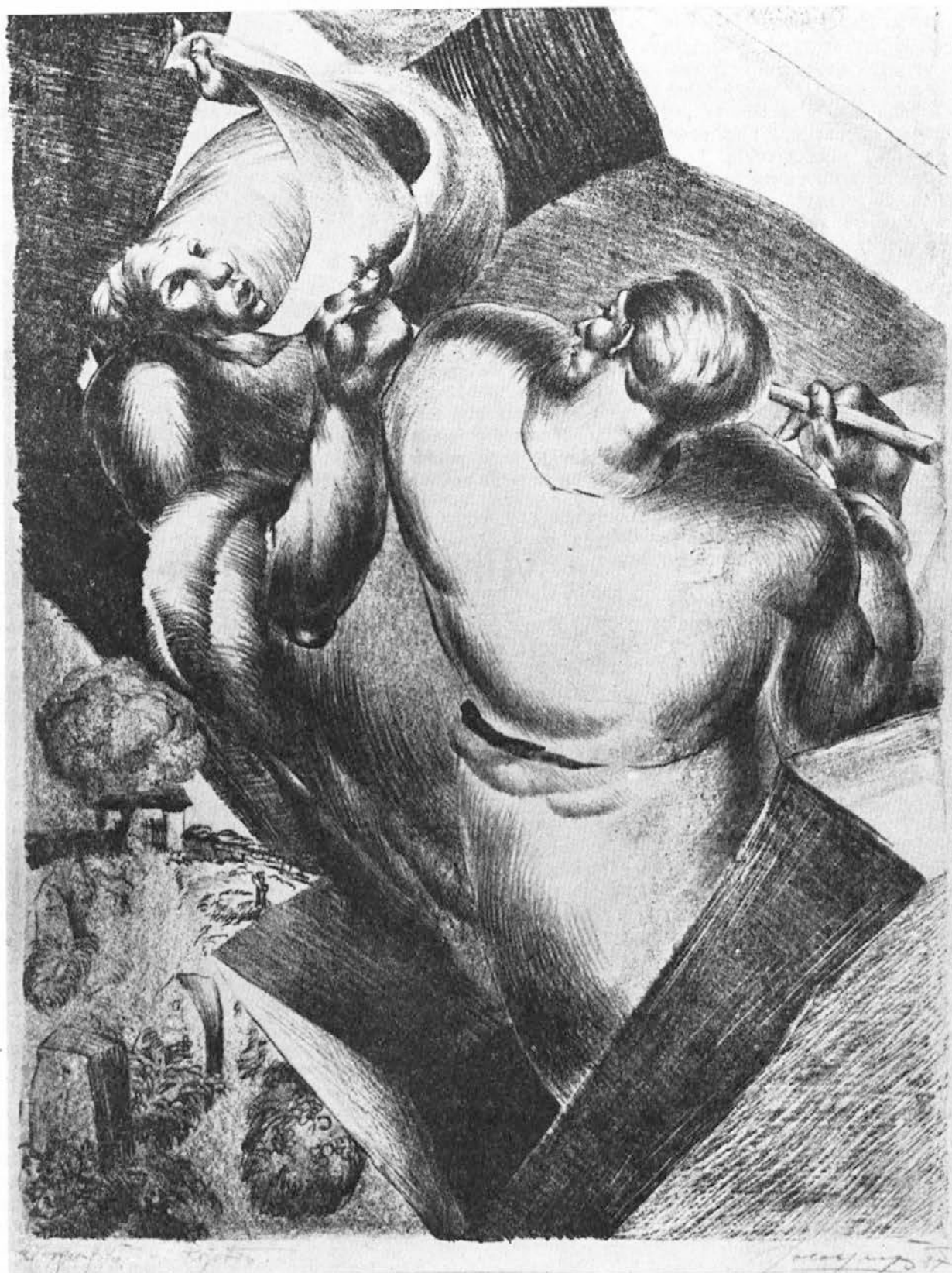
30 LET
AVNOJ

GLASILO MEŽIŠKE DOLINE

Leto XXIII

Ravne na Koroškem, 25. novembra 1973

Št. 4

Franjo Golob,
Rojstvo,
litografija, 1937

Marjan Kolar

Osebno doživetje države

Pred tridesetimi leti sem bil sredi Nemčije, daleč od doma. Konec novembra na Frankovskem še nikoli ni snega, kvečjemu čemerna, deževna jesen. Bilo mi je deset let in skupaj z materjo in sestro sem bil v izseljenskem taborišču Forchheim med še šestdeset drugimi ženskami in otroki. Naš uradni naziv je bil »svoji ustreljenih banditov«. Zato v taborišču, starem samostanu, iz katerega so nacisti pregnali menihe, skoraj ni bilo moških. Sreča, da smo bili pred letom dni prvi izseljenski transport, ki mu nacisti v Celju niso več kradli otrok, je že davno splahnela.

Nemci so takrat kljub Stalingradu še krepko verjeli v tisočletnost svojega rajha, saj so fronte potekale dovolj daleč zunaj njihovih mej. Ker v našem taborišču ni bilo nobene fluktuacije, k nam vesti iz domovine skoraj niso prodrle. Iz redkih, skrbno cenzuriranih pisem smo kdaj razbrali šifro, da se »družini Gošar in Hostnik« imata dobro. Že to pa je bilo dovolj za skrito veselje in neki novi pogum. Kajti običajno je naš čas stal. Ker taborišče ni bilo ne uničevalno ne koncentracijsko, nismo poznali ne rojstev ne smrti.

Z drugimi vred takrat nisem imel pojmo o tem, kaj je AVNOJ in kdo je Tito. Za Bosno sem vedel, za Jajce že ne.

Pol leta kasneje nam je po naključju prišla v roke nemška ilustrirana revija, v kateri je bil kdove zakaj objavljen seznam evropskih vladarjev v emigraciji in drugih, Nemcem sovražnih osebnosti s slikami vred. Podatki so bili pol posmehljivi, pol kriminalistično grozljivi. Ob Benešu, de Gaullu in kralju Petru II. smo prvokrat videli tudi Tita. Njegovo ime so razlagali kot kratico, ki naj bi baje pomenila: »tajni internacionalni teroristični organizator«. Ker je bil predstavljen kot vrhovni vodja jugoslovanskih banditov, banditi pa smo bili tudi mi, nam je bil všeč.

Na fante, lačne branja, je v takratni Nemčiji pritiskala povodenj pogrošnih brošuric v pisanih platnicah, ki so jih na tekočem traku proizvajali propagandistični rokodelci. Poveljevale so boje in zmage nemških pilotov, podmorniških kapitanov in junake puščavskih tankovskih bojov. Sienkiewiczovi Križarji s popisom zmage Poljakov in Litvanec nad Nemci so bili zato dvojni užitek in protiutež napihnjeni nemški šolski zgodovini, ki se je začela kar z germanskimi Cimbrimi in Tevtoni, se nadaljevala s Karlom Velikim ter prek svetega rimskega cesarstva segla do Hitlerja.

Rajh, rajh, mali, srednji, veliki, so gonili na vsakem koraku — mi pa smo vedeli, da nimamo več države. Poprečni Nemec za Slovenijo in Jugoslavijo še vedel ni, le za »zoprno Srbijo« nekateri. Psovko »verdammter Schlawiner« so v pomenu »prekleti umazanec« namenjali tudi drug drugemu, ne samo nam.

Biti sredi tega poveljevanja državnosti in države brez nje, je pomenilo biti že kar brez človeške časti, kak Cigan npr. ali vsaj ušiv inozemec, torej dokončno malovreden človeški material, iz katerega bi

se zelo težko še dalo narediti kaj zares uporabnega.

Naposled pa je bilo tega hvalisanja vendarle konec. Aprila 1945 so Američani zasedli južno in srednjo Nemčijo ter nas osvobodili. Kmalu pa smo videli, da so zmagovalci poprečno znali zemljepisa prav tako malo kot premaganci. Tujci smo takrat brez vsakega vzroka rinili na ceste, kot znamenje razpoznavanja in ponosa pa je skoraj vsak nosil na suknjiču na hitro sešito zastavico svoje države. Američani so nas zaradi naših barv ogovarjali kot Francoze; nismo pač prehitro mogli postati domišljavi.

Seveda pa takrat še nismo imeli pojma, da bi morala biti na njej tudi rdeča zvezda kot znamenje nove Jugoslavije. To smo prvič zagledali precej pozneje v zbirnem jugoslovanskem taborišču za povratnike v Freimannu, predmestju do kraja zbombardiranega Münchna, kjer je visela ob Titovi sliki; novega državnega grba pa še zmeraj nismo poznali.

Le enkrat sem potem še videl obe jugoslovanski zastavi skupaj, staro in novo. Poln tovrnjak polvojaško oblečenih moških z vihrajočo trobojnico je namreč nekoč pripeljal pred naše taborišče, pa je ob pogledu na zvezdo in Tita, ne da bi se ustavil, takoj spet zasukal in izginil s privrženci kralja Petra vred.

Pouk o propadanju in nastajanju držav se je tako polagoma zaokrožal, dopolnil pa se je ob povratku domov. Čeprav je ta-

krat od dneva osvoboditve preteklo že precej časa, so vendar v vseh krajih še zmeraj visele zastave, kakor da se jih ni bilo mogoče nagledati, in ljudje, kot da niso znali več živeti v hišah, so bili kar naprej na ulicah, trgih in cestah, kjer so zborovali in peli, vzklikajoč gesla, hodili v veselih povorkah ali tudi že udarniško delali.

Kakor da so prej vsa leta preveč samo tičali med štirimi stenami in so se zdaj hoteli nadihati svobode. In svobodo smo takrat dobesedno dihal, medtem ko je nova država rasla pred očmi vseh.

Za Tita smo takrat seveda že davno vedeli, za AVNOJ pa vsaj na deželi še zmeraj ne; tem manj za vse pomembne sklepe, ki jih je 29. novembra 1943 sprejel. Teh me je pozneje naučila šola, kakor nauči otroke še danes.

Verjamem, da se ob zemljevidih in zgodovinskih knjigah s pomočjo dobrih učiteljev ni težko naučiti, kaj je to nova jugoslovanska država, kako in kdaj je nastala, v čem se razlikuje od stare in katere slovesne besede so bile izrečene in zapisane ob njenem rojstvu.

Prav tako pa verjamem, da je enako pomembno vsaj enkrat svojo državo doživeti tudi osebno ter tako vzpostaviti čustven odnos do nje. Za to je danes dosti lažjih načinov, kot sta bila nekoč boj in pregnanstvo.

Gotovo pa smo takrat, pred tridesetimi leti in nekaj kasneje pojmovali lastno državo kot nekaj posebno dragocenega, ker je pomenila tudi povratek domov iz ponižanja, domačo govorico in dom sam. Če je bila tudi le pot čez travnik, je bila prelepa, ker je bila prej dolga leta zaprta.

Mladi po poteh delegatov AVNOJ

Dan pred dnevom vstaje slovenskega naroda smo se zbrali pred spomenikom Borisa Kidriča v Ljubljani. Tu je bila slovesnost ob ustanovitvi slovenske mladinske brigade AVNOJ — 73 in podelitev pohodnega prapora. Slovesnosti so se udeležili tudi predstavniki družbenopolitičnega življenja in JNA, med njimi Sergej Kraigher, Janko Rudolf, Vlado Janžič, Zdenka Kidrič in drugi. V imenu komande ljubljanskega armadnega področja je naš brigadi zaželel srečno pot generalmajor Milan Daljevič. Kratak govor je imel tudi predsednik RK ZMS Ljubo Jasnich, ki je poudaril pomen tega pohoda.

Štirinajst dni sem bila z mladimi iz vse Slovenije in Hrvaške na dolgi poti iz Jajca do Planine pri Sevnici. Težko bi opisala vse tisto, kar sem doživela. Prehodili smo okrog 240 km. Imeli smo srečo z vremenom, saj je bilo skoraj ves čas sončno. Po dolgih kilometrih prehojene poti smo začutili utrujenost. Nahrbtniki so postajali vse težji, dobivali smo žulje. Tako smo bili veseli, ko se je oglasil komandant Ludvik Filo in zapovedal počitek, ki je trajal okrog 15 minut. Res mora imeti človek voljo in vztrajnost, da se poda na tako dolgo pot. Mnogokrat smo imeli prazne čutarice, ker ni bilo nikjer vode. Po počitku se mi je zdelo, da ne bom mogla več vstati. Ko pa smo prišli v tabor, smo si mora-

li najprej postaviti šotore, pripraviti vse za spanje, za večerjo. Nato pa smo se spravili nad naše številne žulje. Skoraj vsi smo jih imeli, kar pa nas ni motilo, da se ne bi zvečer zavrteli ob tabornem ognju, ki je bil skoraj vsak večer. Taborni ogenj bi morali pripraviti mladinci tiste vasi, kjer smo prenočili. Tega pa navadno niso storili, in smo ga pač sami.

Povsod smo bili lepo sprejeti: v Jajcu, Livnu, Drvarju, Donjem Lapcu, Otočcu in drugod. Predstavniki mladine in družbenopolitičnih organizacij so v teh krajih izražali veliko zadovoljstvo in navdušenje nad to akcijo, da tako razvijamo in negujemo revolucionarne tradicije NOB — temelja SLO, zlasti pa na ta način utrjujemo bratstvo in enotnost. Predstavniki DPO v krajih, kjer smo hodili, posebno v Liki, so se zavzemali, da naj bi pot mladinske avnojske brigade tudi v prihodnje vodila skozi te kraje in da bi sodelovali na teh pohodih tudi njihovi mladinci. Ustanovili smo tudi kulturno skupino. Prireditelj je bilo veliko, zato je bilo tudi veliko dela. Aktivnost SMB-AVNOJ 73 je prišla do polnega izraza tudi na dveh proslavah v počastitev 27. julija, in sicer v Borovači pri Drvarju in vasi Kruge pri Donjem Lapcu.

Najlepše pa smo bili sprejeti prav v Sloveniji, na Sinjem vrhu. Prebivalci so

nam izkazali tolikšno gostoljubnost, ki je značilna za Belo Krajino. Platneni prtič z belokranjskim vezom in simboliko našega pohoda bo ostal v trajnem spominu. Za popotnico pa smo dobili pršut, jajca, čebulo in domači koruzni kruh. Prebivalci so bili kar užaljeni, ker nismo prenočili pri njih. Obiskali smo tudi rojstno hišo Otona Župančiča v Vinici in priredili krajši program. Pot smo nadaljevali v bazo 20, odtod pa na Planino pri Sevnici, kjer smo se srečali z brigadirji delovne akcije Kozjansko 73.

Tu se je končal tudi pohod in z njim vse lepo: spoznavanje novih krajev, spomenikov iz NOB, novih tovarišev. Težko mi je bilo, ko smo odšli narazen, saj se mi je zdelo, da smo se komaj spoznali, navezali drug na drugega. Osebnost zame je bil pohod velika pridobitev, ki mi je še bolj utrdila prijateljstvo do bratskih narodov.

Še globlje sem spoznala vrednote NOB in jih bom znala še bolj ceniti. Nepozabna bodo ostala srečanja z ljudmi iz krajev, skozi katere smo hodili. Nepozabni bodo večeri ob tabornem ognju. Ko vidiš ljudi, katerim se požgali domove, ki so ponosni na dosežene cilje, se vprašaš:

»Ali znaš dovolj ceniti to, za kar smo se borili, to, kar imamo danes, to, kar smo?«

Še vedno mi v ušesih odmevajo besede tovariša Mileta iz Donjega Lapca, ki je rekel, da smo pravi mladinci, da nam zapajo, da smo nova sila, ki bo šla v napad. Ne na bunker, ampak na vse, kar je gnilega in bolnega v naši družbi — zato, ker so v nas uprte oči nas vseh, ker od nas pričakujejo vse to, kar so dali nekoč skojevci. Zato še ni konec pohoda: še vedno korakamo naprej, še vedno se borimo in se bomo borili za še boljši jutri.

Ida Pungartnik

PREŽIH V SPOMINU PISATELJEV

Matevž Hace

Srečanja s Prežihom

Prvo Vorančevo knjigo novel »Samorastniki« sem bral junija 1942. leta, ko sem kot okrožni aktivist delal v Loškem potoku. Do takrat sem bral slovenske, francoske in ruske klasične knjige. Ko sem bral Vorančevo knjigo »Samorastniki«, sem opazil, da je posebna umetniška moč v tej knjigi. Tudi ocena Josipa Vidmarja o samorastniški knjigi je bila zelo lepo napisana, kar je pozneje povedal tudi sam Prežihov Voranc.

S Prežihovim Vorancem sem se večkrat srečal v Beogradu v letih 1945 do 1949, ko sem bil zvezni poslanec. Takrat sem zastopal ves notranjski okraj.

Poslanec in domačin, pokojni Beno Kotnik, je bil velik Prežihov prijatelj. Bena Kotnika sem spoznal ob veliki noči 1944 v koroških gorah.

Ko sem se srečal s Prežihovim Vorancem, sem mu povedal, da sem že v Franciji zvedel za njegovo ime, ker sem takrat dopisoval sestavke o naših razmerah v časopis »Glas izseljencev«, ki ga je urejeval pokojni Tomo Brejc. V tem časopisu je bila tudi reklama »Za Leninova dela«, ki so bila v knjigarni Horizont v slovenskem jeziku. Tomo Brejc mi je pisal iz Pariza, da naj za slovenske delavce naročim Leninove in Stalinove knjige. Zato sem naročil za 28 delavcev slovenske in hrvaške knjige — Leninova dela. Ko me je obiskal Tomo Brejc, mi je povedal, da je Lovro Kuhar velik koroški komunist, ki vodi knjigarno Horizont v Parizu in da tudi on piše partijske sestavke. To se je zgodilo okrog novembra 1937. leta. Pisal sem Prežihovemu Vorancu, da nas od 140 delavcev 28 prebira Leninova dela.

Ko sva se srečala v jeseni 1945 v Beogradu, je povedal, da je on pisal meni pisma iz knjigarne Horizont in mi tudi poslal knjigo »Ruska ustava« iz 1936. leta, kamor je uvod napisal sam Stalin. Prežihovemu Vorancu sem tudi povedal, da smo leta 1937—1938 prebirali vse, kar so napisali ruski vodilni ljudje.

Prežihov Voranc nam je priporočal, da naj temeljito prebiramo poleg Leninovih in Stalinovih del tudi rusko klasiko 19. stoletja. Takrat je bil običaj, da smo se delavci, pa naj bo to jugoslovanski, poljski, italijanski, francoski ali češki, precej pogovarjali o urejenosti in življenju v Sovjetski zvezi. Leninovo in Stalinovo ime je bilo tisti čas in tista leta v dnevnem pogovoru vseh delavcev v francoski državi. Vse, kar smo dobili napisanega o ruski deželi, smo večkrat prebirali. Res pa je, da nas niso obiskovali slovenski izobraženci — komunisti, ki so prebivali tiste čase v Parizu, pač pa so nas pogosto obiskovali francoski in italijanski komunisti, ki so prebivali v Parizu. Vsak delavec, ki je tiste čase delal v gozdovih ali na žagah, se je smatral za komunist.

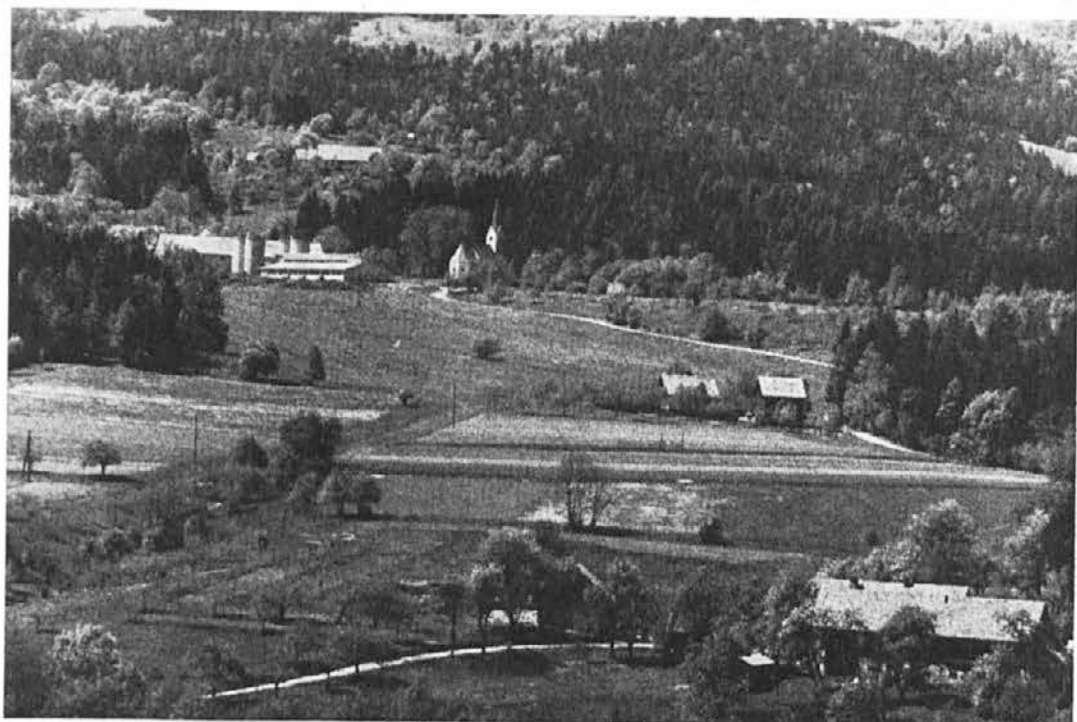
Mi smo dobivali slovenske in jugoslovanske partijske časopise, in to: Glas izseljencev, Proleter in časopis Proti Glavnjači. Razumljivo je, da smo praznovali

skupaj s francoskimi, poljskimi, italijanskimi in drugimi delavci prvomajske praznike leta 1937 in 1938, seveda 14. julija, ker francoskega praznika mi Jugoslovani nismo praznovali, kakor nismo praznovali tudi takratnega jugoslovanskega državnega praznika 1. december. O vsem tem sva se pogovarjala v Beogradu s Prežihovim Vorancem. Omenil sem mu tudi, da je pokojni kulturnik 14. divizije Martin Kokalj z veseljem govoril že v partizanih 1942. o njegovih Samorastnikih in njegovem romanu Jamnici. Na teh poslanskih zasedanjih sem opazil, da je Prežihov Voranc bil tudi psiholog. Za nekatere poslance je točno vedel, kdo pošteno in iskreno govori, za nekatere je pa vedel, da si izmišljajo in da niso iskreni.

Prežihov Voranc se je zelo zanimal, kako smo preživeli partizanska leta, kako so se partizani vojskovali, kako so bili oblečeni, o prehrani, medsebojnih odnosih. Posebno ga je zanimalo delo in vloga političnih komisarjev, izobrazba partizanov, odnosi v brigadah in odrednih štabih, vloga partijskih sekretarjev, drugih funkcionarjev. Želel je, da mu čim bolj podrobno povem vse partizansko življenje za vsako leto posebej. To je bilo ob vsakem srečanju na njegovem domu na Prežihovem vrhu.

Povedal sem mu, da je imelo vsako leto za partizansko življenje svoje obdobje, tako da leto 1942, ko je bilo od maja do konca julija 1942 zelo burno in pestro življenje na osvobojenem ozemlju od Rakeka pa do Kolpe, da so takrat partizani mislili, da bo že leta 1942 v novembru mesecu končana II. svetovna vojna. Da so takrat partizani zelo hrepeneli po kolektivnem življenju in so smatrali, da bo po končani vojni na Slovenskem zavlada idealno življenje. Razumljivo je, da so bili nekateri tudi za to, da bi sami vladali partizansko življenje in povojno življenje. Takim se je takrat dejalo, da so tako imenovani paše ali harambaši.

Prežihov Voranc se je leta 1945 tudi zanimal, kakšna pokrivala so imeli partizani. Povedal sem mu, da so bila 1941 raz-

Sratneška prostranstva

Foto: F. Kamnik

lična pokrivala, klobuki, kape, posebne triglavke. Šele v letu 1943 — po kapitulaciji Italije so partizani imeli pokrivala, ki so se imenovala titovke. Partizanska komanda in poveljevanje je bilo skoraj do konca vojne v slovenskem jeziku. Prežihovemu Vorancu sem tudi povedal, da je bil odnos do žensk do septembra 1943 skoraj asketski. Šele po kapitulaciji Italije se je po odredih in brigadah začela širiti nekaka svoboda. Vorancu sem tudi povedal, da do kapitulacije Italije ni bilo primera, da bi partizani pustili ranjenca na bojišču. Povedal sem mu tudi o veliki skrbi in brigi brigad in odredov ter aktivistov in zdravnikov do ranjencev in za njihovo zdravljenje. Prežihovega Voranca je zelo zanimalo, kako so se bojevali koroški borci. Dejal je, da bo obiskal vsako koroško goro in kraj, kjer so se bojevali slovenski Korošci. Omenil je, da bi ga po notranjskih in dolenskih krajih sam spremljal. Za koroške gore je pa dejal, da bo pa vse obiskal v spremstvu koroških partizanov.

Povedal je tudi, zakaj ima rajši rusko literaturo 19. stoletja. Za Francoze je dejal, da najbolj ceni Balzaca, Zolaja, Gida Maupassanta in Daudeta.

Svetoval mi je, da naj čimveč pišem o partizanskih vojskah, pohodih in odnosih v partizanskem življenju.

Ko je govoril o svojem novem romanu »Pistrak«, je dejal, da bo to zgodovinski roman, ki bo bolj napeto napisan kakor pa »Jamnica«.

Dejal je tudi, da so hoteli nekateri slovenski politiki, da bi šel delat na združeno zvezo, vendar je dejal, da potem ne bi mogel pisati svojih romanov. Človek ne more biti pisatelj in politik, to je bil lahko samo njega dni pisatelj in politik Ivan Tavčar.

Bil je tudi za to, da bi se gozdne sečnje tako delale na Slovenskem, da ne bi bilo vsakih par mesecev spremembe raznih gozdnih planov. Povedal sem mu, da ljudje po krivici napadajo gozdarske inženirje zaradi gozdnih planov. Vsakoletne ali pa spremenjene plane delajo v Beogradu — višji državni uradniki. Slovenci pa imamo zato večje gozdarske plane, ker pravijo, da imamo boljše in več gozdnih poti in cest. Razumljivo je, da se je pokojni Prežihov Voranc zelo zanimal za vse slovensko gospodarstvo na raznih področjih, obenem se je zanimal tudi, kako se razvija slovenska kultura. Dejal je, da ga zelo skrbi to, da se ne bo razvijalo slovensko pisanje v taki meri, kakor je treba. Preveč bo meščanskih pisateljev, premalo pa pisateljev, ki bodo opisovali delavsko-kmečko življenje, to je večkrat dejal.

1946. leta sem si ogledal njegov sadni vrt, ki je bil ves v cvetju. »Lahko ti rečem«, je dejal, »da boš v zimi 1947 lahko večkrat prišel in boš pri meni pokušal mošt.« Prežihov Voranc se je zelo briga, kako živijo njegovi koroški kmetje, zanimal ga je pridelek, prireja goveda in vse, kar je v zvezi s kmetijstvom. Prežihov Voranc je bil pravi koroški kmet, ki je z njim delal in sočustvoval.

Jaro Dolar

Zakaj bero Prežihovega Voranca

Moje prvo srečanje s Prežihovim Vorancem se mi je vtisnilo globoko v spomin in mislim, da ga bom pomnil do smrti. Morda zato, ker je v njem nekaj simboličnega, nekaj, kar je dobilo zame poseben pomen. Revolucionarni zanos, mnogo neprostoVOLjne komike in prav gotovo tudi za kanec mladostne romantike, vsega je bilo v najinem srečanju.

Bilo je pozno jeseni leta 1941. Cestne svetilke v Ljubljani niso bile zatemnjene in tudi policijska ura še ni bila pomaknjena tako daleč naprej, kot v dneh, ko so si sledile racije za racijami. S Tonetom Čufarjem sva risala parole po ljubljanskih ulicah. Ta večer je bila najina naloga, da »obdelava« hiše okoli poljanske gimnazije. Ker ni bilo barv na razpolago, so nama dali kar risarsko oglje. Malo nerodno je bilo, ker sva imela takoj vse črne roke, in če bi naju kdo pri tem poslu zalotil, se še izgovarjati ne bi mogla.

Razdelila sva si delo: kadar je slikal on, sem pazil jaz, kadar pa sem slikal jaz, je pazil on. Nekaj časa nama je šlo kar dobro od rok in oglje, ki se je pod najinimi nevajenimi prsti drobilo, je šlo kmalu h kraju. Samo nekaj hiš še in opravljeno bo. Naenkrat pa sem zgrešil svojega paznika. So ga prijeli? Je moral pobegniti, ne da bi me mogel posvariti? Zaskrbelo me je. Zakopal sem svoje črne roke globoko v žepe in zaigral slučajnega sprehajalca. Tedaj pa sem ga zagledal na oglu sosednje ulice, kako se je pogovarjal s plečatim moškim v poldolgem suknjiču. Za hip sem se prestrašil. Se je pogovarjal s kakim italijanskim agentom, da bi ga premotil in mi omogočil umik? Ko mi je pomahal, naj pristopim, mi je odleglo.

Neznanec je bil Prežihov Voranc. Čufar me je predstavil, jaz pa sem bil v nemali zadregi, ker oglje nikakor ni hotelo z mojih potnih dlani. Brisal sem jih v robec, toda bilo je še huje: roke so postale tudi po hrbtni strani enakomerno črne, črn pa je bil tudi robec in prav kmalu je postal črn še nos, ki sem si ga v zadregi obrisal s črnim robcem. V hipu je bilo zadrege konec in vsi trije smo se od srca nasmejali.

Po tem, ko smo si, kakor je bilo tedaj že navada, povedali, kaj je novega na bojiščih in ko smo postavili nekaj optimističnih prognoz o skorajšnjem koncu vojne, smo prešli na literaturo. Nekaj mesecev pred tem je izšlo v Obzorjih moje poročilo o »Samorastnikih« in zanimalo me je, kaj sodi o tem. Ne vem, ali je to poročilo prebral, vsekakor mi je, potem ko sva se pogovorila, zatrdil, da se s tem, kar sem napisal, strinja. Kar nekam ponosen sem bil.

V svoji vnemi in navdušenju — ime Prežihov Voranc je imelo tedaj med nami mladimi zlat zven — sem hotel tudi jaz povedati nekaj prijaznega. Ne da bi kdo ve kaj pomislil, sem rekel:

»Ljudje vas radi bero.«

Pogledal me je mirno in skoro zamišljeno rekel:

»Mislite res?«

In naenkrat ta moja sodba ni bila več drobna vljudnost, ki jo poveš pisatelju, ker veš, da mu bo dobro delo, ampak ugotovi-

tev, ki jo je bilo treba preveriti, dokazati. Vprašanje se je razraslo v problem, napolnilo me je vsega in me od tega trenutka pravzaprav ni več zapustilo.

Zakaj ljudje nekega pisatelja radi bero? Kaj pravzaprav pomeni tisti trenutek, ko se v knjigi srečata pisatelj in bralec? Tisti trenutek, ko preskoči iskra, ko se sklone skrivnostni tok, ki se pretaka od človeka do človeka? Kako pravzaprav nastane tisto čudno občutje, da se s pisateljem že davno poznaš, da sta si sorodna. Skoro gotovo je pri tem pisateljeva slava, njegov sloves v literarnem svetu mnogo manj važen dejavnik, kot si to literarni kritiki in zgodovinarji domišljajo.

Kako je mogoče, da so ti pisateljevi junaki naenkrat bližji in bolj znani, kot vsi ljudje, s katerimi se dan na dan sestajaš in o katerih veš pravzaprav mnogo manj kot na primer o Hudabivniški Meti ali o Radmanci? Da ti je pisatelj Pekel bolj domač, kot ulica, na kateri si se igral kot otrok, čeprav tega Pekla — razen zadnjič na televiziji — še sploh nisi vedel? In vojska! Tista vojska s trpljenjem in uporom, s prevarano ljubeznijo in s povsod prisotnim nesmiselnim umiranjem in z vero, da vendarle ni bilo vse zaman — mar nisem tega doživljal, kot bi bil zraven?

Debele knjige so že napisali o odnosih med knjigo in bralcem. Psihologi in sociologi so kopali po bralčevi notranjosti, raziskovali bralčeve pobude, ugotavljali bralčeva pričakovanja, analizirali bralčeve bralne navade in razvrstili bralce natančno po kategorijah. Ločili so bralce, ki bero, da bi vsaj za kratek čas pobegnili iz življenja, ki jim nalaga pretežka bremena, bralce, ki bero zaradi zabave, zaradi veselja nad napeto zgodbo, zaradi užitka na dogodkih in življenjskih položajih, ki bi jih sami radi doživeli, bralce, ki bero zaradi sprostitve, zaradi premagovanja nešteti napetosti, ki so se v njih nabrale, bralce, ki bero zaradi tega, ker iščejo v knjigi odgovore na vprašanja, ki jih postavlja pred nje burni hlastajoči čas, bralce, ki bero, da bi našli v knjigi samega sebe, svoje bridkosti, težave, poraze in zmage. In ne nazadnje bralce, ki bero »kar tako«, zato da bi izpolnili svoj vsakdan, ali morda celo, da bi izpolnili svoje življenje, ker bi jim bilo življenje brez branja prazno.

In zakaj bero Prežihovega Voranca?

Kajti da ga radi bero, ni nobenega dvoma. O tem nam pripovedujejo knjigarnarji in knjižničarji, ki vedo, da šteje Prežihov Voranc med najbolj brane slovenske avtorje.

Na to vprašanje, žal, še nimamo določnega, dokončnega odgovora. Pri nas še nismo izvedli nobenih anket, nobenih vprašalnih pol, ki bi jih razdelili med bralce, in bojim se, da bomo še dolgo morali čakati nanje, kajti taka anketa, ki jih poznajo drugi narodi že davno, je kaj težavna stvar. Ne le za izprašanca, ki si doslej takega vprašanja še ni postavil in ki najbrž tudi ne bi znal izraziti svojih skritih ali celo podzavestnih nagibov in bi se v mnogih primerih rešil v preprosto ugotovitev: »Zato, ker mi je všeč.« — Še težja pa je taka anketa za izpraševalca, ki mora znati vprašanja prav postaviti. Olajšati mora izprašancu odgovor, postaviti mu mora potrebne alternative — dvojne možnosti in pri tem paziti, da izprašancu z nerodno zastav-

Pogum

»Ali ljubite moderno literaturo?«

»Ne bojim se je.«

ljenim vprašanjem odgovora ne vsugerira po svojem okusu, kajti tedaj bi anketa propadla, bila bi odveč in zaman. In če bi se ob koncu znašlo toliko in toliko odgovorov, bi bilo treba te odgovore razvrstiti, uskladiti in kakor se temu še reče: odgovore izčrpati in obdelati.

Po tej, po znanstveni poti se temu vprašanju za zdaj ne bomo približali. Je pa še druga pot, pot, ki sicer ne privede do znanstveno podprtega in neovrgljivega rezultata, a nam da vendar vsaj slutiti, kako je s to stvarjo. In poleg tega je ta pot preprosta in poceni. Najlaže je, če je izpraševalec in izprašanec ista oseba, ki se kdo ve kaj ne razlikuje od poprečnega bralca — vse posebnosti se dajo ob koncu odšteti. Najbolj prav pa je, če je to oseba, ki jo dobro, ki jo najbolj poznate.

Zakaj torej jaz najraje berem Prežihovega Voranca, zakaj ga imam rajši kot markikaterega mnogo slavnejšega avtorja? Grebel sem torej po sebi in se vpraševal, zakaj me je Prežihov Voranc tako vsega prevzel.

Je bil to njegov pripovedniški talent, ki je z neznansko skopostjo v izrazu v nekaj besedah naslikal položaj? Je bil to njegov mirni tok dogajanja, ki se komaj kdaj ustavi, samo za hip, da se potem požene naprej in da se potem zopet umiri? Je bil to nje-

gov izbrušeni jezik, ki ni trpel nobene odvečne besede? Je bila to njegova dovršena umetniška oblika, ki me je spominjala na velike evropske pripovednike?

Morda pa je bil to vonj po koroški zemlji, tisti težki vonj, ki ga je znal popisati samo on in ki me je do vrha napolnil s spomini na mojo zgodnjo mladost, ki sem jo v mesecih pred plebiscitom preživel na Koroškem?

Je bila revolucionarna, puntarska struna, ki je zvenela tako mogočno, da ji je odzvanjalo v srcu vseh nas, ki smo v mladostnem zanosu protestirali proti krivicam, ki jih je bil poln svet in sanjali o času, ki je moral priti?

Je bila tista neizmerna toplina, tista njegova globoka ljubezen do preprostega, do tlačnega človeka? Tista njegova zavzetost za sočloveka, tisto sočustvovanje s človeško bedo in revo?

Morda pa je bila njegova nepremagljiva resnica, ki me je tako privezala nanj, tista njegova resnica, ki je prepričevala, ki ni trpela ugovora, da si moral reči:

»Da, tako je bilo. Natanko tako je moralo biti!«

Ali pa je v vsem tem še nekaj drugega, nekaj neznanega, skritega, še neraziskanega, nekaj, kar veš, da je, pa ne moreš ne opisati, ne opredeliti?

kot pojmi iz območja literarnih ideologij, ne pa političnih ali splošno socialnih, medtem ko bom izraza materializem in idealizem pojmoval kot kategoriji iz filozofsko ideološke sfere. Raziskujem namreč vpliv literarne ideologije na jezik, ne pa vpliv politične — kar bi bilo seveda prav tako mogoče in je celo bolj v navadi.

Najprej naj čisto na kratko obnovim literarno ideološke plasti, značilne za Prežihove povesti, posebno za obe že omenjeni. Če si predstavljamo kompozicijo teh plasti kot pokonci stoječ kvader, leži na dnu ideologija karnizma, stopnjo više naturizma, še stopnjo više moralizma in najvišje, na vrhu, nacionalne in nato politično socialne revolucionarne ideologije. (Ponavljam: ta politično socialna ideologija je avtentičen, izjemno pomemben del Prežihove literarne ideologije kot tudi literarne ideologije celotnega socialnega humanizma, to je smeri, pomenske literarne celote, kateri je Prežih pripadal; literarna zgodovina jo imenuje socialni realizem.) Ta skica je statična. Lahko se poslužimo bolj dinamične. Karnizem — kot dno, temelj, bit — Prežihove literarne ideologije izžareva svoj vpliv navzgor, v druge plasti, jih prepaja, vendar z oddaljenostjo od svoje pozicije izgublja moč. Na njem počivajo vse ostale plasti, vendar ga skušajo preinterpretirati, pomensko transformirati, to prepomenjanje se jim tudi posreči. Čim višja je plast, tem bolj je pomen celote in karnizma kot dela celote tuj samemu — začetnemu — karnizmu, tem bliže je vrhnji ideologiji; ker je karnizem identičen z materializmom, vrhnji sloji pa z idealizmom, pomeni močnejša navzočnost vrhnjih plasti večjo idealizacijo literature, krepkejša prisotnost nižjih večjo materializacijo literature. Čim višja plast, tem bolj zavedna je, tem bolj podvržena razumski kontroli, osebno moralnim, socialno in nacionalno političnim odločitvam, ki jih je Prežih kot oseba sprejel in udejanjal, torej kažejo vrhnje plasti večji vpliv tudi zunaj literarnih ideologij, (krščanske) vzgoje in (revolucionarno marksistične) samovzgoje; na tej točki postane Prežihova literatura tudi odvisna od socialno-političnih vrednot (Narod, Razred), za katere se je pisatelj kot civil-

Taras Kermauner

Odnos med literarnimi ideologijami in literarnim jezikom v dveh Prežihovih povestih

Pričujoči esej se ne bo ukvarjal z razčlenbo literarno-ideoloških plasti Prežihovih novel, posebno LJUBEZNI NA ODO-RU in SAMORASTNIKOV; to delo sem opravil na drugem mestu, podrobno, zato se lahko zdaj na svoje tedanje ugotovitve le sklicujem. Povzel jih bom na kratko. Tokrat je moj namen drugačen: govoriti o literarno stilnem aspektu Prežihovih povesti. Za moj postopek — tu in v preteklosti — pa je bistveno, da oba temeljna pristopa k literaturi vežem, še več, da raziskujem odvisnost stilno jezikovnega od literarno ideološkega. Že takoj v začetku moram zatrditi: nikakor ne mislim, da je ta odvisnost enosmerna in da je literarno jezikovna plat v celoti odvisna od literarno ideološke. Ima svojo relativno avtonomijo, kot jo ima literarno ideološka. Vendar — v ideološkem svetu, in v tem smo najbrž še zmerom, vsekakor pa je še bilo Prežihovo delo — je vsa literatura determinirana ali na(d)determinirana po literarnih ideologijah, ki jo transformirajo, osmišljajo, usmerjajo, vodijo, zdi se, da ni prostora, v katerem bi bil literarni jezik neodvisen od literarnih ideologij. V pričujočem eseju skušam razkriti to odvisnost — se pravi eno plat slehernega literarnega teksta novejšega časa — na primeru Prežihove novelistike.

Naj že kar na samem začetku postavim svojo tezo: idealistični elementi Prežihove ideologije so delovali na njegovo literaturo

tako, da so jo jezikovno konvencionalizirali, materialistični tako, da so mu omogočali jezikovno inovativnost. (In še metodološka pripomba: ko bom govoril o jeziku, mislim ves čas na literarni jezik, ne na lingvistični aspekt jezika; ko bom uporabljal izraze kot karnizem, naturizem, intimizem, socialni humanizem ipd., mi bojo veljali

Janežovo na Strojni

na, zunajliterarna figura zavzema, tu do- bijo celo funkcijo propagande za določeno nacionalno in socialno politično idejo. Čim nižje pa so plasti, tem manj so zavedne, tem bolj jih obvlada podzavest, zavestno neusmerjana fantazija, primarna želja, čut- nost.

Odnos med spodnjimi in zgornjimi plast- mi moramo razumeti dialektično: druge v odnosu do drugih so akcija in reakcija, konstrukcija in deskonstrukcija. Najbolj primarno konstruira Prežihov literarni svet karnizem: čutnost. Brez te plasti Pre- žihove literature sploh ne bi bilo, zanjo je odločilna, nosilna. Zato docela upravičeno govorimo o karnizmu kot konstrukcijskem ali konstruktivističnem elementu Prežihove literature. Zgornje — idealistične — plasti pa skušajo karnizem pomensko transformirati, ga moralizirati, iz gole čut- nosti povzdigniti v Duha, literaturi in zdajšnosti transcendenten. Smisel, ga vklju- čiti v socialno-politično perspektivo; s tem ga — kot karnizem — destruirajo in kon- struirajo kot element idealizma. Vrhnje plasti so torej konstruktiv(istič)ne z last- nega stališča, saj konstruirajo lasten svet morale, socialno-političnega in religiozne- ga smisla, so pa destruktivne do plasti, ki so do njih avtonomne; to avtonomijo jim skušajo vzeti.

Znotraj literarnega teksta poteka torej nenehna intenzivna dialektična praksa, spopad, prežemanje, usklajanje, preformi- ranje vseh omenjenih elementov. Sleherna točka v tekstu je splet vseh teh elemen- tov, je nabita z njimi in z njihovo dialekti- ko. Zato tudi lahko sleherno točko dešifri- ramo ravno glede na omenjene elemente- plasti, glede na njihovo konkretno navzoč- nost in moč v tej točki. A ker je moja teza ta, da idealistični elementi v tekstu tendi- rajo k literarno-jezikovni konvencionaliza- ciji, materialistični pa k inovaciji, mora biti, ta teza, v sleherni točki SAMORAST- NIKOV ali LJUBEZNI NA ODORU pre- verljiva.

Treba se je še domeniti za definicijo kon- vencionalnosti in inovativnosti. To najbrž ne bo težko. Konvencionalni jezik je tisti, ki je bil že mnogokrat uporabljen in ki ob- navlja stalne, znane jezikovno stilne obraz- ce ali celo klišeje; te se da povsem empirič- no ugotoviti. Tu torej ne more biti debate in nesoglasja. Inovativnost pa je — narobe — ravno odkrivanje novih možnosti je- zika, metaforike, metonimij, ritma, leksike, se pravi uporaba — iznajdba — jezikovne strukture, kakršna do obravnavanega tek- sta še ni bila odkrita. Tudi to plat se da brez težav verificirati. Drugo, manj jasno, bolj diskutabilno pa je vprašanje, ali se da konvencionalnost identificirati s slabšo umetnostjo, inovativnost pa z boljšo; to vprašanje puščam načelno odprto, čeprav se v Prežihovem primeru tehtno nagibam k misli, da je razlika med konvencional- nostjo in inovativnostjo — vsaj kar se tiče jezika — obenem tudi estetsko vrednostna.

Karnizem je literarna ideologija telesa; telesa v njegovi fizični, stvarni, rečni pa tudi spolni, čutni, meseni obliki (carne, carnis, meso). Dozdajšnji kritiki in inter- preti Prežihovega dela so to plat opazali, nekateri so jo ostro odklanjali, to so bili v glavnem politično in literarno nazorski ter svetovno nazorski nasprotniki (katoliki, re- cimo Beličič), drugi, levi in napredni pa so

jo skušali ali zamolčati ali preinterpretira- ti v skladu z lastnim idealizmom kot posled- dico slovenskega tradicionalnega idealizma in hkrati seveda tudi v skladu s Prežihovi- vim idealizmom (z vrhnjo plastjo njegove literature). Tako so bili na eni strani Pre- žihu pravični, ker so na njegove literarne tekste gledali kot on sam, kadar je nasto- pal kot zunajliterarni ideolog, bili so jim pa tudi — in po mojem je to stališče lite- rarne imanence odločilneje — krivični, ker niso dovolj upoštevali vseh plasti, ki se nahajajo v teh povestih, in so tam ne glede na avtorjevo zavestno stališče in ne glede na plasti (na vrhnje plasti), ki skušajo te (nižje) zakriti (najdalje sta šla v priznava- nju te Prežihove plasti Marja Boršnik in seveda Marjan Kramberger). Prežih so brali iz svojega časa in iz svoje literarne ideologije, za katero je bil Prežihov mate- rializem-karnizem (a ne le Prežihov, tudi Kranjčev in Ingoličev) pretiran in celo ne- estetski.

V tem — kratkem — sporočilu seveda ni mogoče naštetati večjega števila konkretnih primerov; zato se moramo zadovoljiti le z nekaterimi. Gotovo pa bi jih bilo še bi- stveno več, če bi bili ohranjeni Prežihovi rokopisi; Kozakova popravljajna so bila storjena v duhu tedanjega časa, a so de- struirala ravno ta element, ki se zdi meni — in verjetno današnjemu času, današnje- mu literarnemu okusu — najtehtnejši. Pre- listajmo nekoliko Prežihov original **Greh na odoru** (ki pa od končne redakcije niti ne odstopa mnogo). Radmanca je v začetku ženska gole spolne čutnosti, otroke ima najprej z možem Radmanom in verjetno — vsaj prvega — z moževim sinom iz prvega zakona, nato pa z različnimi neznanimi moškimi. Radmanca je simbol karnizma: zdrava, močna, poželjiva, mesena. S tem likom se povezuje inovativen jezik; recimo: »Kje pa je Radmanca le iztaknila tega jir- sa?« se je čudila soseska. Ali: »Kje pa je Radmanca tega šeka popadla?« Ali: »Če bo šlo tako dalje, bodo pri Radmanu kmalu cele staje.« In: »Radmanca, ta Afra, pa je bila cela kobila.« (To je tisti znameniti stavek, v katerem je Kozak popravil kobilo v lepoticino in s tem Prežihov izraz — jezik — popolnoma konvencionaliziral; pobudo za ta poseg je pač iskati v Kozakovi — in tedaj veljavni — ideologiji idealističnega moralizma, beseda kobila se je zdela — s tega vidika — za človeka poniževalna, ne- okusna, prenizka, živalska.) Ali: »Bila je srednje velika baba, krepka, bedrata in prsata.« Spolni izraz njenega obraza je bil takšen, da »kadar se je režala, je postajalo moškimi sitno.« Vsi ti stavki so vzeti iz prvih dveh strani povesti, v svoji literarno ideološki podobi so docela jasni: nikjer no- bene krščanske morale ali revolucionarne perspektive, le močno, polno, zdravo, čutno telo. Značilna pa je tudi njihova jezikovna stran; skoraj gotovo je inovativna, takšne- mu opisovanju se je slovenska tradicija ogibala. Danes deluje — vsaj name — sve- že, bogato, pristno, nazorno, močno; in ko- maj si lahko predstavljamo razvoj sloven- ske proze — od Potrča prek Zidarja do Jo- vanoviča —, v kateri so elementi karnizma razviti naprej, brez te Prežihove sintagma- tike.

Navedimo še nekatere sorodne opise; zdaj že iz časa, ko se je Radmanca spozna- la z Voruhom: »Radmanca je molče nasto-

vila steklenico in potegnila, ko pa je pri- tem na ustnicah začutila močan, vonjajoč okus slin, ki jih je Voruh zapustil na grtan- cu, jo je po vsem životu prešinila močna, omočična vročina.« Ali: »Pri tem« (pri de- lu, pri nošnji zemlje na odore) »sta večino- ma molčala. Radmanci je ravno ta težki, zasopljeni molk silno ugajal, Voruh pa je molčal iz čudne zadrege. Iz njunih od na- pora razgretih teles se je parilo. Od Rad- mance je dišalo po zdravi ženi, po razgre- tem medstegnju, duh radmanškega hleva in radmanških zibelk, ki se je je držal, se je tu na zorani zemlji mešal z vonjem sveže prsti in vse skupaj je dajalo duh in okus nekakega divjega mesa. Od Voruha pa je zavidarjalo predvsem po smoli, zraven pa mu je iz kože hlapelo tudi po neki ovno- vini. Drug drugega sta vonja ščegetala v nosnice, da teže naložene zemlje niti prav čutila nista, čeprav sta enakomerno in glo- boko sopihala, temveč sta oba razkrcenih, drgetajočih nosnic žejno vdihovala opijan- ljivi vonj bližnjih si teles.« Težko bi bilo najti bolj nazoren primer. V teh stavkih sta eksplicite zapisani glavni besedi kar- nizma: telo, meso, govor je o vonjih, ki so vonji kože, telesa, mesa, o spolnosti, na ka- tero namiguje celotni odstavek (razgreta medstegnja, razkrcene, drgetajoče nosnice itn.). Najbrž homo brez težav priznali, da je odstavek jezikovno zelo inovativen gle- de na tedanjo slovensko literaturo. Treba pa je hkrati pripomniti, da se s karnizmom očitno meša že naturizem. Spolno telo ni samo, nasprotno vsemu drugemu ali vsaj v distanci do drugega. Utemeljeno je v na- turi: v zemlji. Telo in zemlja se mešata, skoz zemljo dobi spolno telo prvič svojo višjo utemeljitev: spolnost je nekaj natur- nega, je kot dihanje zemlje, je ritem, po- treba, bistvo zemlje (Nature). Zato se ga ni ne sramovati ne ogibati kot nečesa proble- matičnega in celo, kadar je zunaj institu- cionalnega zakona ali zakramenta, grešnega, protičloveškega, sramotnega. Prežih pa ka- že ravno spolnost, kakšna je zunaj sleher- ne institucije in institucionalizirane morale; zanj je — na tej točki — edina morala telesni gon, želja in zahteva mesa. A kar kaže, se mu samemu kaže in tudi literarno učinkuje — na bravca, ki je brez mora- lističnih predsodkov — kot lepota, zdravje, normalnost. Prav v zvezi s to spolnostjo so najinovativnejše sintagme v povesti: »Ču- tila je, kako Voruh, korakajoč tik za njo, venomer zasaja svoje oči v njene noge...« Zasaja je simbol spolne moške akcije in obenem literarno izjemno svež izraz. Ko Radmanca odkloni, da bi se vrnila k možu in posebno otrokom (kar je v nasprotju s sleherno institucionalizirano moralo od neo- litika naprej), pravi — skrajno surovo — svoji materi: »Tudi vi hoteče, da se vrnem k tistemu staremu štoru in pri njem za- smrdim.« Logika telesa je tu v izključujo- čem se nasprotju s humanistično moralo (otroci ostajajo sami, Radmanca jim pred- postavlja svojega spolnega partnerja, ki ga ljubi, a na temelju telesnosti). Ker pa je moralizem literarna ideologija, ki ji Prežih prav tako pripada (ta ideologija sodi v vrhnjo plast), sam ni zadovoljen s tem, ka- ko se mu je zasukalo pero, rad bi svoj opis popravil, nadzidal, moraliziral, humanisti- čno osmisli, rad bi si ustvaril alibi za svoj radikalni materializem. Aktivira morali- zem in rezultat je dvojnost, nasprotnost

oznak — in jezika — znotraj istega stavka. Recimo opis, kako zgrabi Voruh Radmanco za gleženj: »Čeprav je bilo zanožje od zemlje in od hlevskega gnoja marogasto«, to je prvi del stavka, ki je strukturiran karnistično, »se mu je gleženj zdel nebeško lep in zapeljiv«; v drugem delu stavka že intervenira idealizem, potreba po utemeljitvi naravnega gona, neposredne telesne ljubezni, ki se izraža s telesno akcijo, s simbolizacijo spolne silovitosti, v nečem višjem, v Lepoti, ki ta hip ni več naravna kategorija, ampak moralno vrednostna, kulturna; in gre in pisatelj uporabi skrajno konvencionalen izraz: da je gleženj »nebeško lep«. Brž ko je Radmanco — človeka svoje literature — odtegnil od zemlje in približal nebesom, padé v literarno konvencijo in s tem v slabo literaturo. Podobno lahko razumemo naslednji stavek: »Koj nato je brenila z nogo nazaj proti Voruhu, katere mu se je zdaj zablestelo pred očmi celo razkošno podstegne in ga ukopalo na ral.« Kakor je glagol »ukopalo« inovativen in obenem naturistično-karnističen (smer: zemlja), pa sta besedi »razkošno« in predvsem »zablestelo« obrabljena alibija. Blestijo kultura, Duh, zvezde, bogastvo, vzori, zemlja in telo pa dišita, se kažeta prek čutov, čutnosti in ne občudovanja.

Isto dvojnost opazimo v opisih pokrajine, gozda, same nature. Ko je ta opis karnističen, pomeni, da podaja pisatelj tudi naturo kot čutno spolno telo, ko pa ga poduhovlja, opremlja z lepoto in višjim duhovno vrednostnim pomenom, postane natura konvencionalna. Primer prve različice: »Na tesašče, ki se je nahajalo na jamastem dnu gozda, je sonce žgalo z odprtega, jasnega popoldanskega neba. Pod njegovimi žarki se je parila in cedila smola iz sveže olupljenega lesa, iz kupa natesanih tresk, iz skorij, iz vejevja in šibrovja, da se je zdelo, da si v kotlu, nabitem z močnim ozonskim, skoraj omotičnim vzduhom, ki se vlega na prsi in utruja možgane, da bi se kar opotekel v najbližjo senco in zadremal. Blesk svežega, nagega lesa je jermal očem vid.« Odstavek je izjemno karakterističen. Spolna natura je potemnjevanje zavesti (možganov), dremavica, ki pa je nabita z neaktivirano spolno energijo, je omotica, je parjenje (dvoplastnost te besede), je nag les (spet dvoumnost in očitno nakazovanje bistva: nagega telesa). (Značilno je, da se v tem primeru vid megli, temni; oči so namreč — za Prežiha — sedež moralne moči, glej Meto — in Nano — v *Samorastnikih*, funkcijo oči v tej povesti). Odstavek učinkuje tudi jezikovno sveže, inovativno. Opis nature pri koncu povesti, ko Prežih napoveduje tragedijo in skuša dati naturi duhovnejši pomen, pa je konvencionalen: »Čez strmine navzdol so se spustili sončni žarki in poljubili poseko od vrha do tal, da se je spremenila v eno samo preprogo nešteti barv in podob. Že so pele žage« itn. To pa je cukreni impresionizem Srečka Magoliča, utemeljen na bleščanju, na žarkih (na očeh!), na lazurnih poljubih, ne pa onih telesnih, na kulturno-slikarskih barvah, ne pa na znoju in ilovici, na petju prirode, ne pa na motni čutnosti.

Ista nasprotja vidimo med stavki, kot so: »Radmanca in Voruh sta se z vsemi silami zakadila v gozd«, »Radmanca se je... parila v soncu in v smoli«, Radmanu pravi:

»Jaz sem delala in se parila, najprej s teboj, potem pa z drugimi, ko si ti postal zanič« itn. na eni strani in »Lepo je v gozdu!«, »Njeno lice je žarelo od sreče in miru.«, »kamor kolj si pogledal, je bila ena sama temnozelena podoba, nad njo pa plavo nebo.« itn. na drugi strani. Meni, za moje oči in vrednotenje se zdi **Ljubezen na odoru** najboljša Prežihova povest, ker v nji sorazmerno najmanj intervenirajo višje plasti: Radmanca ostane simbol spolnega telesa do konca, do Voruhove smrti. S tem pa ne pravim, da je najbolj značilna za samega Prežiha. Je najbolj inovativna, najbolj moderna, vendar je Prežih v nji najmanj podal drugo plat svoje literature, poseg zgornjih plasti v spodnje. To plat je realiziral daleč najbolj(e) v **Samorastnikih**, v katerih je Meta enaka Radmanca le na začetku, ko »je postala široka z Ožbejem«, pozneje pa se njen lik iz karnistično-naturističnega spreminja, izgrajuje v moralni in nacionalno ter socialno revolucionarni simbol. Vendar Prežih ne bi bil Prežih, se pravi dober pisatelj, če bi se prepustil le tej konstrukciji; v tem primeru bi napisal bolj ali manj konvencionalno delo. Spretno je izrabil priliko in prikazal, kako vladajoči razred Meto muči; opisi mučenja zavzemajo skoraj polovico celotne povesti, to mučenje pa ni le duševno-duhovno, ampak v veliki meri ravno telesno. Tako pisatelj pri zadnjih vratih spet pripelje v tekst karnizem. Tu ni mogoče navesti vseh tozadevnih pasusov, saj jih je mnogo, opozorimo naj le na nekatere. »Po prstih je že režalo golo meso od kosti in po dimnici se je širil vedno hujši smrad.« Ali: »Karničnik je razvezal roke in še hitro odpihnil pepel z dlani, da se je pokazala ena sama, velika, osmojena rana nakiplega mesa in žil.« Ali: »Birič ji je s plosko roko pritisnil nago zadnjico na les.« Ali: »Pri drugem udarcu in pri tretjem se je videlo le še nalahno drgetanje mesa in kože, pri naslednjih je bila golota že bolj podobna komaj vidno kipečemu testu.« Ali: »Tri leta za Primožem se je zlegel Til.« Nasproti tem inovacijam, ki so vse metafore telesa (»sva se zvrnila na hrbet širokega slemenca«, je »izsula« zgodbo, v »plahto... je za-

vil Metine razbite ude« itn.), prebiramo hude konvencionalnosti — natančno spet v trenutku, ko je želel pisatelj Metino telesnost utemeljiti v nečem moralnejšem, osmisli v nečem idealnejšem; recimo: »njena mlada ljubezen je gorela le z iskrenim, nesebičnim plamenom čiste vdanosti Ožbeju, izvoljeni in globoko občuteni lepoti ji najbližjega človeka.« Ali: Meta je bila lepa »ko sonce«. Ali: »iz nje je blestel neki nepremagljiv čar lepote, materinstva, in moči.« Ali: »Nebo te noči se je sklanjalo brez utripanja nad vso to prelest, kakor se more sklanjati le nebo poletne koroške noči.« Ali: »je bila vsa ravnina polna edinstvene, krasne, prelepe koroške noči.« Ali: »Zdaj, po meni, vas je devet, čez petdeset let vas bo lahko že sto, čez sto let vas bo petkrat, desetkrat toliko. Potem si boste združeni lahko priborili svojo enakovrednost, svoje pravice.« Ali: »Lepi so bili tudi vsi njeni otroci, vsi visoko zrasli, ravni, močni, žarečih oči, kar so vse imeli od nje.« Itn. Očitno je, da je nacionalna, socialna, moralna ideologija temeljito posegla v leksiko, v metaforiko, v samo jedro Prežihovega jezika in ga prilagodila nečemu — idealističnemu —, kar imam sam za manj bistveno literarno. Ker je literarnost — po mojem — vezana predvsem na čutnost (aisthesis, estetsko) lahko vidimo v moralno-socialno-nacionalnem konstruktivizmu Prežihovih povesti destrukcijo literarnosti — estetsko —, čeprav je, naj za konec to ponovim, ta konstruktivizem za Prežihovo literarno delo enako značilen kot konstruktivizem čutne telesnosti.

Če našim romanopiscem že nismo hvaležni za to, kar so napisali, jim bodimo vsaj za tisto, česar niso.

(K. J. Weber)

Romani so knjige, ki smrdijo po ljubezni.

(Capistrano)

Kar mi zares dela veselje, je bodisi nemoralno, protizakonito ali pa redi.

A. Woolcott

Stari del

Foto: F. Kamnik II

USPEŠNO O NOVIH USTAVAH

Ocena javne razprave v občini Ravne

Koordinacijski odbor za vodenje javne razprave o osnutkih zvezne in republiške ustave pri občinski konferenci SZDL je na svoji redni seji sprejel oceno teh razprav v občini Ravne. Oceno je gradil na štirih področjih.

1. Operativni načrt, ki smo ga sprejeli, je bil realiziran z manjšimi odstopanji, ki pa bistveno niso vplivala na potek javne razprave.

2. Javne razprave so potekale po določenih področjih, ki smo jih zastavili v operativnem planu in ga realizirali.

— Specializirane razprave so v celoti uspele. Zanje smo organizirali ustrezne ljudi iz republike, ki so jih vodili.

— Razprave po TOZD so uspele, niso pa bile popolnoma usklajene s časovnim terminom.

— Razprave po krajevnih skupnostih so še posebej uspele. Te razprave so bile konkretne, dobro obiskane in z zelo široko razpravo.

— Široke javne razprave niso uspele tako, kot smo želeli. Obstaja dvoje vzrokov. Opravičljiv bi bil ta, da smo imeli kompleksne razprave po interesnih skupnostih, TOZD in KS. Veliko o ustavi so dala tudi sredstva za obveščanje, in razprave so bile v lepih jesenskih dneh, ko se ljudje oskrbujejo z ozimnico.

Slabosti so se pokazale tam, kjer so bile krajevne konference SZDL premalo aktivne. Čeprav smo izobesili prek sto plakatov, delavcem pa izročili 9000 vabil, so nekatere široke razprave ostale slabo obiskane. S tem smo dali možnost vsem občanom, zato razprav nismo ponavljali.

3. Nekaj najpogostejših predlogov, pripomb in vprašanj.

— Poudarjeno je bilo, da sta ustavi zelo obsežni in napisani v precej težko razumljivem besedilu za posameznika.

— V ustavi so v izhodišču izpostavljene TOZD, KS in SIS. Razpravljali so bili enotnega mnenja, da je to v naši družbi edino pravilna pot. Nekateri so s pomislekom razpravljali o sposobnostih neposrednih delavcev.

— Precej je bilo govora tudi o neskladnostih v odnosih med republikami in vlogi federacije pri tem. Zato so se toliko bolj zavzemali za republiško dogovarjanje.

— Razpravljali so se večkrat dotaknili odgovornosti na vseh položajih v naši družbi. Tu so poudarili, da ustavi, o katerih razpravljamo, ne zahtevata, da odgovornost postrimo.

— Na razpravah je bilo precej poudarjeno, da moramo enako zavzeto kot ustavo sprejemati tudi interne akte v TOZD, KS in SIS.

— Precej razprav je obravnavalo tudi novo vlogo občine, ki bo temeljila na delegatskem načelu.

— Posebne pozornosti je bila deležna tudi delegacija in iz nje izhajajoči delegati. Tu so razpravljali predvsem, zakaj stalna delegacija in nestalni delegati.

— Na razpravah je bilo v ospredju vprašanje TOZD. Veliko se je o tem ponovno govorilo, čeprav so že formirane. Okoli njih je še dosti nejasnosti.

— Največji del razprave pa je pripadal novi vlogi financiranja in urejanja krajevne skupnosti. Skoraj ni bilo razprave, na kateri tega vprašanja ne bi postavili.

— Povsod je bilo poudarjeno tudi to, da bo treba delegate družbeno-ekonomsko in politično usposobiti.

Na koncu smo prišli do enotne ugotovitve, da je razprava zajemala ožje dele ustave in se celovitosti ustav ni dotikala.

4. Uspešnost vodenja javne razprave.

ZK na čelu dogajanj v občini

Oktobrska seja občinskega komiteja ZK je bila ena tistih, ki sežejo globoko v gospodarska in družbena gibanja v občini ter jih osvetlijo do te mere, da se začnejo kazati rešitve marsikaterega kompliciranega pojava. Po vrsti je komitej razpravljal o naslednjih temah:

— kandidati za vodilne družbenopolitične funkcije v občini,

— potek združevanja TRO Prevalje in železarne Ravne,

— aktiv komunistov — neposrednih proizvajalcev o stanovanjski problematiki v občini.

ODGOVORNA IZBIRA VODILNIH KADROV

S tem ko je občinski komitej prevzel funkcijo kadrovanja, je sprejel tudi odgovornost za moralnopolitične kvalitete kandidatov, ki jih predlaga njegova komisija, za njihovo privrženost ZK, podrejanje načelom demokratičnega centralizma, pozitivni odnos do ustavnih sprememb, njihovo splošno razgledanost in strokovno sposobnost. Po izčrpnih utemeljitvah ter karakteristikah je komitej potrdil naslednje kandidate:

— Za sekretarja občinskega komiteja ZK Ravne tov. **Ivana Žagarja**, sedanjega sekretarja komiteja, ki mu je bila s tem izrečena spontana zaupnica za opravljeno delo v prelomnih dneh našega družbenega razvoja;

— za predsednika skupščine občine Ravne (ta funkcija bo po določitih nove ustave predvsem politična in usklajevalna), tov. **Rudija Vrčkovnika**, rudarskega tehnika iz rudnika Mežica;

— za predsednika občinskega sveta (funkcija je nova in pomeni odgovorno izvrševanje politike skupščine občine) tov. **Djura Haramija**, dipl. ekonomista iz Železarne Ravne.

INTEGRACIJE SO POTREBNE

Nepoučenemu opazovalcu se mora zdeti, da se spomladi napovedana združitve TRO Prevalje in železarne Ravne, za katero je bil maja izdelan tudi ustrezen ekonomski elaborat, vleče že predolgo. Pojasnilo direktorjev teh dveh podjetij, s katerim se je komitej zadovoljil, pa kaže stvar v drugačni luči. V železarni so predlog združitve že obravnavali in odobrili

Direktno je v razpravah sodelovalo več kot 1400 občanov. Razpravljalo in dajalo je predloge okoli 150 občanov, od teh 75 delavcev, 53 uslužbencev, 12 upokojencev, 5 obrtnikov in 5 kmetov.

Vseh javnih razprav je bilo 31. Poleg tega pa ni bilo večjega sestanka, kjer ne bi bili ustavi v razpravi prisotni.

Poudariti bi bilo treba še, da so vsi, ki so vodili javne razprave, bili dobro pripravljene in niso vprašanja ostajala odprta in nepojasnjena.

Predsednik KO za vodenje
ustavnih razprav
JELEN FILIP

zbori delavcev, več časa pa sta zahtevala izdelava statuta TRO kot temeljne organizacije združenega dela ter aneks k samoupravnemu sporazumu železarne. Ker med letom tudi ni mogoče opustiti žiro računa, je predvidena integracija do začetka poslovnega leta 1974, ki naj bi ga obe delovni organizaciji že začeli skupaj.

Tako se je težišče razprave preneslo na druga integracijska gibanja v občini in koroški regiji, ki bi bila z gospodarskega vidika zelo koristna, če ne na nekaterih področjih celo nujno potrebna. Vsaka ekonomsko ugodna integracija pač prinese s seboj hitrejši razvoj podjetij, pomeni večjo socialno varnost delavcev ter določeno prestrukturiranje v tem smislu, da omogoča pobijanje nezdravega privatniškega odnosa do družbene lastnine. Zaradi vsega tega je stališče komiteja, da je treba integracije spodbujati, vendar ne s političnim vsiljevanjem, ampak z gospodarskim računom.

Posebno aktualno bi bilo npr. združevanje gradbenih podjetij pri nas, ker dokazano še zmeraj gradimo na našem koncu prepočasi in predrago, vendar razen Gradisa druga podjetja ne kažejo velike zagretosti za združevanje. Čeprav tudi pri kovinsko predelovalni industriji proces povezovanja niti v občini niti v regiji še ni zaključen, občani dosti bolj občutijo npr. razdrobljenost naše trgovine, gostinstva in turizma. Sploh pri trgovini naša občina občutno zaostaja in gre vse preveč denarja drugam, saj količkar vredne stvari še zmeraj kupujemo v Velenju ali Mariboru. Do podjetja Merx se kaže vedno bolj neko razočaranje, ki ga najbolje izražajo besede diskutanta:

»Hvala za zgrajeno, ampak zdaj bi bilo treba narediti nekaj več.« Vendar pa komitej za obstoječe stanje ni pripisal vse krivde trgovcem, temveč predvsem odsotnosti politike na področju trgovine in gostinstva, ki jo v naši občini pogrešamo že vse povojno obdobje. Ker vse kaže, da bo ljubljanska NAMA razen v Slovenj Gradcu začela spomladi 1974 tudi na Ravnah graditi veleblagovnico, je upanje, da se bodo tudi tu stvari obrnile na bolje.

Turizma diskusija ni podrobneje obravnavala, tako da je obveljala kritična misel o tem, kako koroško gozdarsko podjetje, ki je v slovenjegrajski občini prevzelo

patronat nad turizmom, te dejavnosti ne prenaša tudi na svoje obrate v sosednjih občinah.

ZMERAJ VROČA STANOVANJSKA PROBLEMATIKA

Predsednik aktiva komunistov — neposrednih proizvajalcev je posredoval komiteju stališče tega aktiva o stanovanjski problematiki v občini. Globalna ocena je, da se stvari spreminjajo na bolje, da pa je pomanjkljivosti še vedno veliko. Predvsem menijo delavci, naj stanovanjska gradnja ne bo kampanjska. Tudi kriteriji za dodeljevanje stanovanj se jim ne zdijo primerni. Tako npr. po določilih v pravilnikih mlad delavec z družino ne more priti do stanovanja prej kot v petih letih. Nadalje menijo, da je draga gradnja v Kotljah v sedanjem političnem trenutku, ko ugotavljamo velik stanovanjski primanjkljaj, neprimerna. Aktiv je sprejel naslednje sklepe:

- gradnja naj bo hitrejša in cenejša,
- pravilnike o dodelitvi stanovanj je treba spremeniti v korist mladih družin,
- prevzemanje in vzdrževanje stanovanj naj poteka v redu,
- delovne organizacije naj dajo stanovanjsko problematiko v javnost, ker so posamezne polinformacije škodljive,

Peter Souvent, dipl. inž.

Delo metalurških in predelovalnih obratov Rudnika in topilnice Mežica

Tako kot rudarjenje ima tudi topilništvo v Mežiški dolini dolgoletno tradicijo. Čeprav stari zapisi že leta 1746 omenjajo topilnico na mestu, kjer stoji danes, to je v Žerjavu, so sprva talili bogato galenitno rudo kar tam, kjer so jo pridobivali, rudniki različnih lastnikov pa so bili posejani po celi dolini — od Polene pa do Tople. Po letu 1900 se je začela topilniška dejavnost ponovno koncentrirati na mestu, kjer jo najdemo še danes.

Topilnica današnjega obsega je začela dobivati svoje obrise leta 1956, ko je bila dograjena nova pražarna, 1958 sta začeli obratovati dve bobnasti peči, 1963 smo rekonstruirali jaškasto peč, kateri pravimo po domače visoka peč, in 1965 smo dela končali z dograditvijo nove rafinacije.

S prenovitvijo topilniških agregatov smo izboljšali tehnologijo in delovne pogoje ter povečali produktivnost in kapaciteto. Leta 1956 smo z 268 zaposlenimi naredili 19.866 ton rafiniranega svinca in raznih zlitin, leta 1972 pa s 195 zaposlenimi 26.947 ton oz. če izrazimo to v tonah na zaposlenega na leto, dobimo leta 1956 74,072 ton na delavca, leta 1972 pa 138,189 ton na delavca ali pri 27 odst. manjšem staležu 86 odst. več. Ob primeri sestavi surovin (mežiški koncentrat, akumulatorski in kovinski odpadki) je tako letna kapaciteta rafinacije 30.000 ton rafiniranega svinca in različnih zlitin.

Žal se ta predvidevanja niso povsem uresničila: lastnih, mežiških surovin, je iz leta v leto manj, akumulatorskih in drugih

— aktiv bo podprl vsako prizadevanje za reševanje stanovanjskega vprašanja.

Komite je ovrednotil te sklepe tako, da se bo glede spremembe pravilnikov povezal z občinskim sindikalnim svetom, ki se intenzivneje ukvarja s stanovanjsko problematiko. Načelno je podprl prizadevanje aktiva, glede Kotelj pa, ki so se izkazale letošnjo jesen kot posebno polemična tema v občini, je menil, da je slejkoprej potrebno v stanovanjsko izgradnjo vključevati čim več tudi zasebnih sredstev, saj tisti, ki se vselijo v lastno stanovanje, izpraznijo družbeno ter tako posredno tudi prispevajo k reševanju stanovanjske problematike. Posebno odločno pa je bilo poudarjeno, da železarna Ravne doslej ni vložila v Kotlje niti dinarja, tako da očitki v to smer nimajo podlage. Komite pa je bil proti temu, da bi morda podjetja v Kotljah odkupovala stanovanjske hiše ter jih nato dajala svojim delavcem v najem.

Načeta je bila sicer s tem v zvezi tudi problematika solidarnostnega sklada, vendar je ta tema tako kompleksna, da bo predmet posebne obravnave.

Z aktualnostjo obravnave snovi ter tehtnostjo posameznih diskusij in končnih sklepov je komite nedvomno ponovno dokazal, da so komunisti na čelu dogajanj v naši občini in regiji. n. r.

Sl. 3 KAPACITETE IN PROIZVODNJA PRADELVALNIH OBRATOV

reakcijskem postopku, za predelavo akumulacijskih odpadkov, rafinacijskih medproduktov in raznih svinčenih pepelov ter drugih bogatih odpadkov. Gorivo je mazut, reducent antracit, talila pa kavstična soda, železni ostružki, apnenec in kremenjak. Dnevna proizvodnja ene peči je 20 do 30 ton surovega svinca, odvisno od vložka. Dejanska letna proizvodnja obeh peči skupaj je 16.000 ton surovega svinca. Visoka peč ima v ravnini pihalic 2 m² površine, nad pihalicami do žrela 6 m, talilnik globok 0,5 m in 14 pihalic. Predeluje praženec iz revnejših koncentratov, reducent in gorivo je livarski kok, talila pa apnenec, kremenjak, stara železna žilindra in povratna žilindra. Dnevna produkcija je 50—55 ton, dejanska letna pa 16.000 ton surovega svinca.

V rafinaciji imamo 7 kotlov za rafiniranje, z vsebnostjo 80 ton in en kotel z vsebnostjo 25 ton svinca ter peč za kontinuirano mehčanje površine 4 m². Glede na vrsto surovega svinca, katero ocenjujemo predvsem po vsebnosti antimona in bizmuta, izdelamo rafinirane svince kvalitete Pb 99,99, Pb 99,985 ali Pb 99,94, kabelske zlitine in različne druge zlitine za potrebe akumulatorske in predelovalne industrije. Izdelujemo svinčeve zlitine z antimonom, arzenom, kositrom, telurjem, srebrom itd. — vsebnost je odvisna od želja kupca.

Vzporedno s topilništvom so razvijali tudi predelavo svinca. Prvi podatki segajo nazaj v leto 1823, ko so pričeli izdelovati lovske šibre. Od leta 1924 delajo v Žerjavu svinčene cevi, šibre in krogle, od leta 1926 svinčeno pločevino. Leta 1962 se s priključitvijo tovarne akumulatorjeve »Vesna« v Mariboru prične novo poglavje predelave svinca pri našem podjetju. Danes lahko letno naredimo 4.000 ton pločevine, 2700 ton cevi in 900 ton šiber, obseg proizvodnje je odvisen od razmer na trgu in cen. 8000 ton svinca in zlitin predelamo v avtomobilске akumulatorje »VESNA« in trakcijske, stacionarne ter druge specialne akumulatorje »MEŽICA«.

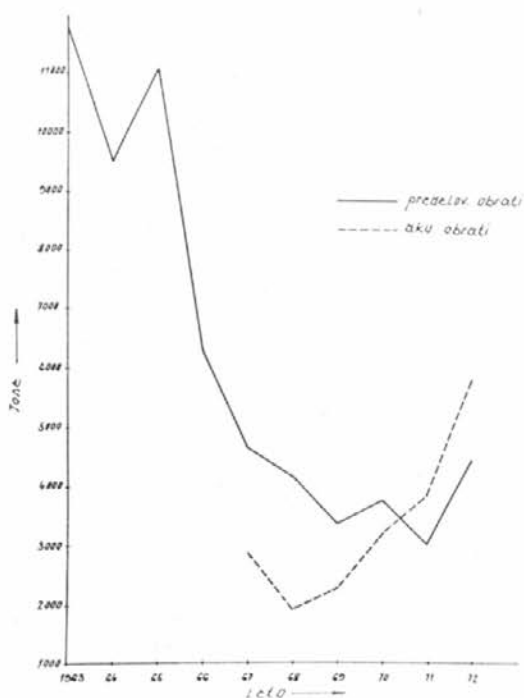
V letu 1973 bomo predelali že okoli 13.000 ton svinca raznih kvalitete, leta 1974 bo ta številka že blizu 15.000 ton.

kovinskih svinčenih odpadkov pa zaradi nereda na jugoslovanskem tržišču ni bilo dovolj. Tako smo se že leta 1964 prvič srečali s tujimi svinčenimi koncentraty — koncentraty iz bosenskega rudnika Srebrenica, ki so nam prinesli novo fazo tehnologijo — odsrebravanje. Prvi poizkusi te predelave so bili slabi, v stari rafinaciji zaradi zastarelosti in neprimernih kotlov nismo mogli v redu odsrebiti. Z novo rafinacijo smo tudi ta problem rešili in tako imamo po letu 1966 za predelavo razen mežiških in srebreniških koncentratov občasno še koncentrate iz Zletovega, Maroka, Italije, Avstralije, Peruja in Kanade. Nakup in izbira sta odvisna od razmer na tržišču. Ti koncentraty so prinesli v naše delo nekaj nevšečnosti: srebro in bizmut ter nižjo vsebnost svinčeve kovine, kar ima za posledico nižjo kapaciteto. Tako računamo danes s kapaciteto rafinacije 26.000 do 27.000 ton rafiniranega svinca in svinčenih zlitin.

Metalurški agregatj imajo naslednje karakteristike in kapacitete:

pražarna je Dwight — Lloydov trak, 12 m dolg, 1 m širok, aktivne površine 10 m². Praženje je tlačno, kapaciteta 70 ton svinčeve kovine na dan oz. 1,4 do 1,8 tone žvepla na m² in dan. Dejansko lahko spravimo na leto 21.500 ton svinčeve kovine.

Bobnasti peči imata notranje dimenzije 3,60 m dolžine in 3,0 m premera. Služita za proizvodnjo surovega svinca iz bogatih svinčevih koncentratov po pražilno-

SL. 4 PORABA SVINCA V PREDELOVALNIH IN AKUMULATORSKIH OBRATIH

Kakor je iz zadnjih dveh prikazov razvidno, v predelovalnih obratih ne delamo s polno kapaciteto, uporaba svinčenih cevi in pločevine verjetno ne bo doživela kakšnega preporoda. Obstoječi sorodni predelovalci tudi ne delajo s polno paro in kljub temu želijo v naši domovini nekateri zgraditi nove proizvodne zmogljivosti tako za cevi in pločevino kakor tudi za šibre.

Odnosi med proizvodnjo, prodajo svinca v bloku in predelavo so predvsem odvisni od cene svinca in stroškov predelav. Pri izvozu in nakupu surovin, tudi domačih, smo odvisni od dogajanj na londonski metalni borzi, kjer se poleg cene svinca oblikujejo tudi stroški, katere prizna prodajalec koncentratov za predelavo. Doma pa nam diktira cene svinca in izdelkov zvezni zavod za cene. Razkorak med svetovno in domačo ceno je precejšen, domača cena kljub raznim dogovorom ne sledi dogajanjem na svetovnem tržišču in tako je pomanjkanje svinca doma akutno.

Gospodarjenje metalurških obratov skupaj s predelavo je tako v glavnem odvisno od prej navedenih dejavnikov. Ker so pri nakupu koncentratov priznani stroški predelave že drugo leto relativno ugodni in s pomočjo primernih manevrov komer-

cialne kakor tudi neke optimalna zasedenost topilniških kapacitet so pripomogli k temu, da metalurški obrati s predelavo ne poslujejo z izgubo. Poseben problem metalurških obratov, ki bi za nas lahko postal usoden, je čiščenje dimnih plinov. Tukaj se srečamo z dvema momentoma: s prahom, ki vsebuje do 60 odst. svinca, in žveplovim dioksidom, ki nastaja pri praženju sulfidnih koncentratov. Pri rudniku so postavili prvi elektro-filtr lurgi-cotrell že leta 1923, ki je sicer služil bolj v tehnološke namene kot pa za čistočo okolja. Čistil je dimne pline mehanskih peči in obratoval do leta 1954, ko smo ga zaradi dotrajanosti nadomestili z elektro filtrom švicarske firme »Elex«. Vendar se čiščenje dimnih plinov v tehnološke namene počasi umika strogim zahtevam po čistoči okolja, katerim pa elektro-filtri v metalurgiji svinca (brez predelave v žvepleno kislino) ne ustrezajo, saj bi stroški bili previsoki. Tako smo leta 1968 prenehali obratovati z elektro-filtrom, katerega smo

nadomestili z vrečnim filtrom firme »Lurgi«, ki očisti okoli 30.000 Nm³/h dimnih plinov pražarne. S tem filtrom očistimo prahu približno 40 odst. dimnih plinov. Za ostale, to je dimne pline visoke peči in bobnastih peči ter odpraševanja delovnih prostorov, pa bomo postavili nov vrečni filter nemške firme INTENSIV-FILTER GmbH iz Langenberga kapacitete 100.000 Nm³/h. Ostane odprt še problem žveplovega dioksida, ki zaradi nizkih koncentracij ni uporaben v tehnološke namene. Obstajajo različne metode nevtralizacije tega žveplovega dioksida, vendar so to izredno drage in v praksi verjetno še premalo preizkušene naprave. Zavedamo se teže bremena, ki nam ga nalaga ohranjanje čistoče okolja, vendar kljub temu, da smo že večkrat z dejanji pokazali našo pripravljenost na tem področju, sami zaradi nizke akumulativnosti podjetja ne bomo mogli izpeljati programa, ki smo si ga na tem področju zastavili.

KMETIJSKA OBZORJA

Že nekaj časa priznavamo, da povojno obdobje kmetu ni bilo naklonjeno. Jasno je tudi, da tistega, kar je bilo zapostavljeno dvajset, petindvajset let, ni mogoče popraviti na hitro, čeprav ne manjka niti dobre volje niti konkretnih ukrepov (npr. zdravstveno zavarovanje kmetov, pokojnine itn.). V posebno težkem položaju je bilo kmetijstvo ravenske občine, saj se je pri nas vsem drugemu pridružilo še dejstvo, da se ob močni železarni in rudniku niti ni zdelo posebno pomembno. Če dodamo še, da je nad 90 odstotkov naših kmetij v hribih, niti ni čudno, da so kmetje in njihovi otroci iskali kruha v industriji ter imamo danes v občini le še okoli 8 odstotkov kmečkega prebivalstva, pa tudi podrobnejši podatki niso razveseljivi.

Kar 210 gospodarskih poslopij je zelo slabih in le 32 dobrih, prav tako je slabih 200 stanovanjskih hiš, 365 kmetij je brez gnojnih jam, 90 odstotkov kmečkih hiš nima kopalnic. Kar 129 kmetij nima naslednika. Mladi iščejo delo v industriji, na kmetijah pa ostajajo ostareli in za delo nezmožni, saj je kar 29 odstotkov mlajših od 15 let in 17 odstotkov starejših od 60 let.

Zaradi neugodnih prirodnih razmer je sedanje pridelovanje rastlin vse preveč pestro. Delež žita je precejšen, a dosega nizek hektarski pridelek. Živinoreja daje premalo tržnih presežkov, zato v občini primanjkuje predvsem mleka in mesa.

Družbeni sektor zajema 10 odstotkov kmetijske zemlje in se lahko razširi največ na 15 odstotkov; vse drugo se lahko donosno obdeluje le v zasebni lasti. Gozdno gospodarstvo je v sodelovanju s kmeti v zadnjih 10 letih zgradilo 292 km cest v občini, tako da le še manjše število kmetij ni povezano s kamionskimi cestami; v prihodnjih petih letih bodo najvažnejše tudi asfaltirali.

Srednjeročni razvojni program kmetijstva v občini Ravne za obdobje 1971 do 1975, ki so ga izdelali dipl. inž. agronomije Jože Pratnekar, dipl. med. vet. Rudi Čretnik in kmetijski inženir Tone Ranc,

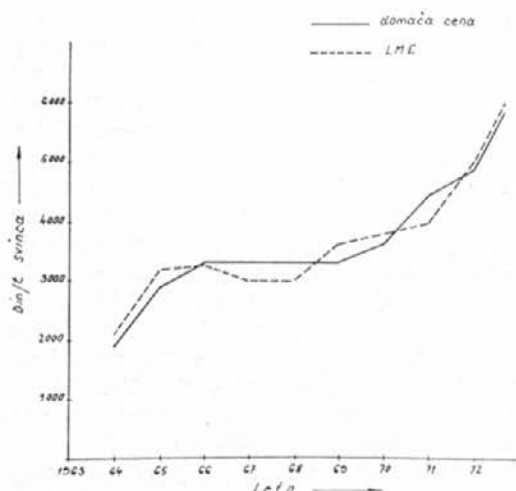
in ki mu je v začetku oktobra posvetila skupščina občine posebno sejo, predlaga zato vrsto korenitih posegov in sprememb, da bi se stanje sčasoma popravilo. Program je izdelan zelo natančno ter upošteva poleg analiziranega stanja tudi sodobna dognanja na tem področju, predlaga pa tudi zelo precizne ukrepe ter metode, kako ga postopoma uresničiti.

Predvsem predvideva preusmeritev kmetij v intenzivno živinorejo ter opuščanje njiv in s tem poljščin na okoli 0,5 ha. Ta preusmeritev naj bi do l. 1975 zajela okrog 230 kmetij. Zdaj premore občina okoli 3600 govedi, v hlevih pa je prostora za okoli 8000; velike so še tudi možnosti za pridelovanje krme.

Na okrog 50 kmetijah, ki so bliže tržišča, bo urejena prireja mleka, na 150 bi pitali govejo živino. Vzrejna gospodarstva (okoli 30) naj bi bila v bolj odročnih krajih (Strojna, Koprivna), vzrejala pa bi plemenske telice. Če upoštevamo, da je morala doslej naša občina polovico hrane uvoziti, je spodbudno predvidevanje, da naj bi te preusmerjene kmetije dale dovolj mleka za domače potrebe, medtem ko naj bi pitano govedo tudi izvažali.

Mnogo kmetij (okoli 270) pa do l. 1975 ne bo zajetih v ta preusmerjevalni načrt delno zaradi ostarelosti njihovih lastnikov, delno zaradi strme lege. To so tkim. avtarktične kmetije, ki bodo še naprej pridelovale vse in bodo pomembne tudi v strateškem pogledu. Pri teh je poleg gospodarske važna tudi socialna pomoč družbe.

Uresničitev tega programa zahteva vrsto stvari. Najprej so to znatna finančna sredstva, saj bo treba obnoviti hleve in zgraditi silose oziroma s krediti to omogočiti. Do l. 1975 bo potrebnih 19.375.000 dinarjev ali na leto 3.875.000 din. Seveda teh sredstev kmetije sami ne bodo mogli zbrati. Vsaj polovico naj bi jim zagotovili s kratkoročnimi in dolgoročnimi posojili z regresirano obrestno mero. Posojila bi deljevali po preusmeritvenih programih.

SL. 5 CENE SVINCA DOMA IN NA LONDONSKI BORZI

Okrepiti in strokovno izboljšati pa bo treba tudi obstoječo strokovno pospeševalno službo. Za njeno učinkovito delo bodo potrebna dodatna sredstva, in sicer za delo dveh agronomov in štirih kmetijskih tehnikov.

Tudi veterinarsko službo, ki sicer uspešno preprečuje kužne bolezni in prispeva k izboljšanju pasem, bo treba okrepiti in ji izboljšati opremo, saj se bo njena dejavnost v bližnji prihodnosti razširila še na druga področja živinoreje (npr. umetno osemenje svinj). Če želimo imeti sodobno in gospodarno živinorejo, bomo pač morali posvetiti strokovnim službam vso skrb, da ne bi zaradi polovičarstva doživeli neuspeha.

Štipendijsko politiko v občini bo prav tako treba prilagoditi tudi potrebam kmetijstva, prav tako pa že kmečkimi šoloobveznim otrokom omogočiti enakopravno šolanje, s tem da bi izkoristili dobro omrežje cest in jih (ne samo iz strojnškega grabna) vsak dan s kombiji vozili v dolinske šole.

Kmetje so do take specializacije nekoliko nezaupljivi, vendar le delno zaradi svoje prislovične konservativnosti, dosti pa zato, ker bodo z njo močno odvisni od vse preveč muhastega stanja na tržišču. Tu bo seveda potrebna pomoč širše družbene skupnosti, podobno kot pri »zelenem načrtu« v sosednjih alpskih deželah.

Nadaljnje terjatve kmetov obsegajo pravično in predvsem bolj gibčno davčno politiko, ki naj bi upoštevala dejansko stanje na kmetijah (ureditev katastra, problem ostarelih, najustreznejši čas plačila davkov itn.). Tudi olajšave vojašine za tiste kmečke sinove, ki so še edina delovna sila na kmetijah, zdaj niso urejene. Preporučasi se izvaja tudi sanacija okolja, zastrupljenega s plini. Četudi naj bi bil še letos sprejet ustrezen zakon, bo vendarle trajalo dolgo, da bo škoda zares popravljena.

Agrarno politični ukrepi občine bodo pri srednjeročnem razvoju kmetijstva odigrali veliko vlogo. Nizka produktivna sposobnost kmetijstva, socialna vprašanja, problem ostarelih kmetov, zdravstveno in pokojninsko varstvo kmetov in sklad za pospeševanje kmetijstva bodo v veliki meri vplivali na ta razvoj.

Ker je skupščina občine izrekla nedeljeno priznanje sestavljalcem srednjeročnega razvojnega programa kmetijstva in ga tudi v celoti sprejela, navajamo v povzetku najpomembnejše ukrepe občine, s katerimi ga namerava uresničiti.

Za skladnejši razvoj kmetijstva je nujno potrebno, da skupščina ustanovi sklad za pospeševanje kmetijstva in zagotovi letno sredstva v višini dveh odstotkov od sredstev iz posebnega dela proračuna. V letu 1973 je bilo po planu na tem delu proračuna 10.991.658 din, od tega znašata dva odstotka 219.833 din. Ta znesek naj bi bil dohodek sklada.

Občinska skupščina naj sklene družbeni dogovor o zbiranju sredstev za ta sklad v višini 0,5 promil od letnega bruto dohodka gospodarstva v občini Ravne. Celotni bruto dohodek organizacij združenega dela s sedežem v občini je v letu 1972 znašal 1.222.216.000 din, od tega je 0,5 promil

611.108 din. Tudi to naj bi bil dohodek sklada.

Glede na tesno povezanost kmetijske in gozdarske proizvodnje naj gozdarstvo sodeluje pri pospeševanju kmetijstva tudi tako, da plačuje v sklad po 1,00 din od vsakega prodanega m³ lesa vseh sortimentov. Letna prodaja znaša 70.000 m³, od tega bi bil dohodek sklada 70.000 din.

Tako zbrana sredstva sklada v skupni višini 900.941 din bodo trošena po letnem akcijskem in finančnem načrtu, sprejetem na podlagi srednjeročnega razvojnega programa kmetijstva, zlasti pa:

a) za izdelavo preusmeritvenih in razvojnih programov kmetijstva;

b) za izobraževanje kmetov (predavanja, sofinanciranje kmetijske oddelčne šole na Muti, usposabljanje kmetov na področju kmečkega turizma, poučne ekskurzije ipd.);

c) za regresiranje obrestne mere za kredite v zasebnem kmetijstvu, odobrene za posodobitev kmetijske proizvodnje in gradnjo gospodarskih in stanovanjskih objektov;

d) za regresiranje in kreditiranje nakupa repromateriala (umetni gnoj, krmila);

e) za regresiranje nakupa plemenske živine (telic, priznanih bikov in merjascev za prirodni pripust);

f) za sofinanciranje pospeševalne službe;

g) za analize krme in zemlje;

h) za dotacije veterinarski postaji Prevalje v zvezi z umetnim osemenjenjem in prirodnim pripuščanjem plemenic ter za kurativno službo;

i) za organizacijo kmetijske razstave.

Na področju prostorskega planiranja in uporabe kmetijskega zemljiškega prostora naj skupščina zaščiti uporabo kmetijskih zemljišč v nekmetijske namene.

Skupščina naj predpiše tudi, da se podeželje ne sme uporabiti za gradnjo vseh mogočih projektov, temveč morajo biti ti strogo usklajeni s pokrajino. Zemljiška politika mora biti glede načrtovanja na-

membnosti dolgoročnejša. Bolj je treba poudariti tudi zunanjo ureditev naselij.

Davčna politika še vedno predstavlja problem v kmetijstvu, zlasti v hribovitih in manj razvitih območjih, kjer je čedalje manj ljudi sposobnih za kmečka opravila.

Skupščina naj izterja davčne obveznosti dosledno pri vseh, ki socialno niso ogroženi. Izterjavo naj davčna uprava izvede prek TOZD gozdarstvo Ravne ter pri KZ Prevalje ob obračunu za prodane proizvode.

Tistim kmetom, ki svoje gospodarstvo modernizirajo in gredo v kooperacijsko proizvodnjo, naj še nadalje priznava vpepljene davčne olajšave, katere je potrebno razširiti tudi na gradnjo stanovanjskih kmečkih hiš.

Dolžnikom davčnih obveznosti, ki so socialno ogroženi, pa je treba odpisati davek po posebej izdelanih izhodiščih in kriterijih. Ti med drugim navajajo: število pridobitno nesposobnih članov in njihovo starost, zdravstveno stanje davčnega zavezanca in drugih družinskih članov, število odseljenih otrok — dednih upravičencev, vzrok odselitve otrok s posestva (na posestvu npr. ni osnovne mehanizacije), stanje gospodarskega in stanovanjskega posloplja, elementarne nezgode, splošno gospodarsko razgledanost in obremenitve posestva z izrednimi (pogodbenimi) dajatvami (prevžitki, posojila, sodne izterjatve itn.).

Skupščina naj priporoči TIS Ravne, da politiko štipendiranja prilagodi razmeram v kmetijstvu, tako da bo bolj stimulativna in privlačna za študij kmetijske smeri.

Na področju varstva okolja pred industrijskimi škodljivimi vplivi (plini, prah, saje ipd.) je kljub prizadevanju premalo storjenega. Skupščina naj sprejme sklep, da morajo vsi, ki onesnažujejo okolje, takoj opraviti sanacijo vseh izpušnih naprav, po katerih uhajajo škodljivi plini v okolje, v količinah, ki presegajo dovoljeno mejo. Sanacija je nujno treba opraviti v najkrajšem času, saj je pokrajina in ves živelj v njej že hudo prizadet.

Spodaj bolj polno — zgoraj bolj golo

Foto: M. Dolinšek

TOZD Konfekcija Prevalje

Eden od velikih problemov ravenske občine je bil vsa leta po osvoboditvi zaposlitev žensk, ki jim težka industrija in rudarstvo nista mogla dati kruha. Tem raje je skupščina občine sredi l. 1971 osvojila predlog, da bi na Prevaljah zgradili obrat tekstilne industrije iz Otiškega vrha. Ob skupnem financiranju ustreznega občinskega sklada, republiškega sklada in kreditne banke v Slovenj Gradcu je zrased pri starih prevaljskih perzonalih obrat za izdelavo hlačnih nogavic — »štumffabrik«, kot se je hitro pojavilo domače ime, ali TOZD Konfekcija Prevalje, kakor se uradno imenuje zdaj.

Potrpežljivo in vestno

Do prihodnje sezone odkupa gozdnih sadežev sprejme skupščina odlok o odkupu in prodaji gozdnih sadežev.

V prihodnjem letu naj bi bili uporabniki kmetijske mehanizacije (kmetje) oproščeni plačevanja prometnega cestnega davka na goriva za pogon traktorjev, kobilnic in motornih žag. Oprostitev bi naj veljala samo za goriva, ki jih kmetje uporabljajo izključno za kmetijstvo.

Anketa o popisu kmečkih gospodarstev je pokazala, da je na kmetih 210 stanovanjskih hiš v zelo slabem stanju in 170 stanovanjskih hiš je treba obnoviti.

Na tem področju je še premalo sodelovanja, zato je nujno, da bi v solidarnostni sklad (podobno kot pri zdravstvenem zavarovanju kmetov) vključili tudi to problematiko in kmetom omogočili lažje izgradnje in adaptacije stanovanjskih hiš. V ta solidarnostni sklad je treba vključiti tudi kmete, da bodo sodelovali pri formiranju sklada, kajti prav bi bilo, da tudi kmet živi in počiva v zdravem in primeren stanovanjskem prostoru.

k. m.

Stroje je dala firma Schulte — Dickhof iz Horstmara na Vestfalskem, ki je poslovni partner vrste naših tekstilnih tovarn, povezanih v poslovnem združenju Uniteks iz Ljubljane. Po pogodbi s tem partnerjem se je prevaljski obrat za dobo 5 let obvezal proizvesti dnevno 100.000 hlačnih nogavic, s tem da gre kompletna produkcija v Zahodno Nemčijo.

Zaradi zelo uspešnega dela je nemški partner po niti ne dveh letih obratovanja spomladi letos predlagal povečanje tovarne za 50 odstotkov, ki so ga tudi izvedli. Sami so pri tem vložili 40 odstotkov potrebnih sredstev, 60 odstotkov je kreditiral Otiški vrh za dobo treh let, stroje pa je spet dobavil nemški partner, s tem da so z njim sklenili novo pogodbo za 5 let.

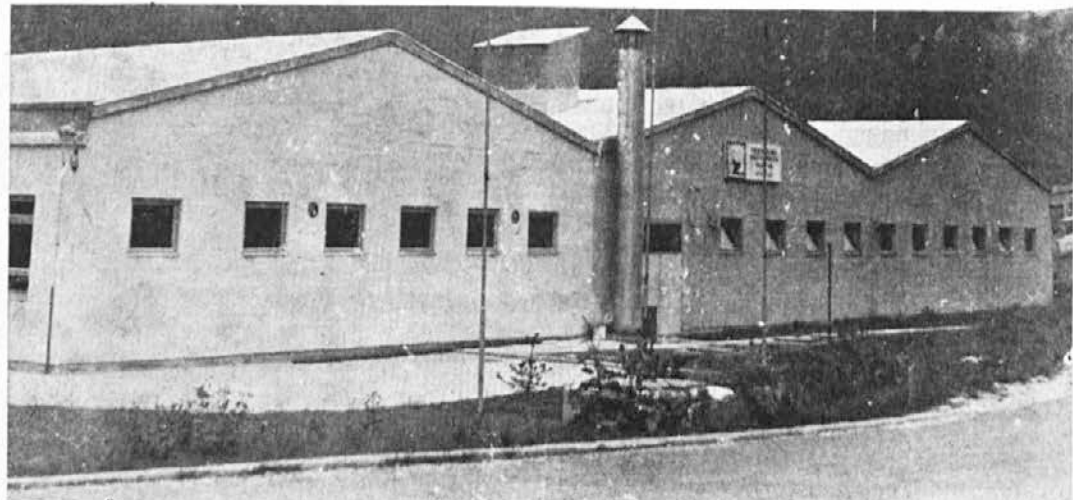
Po končani adaptaciji 1. avgusta letos je tovarna zaposlila 120 novih delavk, proizvodnja pa je narasla na okoli 150.000 nogavic na dan. Zdaj imajo zaposlenih nad 400 delavk (vsega je v tovarni le 17 moških), ki delajo v dveh izmenah. Čeprav je med delavkami najti tudi šivilje, frizerke, trgovke in nekatere iz gostinske stroke, so za delo v tovarni vse priučene za eno od treh delovnih operacij, ki so po vrsti naslednje: polaganje in kontroliranje, ki razdeli iz Nemčije dospeli material na 1., 2. in 3. kvaliteto, ter šivanje in pakiranje. Dva meseca traja poskusna oziroma priučevalna doba za novo sprejete. Norme niso prehude, zato jih tudi precej presegajo.

Poprečni osebni dohodek za polni delovni čas z doseganjem norme se je oktobra dvignil na 1.560,00 din, okoli 50 delavk pa je doseglo tudi 2.000,00 din.

Čez 100 zaposlenih je mlajših od 18 let, okrog 50 je mater. Na delo se vozijo iz cele občine od Črne do Raven. V tovarni delujeta zveza mladine in sindikat; vsem zaposlenim je podjetje prispevalo po 200,00 din za ozimnico. Obveščanje poteka v glavnem na sestankih, še letos pa bodo začeli izdajati v Otiškem vrhu tudi občasno lastno skupno tovarniško glasilo.

Tovarna dela dobro, saj je imela ob polletju 2,2 milijona din ostanka dohodka. Fluktuacija je zelo majhna in tudi problemov z delovno disciplino praktično ni.

Čeprav je ta delovni kolektiv tako mlad, si je danes že težko predstavljati,

Pod dobro streho

da ga ne bi bilo. Ker je dal kruha toliko ženam in vseskozi dela z dobičkom, pomeni brez dvoma eno najboljših investicij v naši občini v zadnjih desetih letih.

M. K.

JOŽE JURAČ »MAJHNE RAZSEŽNOSTI«

Letos jeseni je leški rojak Jože Jurač, ki že dolgo živi v Ljubljani, v samozaložbi izdal drobno knjižico z naslovom »Majhne razsežnosti«. To je zbirka nekaj pesmi in spominskih črtic, ki jih je dr. Fr. Sušnik v uvodni besedi označil kot »drobno tkanje, nabrano že bogve kdaj«. V njej je tudi predstavil avtorja, znanega po knjigi »Kraj umira« iz leta 1936, proletarca, ki je prišel k Mohorjevi družbi, ko je bila na Prevaljah, se izučil za tiskarskega strojnika ter odšel skupaj z njo v Celje. Okupacijo je preživel kot pregnanec v Srbiji ter bil po osvoboditvi v vodstvu slovenskega sindikata, nekaj časa v Beogradu, nato pa urednik uradnega lista Slovenije.

Kakor kaže pregled v več kot štiridesetletnem obdobju objavljenih Juračevih tekstov, je najprej objavljala pesmi v Mladiki l. 1931, ki so jim sledile črtice. V Dejanju je objavil novelo, po vojski pa kdaj natisnil kaj v našem Fužinarju in pri Ljudskem odru ter sodeloval pri urejanju raznih zbornikov.

Pesnik Jurač sicer ni, to se iz objavljenega vidi, svoje »male ljudi« z Leš in Prevalj pa pozna dodobra in jih tudi zna opisati že v nekaj stavkih, tako da zaživijo pred bralcem. Res ti njegovi siromaki, proletarci z družinami in berači, ki so tako v časih stare Avstrije kot Jugoslavije bolj vegetirali, kot živeli, niso upodobljeni portretno, ne zgneteni s prežihovsko silovitostjo, pa zaradi obrobnosti svojih usod vendarle ostanejo v spominu. Stvarno in trezno jih Jurač prepozna kot majhne sestavine nekega družbenega sistema, ki jim je bil do kraja krivičen. In prav to, da so komaj v anekdote stisnena cela njihova življenja, nanizana drugo ob drugo kot jagode na rožnem vencu, daje Juračevim črticam poseben ton in štimungo ter predstavlja svojevrsten literaren učinek.

Morda prav zaradi svoje reportažne zvestobe popisanim krajem, ljudem in dogodkom, zato, ker si ničesar ne izmišlja in ne dodaja, Juračeva knjižica sicer res podaja »majhne razsežnosti«, je pa zato toliko bolj človeška in topla.

M. K.

ŠOLSKE CENTER

daje poročilo za šolsko leto 1972-73

Sestav šolskega centra

V obsegu šolskega centra so organizirane naslednje dejavnosti:

1. poklicna kovinarska in metalurška šola (PKMŠ)
2. šola za specializirane metalurške delavce (SSMD)
3. tehniška srednja šola metalurške stroke za mladino (TSSM)
4. delovodska šola strojne in metalurške stroke (DSO)
5. tehniška srednja šola za odrasle (TSSO)
6. razni strokovni tečaji in seminarji za izobraževanje odraslih (IO)

Svet šolskega centra

V svetu šolskega centra so naslednji člani delovne skupnosti: Vreš Franc — predsednik, Ceru Mirko — podpredsednik, Brglez prof. Janez, Erat Božidar, Dretnik Marica, Hadžiagič prof. Esad, Kogelnik Ivan, Mihelič Marija in Svečko Anton — člani.

Kot predstavniki javnosti in ustanovitelja so bili v svet centra imenovani:

Bukovec Jože, Gornik Franc, Knez Ernest, Krof Ivan, Medl d. inž. Ferdo, Lesjak Herman, Leskovšek Franc in Pogorevc inž. Edo.

Sodelavci šolskega centra

(naziv in stroka, rojstno leto, začetno leto službovanja, od kdaj je na šolskem centru, kaj in kje poučuje, zadolžitve)

a) vodstveno osebje:

Kucec Ladislav, ravnatelj: profesor — industrijski pedagog; 1919, 1940, 1948.

Radivojevič Božo, pomočnik ravnatelja: predmetni učitelj tehnološke smeri; 1925, 1947, 1950; strojeslovje in tehniško risanje; varuh zbirke strojeslovje.

Erjavec Mirko, vodja učnih delavnic: predmetni učitelj praktičnega pouka kovinarske stroke; 1919, 1937, 1948.

Vreš Franc, vodja izobraževanja odraslih: predmetni učitelj, 1931, 1949, 1965.

b) redni učitelji:

Andrić Franc; učitelj praktičnega pouka, 1941, 1959, 1973, praktični pouk ključavničarjev, A program, varilski program.

Blatnik Anton; predmetni učitelj praktičnega pouka kovinarske stroke, 1931, 1949, 1955; praktično delo strugarjev.

Breznik Silva; profesorica slovenskega jezika in umetnostne zgodovine; 1946, 1971, 1971; slovenski jezik z estetsko vzgojo, šolske proslave.

Brglez Janez; profesor zgodovine in geografije, 1940, 1967, 1970; družbeno ekonomska ureditev SFRJ, zgodovina delavskega gibanja, družbeno ekonomske vede, gospodarska geografija.

Brložnik Milan; učitelj praktičnega pouka kovinostrugarjev; 1928, 1946, 1950; praktično delo — strugarji, mentor PRK.

Ceplak Franc; predmetni učitelj tehnološke smeri; 1937, 1956, 1965; tehnologija materiala, tehniško risanje; varuh zbirke za tehnologijo materiala.

Ceru Mirko; učitelj praktičnega pouka kovinarske stroke; 1932, 1950, 1950; praktično delo — ključavničarji.

Erat Božidar; predmetni učitelj praktičnega pouka; 1939, 1957, 1960; praktični pouk — rezkalci in brusilci; somentor šolskega športnega društva.

Gaberšek Vinko; učitelj praktičnega pouka kovinarske stroke; 1946, 1964, 1971; učitelj praktičnega pouka strugarjev.

Hadžiagič Esad; profesor telesne vzgoje; 1939, 1968, 1970; telesna vzgoja; mentor šolskega športnega društva, kabinet za telesno vzgojo.

Högl Jože; predmetni učitelj praktičnega pouka kovinarske stroke; 1925, 1947, 1956; praktično delo ključavničarji; somentor SSD, letopis za glasilo »Fužinar«.

Hudovernik Albin; učitelj praktičnega pouka kovinarske stroke; 1925, 1948, 1961 (s presledki); praktično delo — osnovni A program in kovači; mentor šolske skupnosti.

Jostl Jože; predmetni učitelj tehnološke smeri; 1944, 1962, 1965; tehnologija obdelave, poklicna tehnologija, tehniško risanje; varuh kabineta.

Kodela Rudolf; profesor slovenskega jezika s književnostjo; 1931, 1958, 1970; slovenski jezik z estetsko vzgojo; šolske proslave, letopis za glasilo »Fužinar«.

Kogelnik Ivan; učitelj praktičnega pouka kovinarske stroke; 1931, 1949, 1964; praktično delo — kovači.

Košeljnik Ivan; učitelj praktičnega pouka kovinarske stroke; 1924, 1942, 1949; praktično delo ključavničarji; vodenje šolske kuhinje. Umrl julija 1973.

Kuzman Ivan; predmetni učitelj praktičnega pouka kovinarske stroke; 1930, 1947, 1947; praktično delo — rezkalci in brusilci.

Majcen Alojz; učitelj praktičnega pouka kovinarske stroke; 1920, 1939, 1970; praktično delo — osnovni A program in ključavničarji; varuh učil za A program.

Mesner Franc; strojni tehnik, učitelj praktičnega pouka; 1943, 1961, 1972; praktični pouk, matematika, tehniško risanje.

Nišavič Slobodan; diplomirani inženir strojništva — profesor; 1943, 1961, 1973; matematika, fizika, termodinamika.

Ovnič Stanislav; diplomirani inženir elektrotehnike — profesor; 1947, 1967, 1972; fizika, elektrotehnika.

Planinc Leopold; učitelj praktičnega pouka kovinarske stroke; 1934, 1954, 1964; praktično delo — kovači; somentor SSD.

Svečko Anton; strojni tehnik — učitelj praktičnega pouka; 1941, 1957, 1971; praktični pouk, nadzor praktičnega pouka v delovnih organizacijah, poklicna tehnologija, varstvo pri delu, zdravstvena vzgoja.

c) v podaljšanem delovnem času so na zavodu poučevali:

Ažnoh Ivan; dipl. inž. metalurgije; matematika (DSO).

Batič Ivana; profesorica matematike; matematika.

Božikov Milovan; dipl. inž. metalurgije; mineralogija, osnove metalurgije, metalurgija železa in jekla (TSSM).

Burg Metka; profesorica angleščine in francoščine; angleški jezik (TSSM).

Čegovnik Franc; varnostni inženir; varstvo pri delu, zdravstvena vzgoja.

Gnamuš Janko; dipl. inž. metalurgije; metalurška tehnologija; praktično delo — kalilci.

Gnamuš Ferdo; inž. strojništva; strojeslovje, vzdrževanje strojev.

Grešovnik Ferdo; magister tehniške fizike; matematika.

Grobelnik Pavel; polkovnik v pokoju; obramba in zaščita.

Ivič Franc; učitelj v pokoju; matematika.

Karadža Sead; dipl. inž. metalurgije; tehnologija gradiv, termična obdelava jekla, plastična predelava jekla.

Kožar Jernej; profesor angleščine in nemščine; nemški jezik (TSSO).

Macur Vlado; dipl. inž. metalurgije; delovne tehnike, orodja in stroji, metalurška tehnologija.

Matvoz Edvard; absolvent psihologije; psihologija dela z ljudmi (DSO).

Jamer Jerica; dipl. inž. kemije; kemija.

Jelen Elica; absolvent fakultete političnih ved; organizacija proizvodnje, družbeno ekonomska vzgoja.

Pratnekar Anton; dipl. inž. strojništva; tehnologija z vajami.

Pratnekar Jurij; dipl. inž. strojništva; strojni elementi, opisna geometrija.

Pikal Mirko; dipl. inž. tehn. fizike; fizika.

Rus Franc; dipl. inž. elektrotehnike; matematika (TSSO).

Sirovina Ante; praktično delo — valjavci.

Strahovnik Vlado; dipl. inž. metalurgije; termična obdelava, metalurška tehnologija, preizkava jekel in izdelkov.

Špegel Milan; dr. medicine; zdravstvena vzgoja.

Štruel Edvard; dipl. inž. metalurgije; matematika.

Trafela Vincenc; profesor strojništva; nauk o toploti, strojni elementi.

Verčko Avgust; dipl. inž. strojništva; mehanika.

Vučko Stanislav; strokovni učitelj kemije; obramba in zaščita.

Založnik Adolf; praktično delo — talivci.

Zlof Jože; dipl. inž. kemije; kemija.

č) Administrativno osebje:

Dretnik Marica; SS-ekonomska; 1931, 1947, 1947; računovodja.

Klemenčič Marija; trgovska pomočnica; 1936, 1958, 1962; materialni knjigovodja, knjižničarka.

Košak Cilka; komercialna šola, 1929, 1948, 1958; blagajničarka.

Mihelič Marija; SS-ekonomska; 1944, 1963, 1965; finančni knjigovodja.

Zivič Helena; administrativni manipulant; 1934, 1950, 1962; tajnica.

d) Tehnično in pomožno osebje

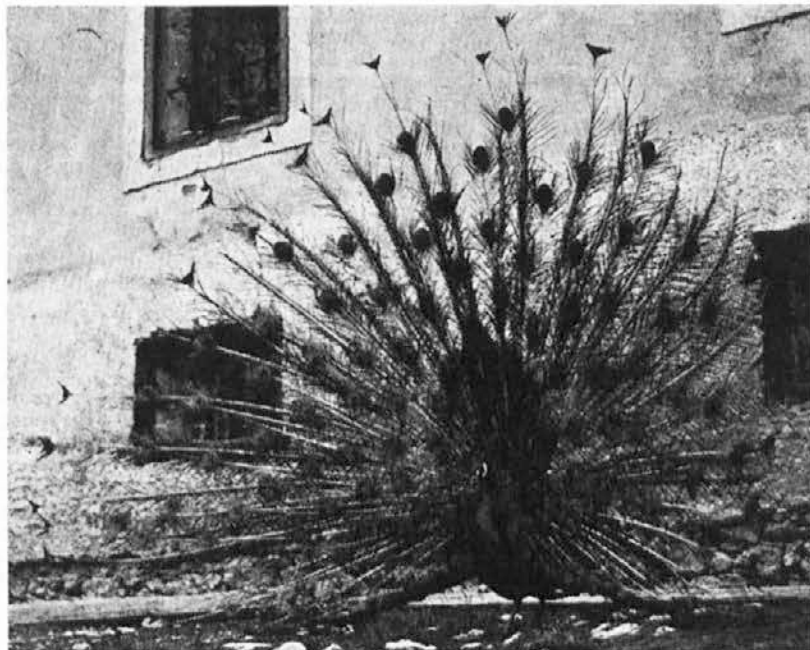
Butkovič Anton; srednja izobrazba; 1907, 1927, 1947; konstrukter. Upokojen s 31. 8. 1973.

Kovač Ivan; KV mizar; 1910, 1931, 1959; remontni mizar. Upokojen 16. 11. 1972.

Krebl Avgust; konstrukcijski ključavničar; 1947, 1965, 1970; remontni ključavničar.

Ortan Zvonko; VK strojni ključavničar; 1927, 1945, 1960; skladiščnik.

Kočija

Počivalnik Ivan: KV strugar — kovinska stroka; 1940, 1958, 1971; referent priprave dela.
Cesar Jožica: 1940, 1956, 1957; skladiščna delavka.
Dretnik Zofija: 1926, 1948, 1963; kuharica.
Gostenčnik Jožefa: 1934, 1971, 1972; snažilka.

Koren Ana: 1928, 1945, 1962, snažilka.
Prednik Jožefa: 1931, 1952, 1952; snažilka.
Peruš Frančiška: 1936, 1956, 1965; kuharica.
Sušec Angela: 1931, 1965, 1965; snažilka.
Rotar Majda: 1950, 1971, 1971; pomožna delavka.

Vaukman Marina, strugarka
Vrhjak Dušan, rezkalec
Žganec Marjan, strugar
ZADOSTNI: 4 + 1 = 5
Duler Zdravko, rezkalec
Pavlinič Zdravka, brusilka * (Sl)
Stepišnik Danilo, strugar
Štahr Vili, strugar
Triplat Vlado, strugar * (Ma)
PRENEHALI S ŠOLANJEM: 2 + 0 = 2
Stepišnik Miroslav, rezkalec
Lampret Ivan, strugar

ORGANIZACIJA POUKA

Solski center	štev. odd.	moški	ženske	skupaj
Poklicna kovinarska in metalurška šola	14	306	62	368
Šola za specializirane metalurške delavce	3	58	—	58
Tehniška šola metalurške in strojne stroke Jesenice, enota Ravne	2	42	12	54
Tehniška elektro, strojna in tekstilna šola Maribor, oddelk za odrasle Ravne	2	53	2	55
Delovodska šola strojne in metalurške stroke	2	31	—	31
Skupaj	23	390	76	566

IZOBRAŽEVANJE ODRASLIH

Izobraževanje odraslih je bilo organizirano v rednih šolah — oddelkih za odrasle in v tečajih ter seminarjih.

Pri rednem izobraževanju odraslih prevladuje še vedno tehniška šola strojne stroke z dvema oddelkoma in 55 slušatelji.

Delovodska šola je imela v preteklem letu 31 slušateljev, od tega 11 metalurške in 20 strojne stroke.

V tečajih in seminarjih se je strokovno usposabljal 489 zaposlenih. Uvajalnega seminarja se je udeležilo 369 novosprejetih delavcev. Na teh seminarjih se novi delavci seznanjajo s podjetjem, njegovo organizacijo, samoupravnimi pravicami in dolžnostmi, varstvom pri delu in požarno varnostjo. V uvajalni seminar je vključeno tudi privezovanje in prenašanje bremen z žerjavi za vse tiste, ki bodo imeli s tem opravka.

Strokovno izobraževanje za delovna mesta je bilo organizirano v naslednjih tečajih:

tečaj	udeležencev
tečaj za žerjavovodje 2 skupini	46
tečaj za kurjače ogrevalnih in žarilnih peči	33
tečaj za kretnike in premikače	4
tečaj za kurjače parnih lokomotiv	2
priprava in izpiti za strojevodje diesel lokomotiv	3
tečaj za plamensko rezanje in flemanje	19
tečaj za elektroobložno varjenje	10

Skupno se je udeležilo strokovnega izpopolnjevanja za delovna mesta 117 zaposlenih.

V dopolnilno strokovno izobraževanje je bilo vključenih 372 zaposlenih v okviru priprav za periodične izpite žerjavovodij, upravjalcev demagov in prometnega osebja. Za tovrstno izobraževanje je bilo organiziranih 12 izobraževalnih akcij, z osnovnim namenom, da se izboljšajo delovna varnost, delovna in tehnološka disciplina, kvaliteta dela in storilnost.

Skupaj je bilo v izobraževanje vključenih 944 zaposlenih delavcev, od tega iz železarne 909, in drugih podjetij koroške regije pa 35. S takimi rezultati v izobraževalnem procesu bi lahko bili zadovoljni, če ne bi bili v tej številki z več kot dvemi tretjinami zastopani udeleženci uvajalnih seminarjev in tisti, ki morajo opraviti po zakonskih določilih vsakoletno (periodično) preverjanje znanja.

Še vedno je veliko premalo izobraževanja in usposabljanja za delovna mesta, posebno zaradi tega, ker je še preko 20% zaposlenih brez ustrezne strokovne usposobljenosti. Hitra menjava strojev in naprav ter uvajanje nove tehnologije v proizvodnji zahteva ustrezno izpopolnjevanje za neposredne proizvajalce in vodstvene delavce. Temu moramo v bodoče posvetiti veliko več skrbi, ker mora biti permanentno (nenehno) izobraževanje stalni spremeljevalec sodobne proizvodnje. Če bomo to dosledno izvajali, bo v proizvodnji veliko manj izpadov, strojelomov in poškodovanih delavcev, izboljšali se bodo tudi proizvodni rezultati.

Kvartet

Kvartet je zbor, v katerem je vsak pevec prepričan, da ostali trije ne znajo peti.

USPEH UČENCEV

(Opomba: * učenec je opravljal popravni izpit).

1. a poklicna šola, 22 m + 8 ž = 30 razrednik: Milan Berložnik

ODLIČNI: 0 + 0 = 0

PRAV DOBRI: 4 + 0 = 4

Franc Beno, ključavničar
Medved Vinko, ključavničar
Močivnik Engelbert, ključavničar
Pušnik Franc, ključavničar

DOBRI: 13 + 7 = 20

Belej Davorin, ključavničar
Čebulj Bibijana, ključavničarka
Čekon Bojana, ključavničarka
Ferarič Bojan, ključavničar
Franc Miran, ključavničar
Grašič Maksimiljan, ključavničar
Grobeljnik Kristina, ključavničarka
Krauberger Barbara, rezkalka
Krebs Marjan, ključavničar
Lasnik Franc, ključavničar
Logar Domijan, ključavničar
Lorenci Angela, rezkalka
Mihev Frančiška, ključavničarka
Osenjak Zoran, ključavničar
Ošlovnik Srečko, ključavničar
Sovič Danilo, ključavničar
Strgar Marjan, ključavničar
Škorjanc Jože, ključavničar
Šteharnik Angela, ključavničarka
Turjak Rado, ključavničar
ZADOSTNI: 5 + 1 = 6
Felkar Srečko, ključavničar * (Sl)
Makan Gregor, ključavničar * (Ma)
Paradiž Ivan, ključavničar * (Sl)
Veršnik Emilija, brusilka
Vučko Dušan, ključavničar * (Ma)
Zvikart Janez, ključavničar
NEZADOSTNI: 0 + 0 = 0

1. b poklicna šola, 19 m + 15 ž = 34 razrednik: Vinko Gaberšek

ODLIČNI: 0 + 0 = 0

PRAV DOBRI: 1 + 3 = 4

Kos Franc, rezkalec
Gostenčnik Stanislava, strugarka
Juršnik Zdenka, strugarka
Konečnik Terezija, strugarka
DOBRI: 12 + 11 = 23
Čavnik Viktor, rezkalec * (Sl)
Garb Andrej, rezkalec * (Sl)
Gerdej Vinko, strugar
Godec Veronika, brusilka
Hribar Ivanka, rezkalka
Kacil Silva, rezkalka
Klemenc Silvo, strugar
Kolman Stanko, strugar
Kordež Romana, brusilka
Ledinek Veronika, rezkalka
Matičko Antonija, rezkalka
Paradiž Marija, brusilka
Prislan Drago, strugar
Praznik Danilo, strugar
Razgoršek Bojan, strugar
Ramšak Mira, strugarka
Samec Irena, strugarka
Sušec Marjan, strugar
Sveček Marija, brusilka * (Ma)
Štumberger Bernard, strugar

1. c poklicna šola, 32 m + 0 ž = 32 razrednik: Franc Mesner

ODLIČNI: 0 + 0 = 0

PRAV DOBRI: 3 + 0 = 3

Košeljnik Silvo, ključavničar
Kröl Branko, ključavničar
Pšeničnik Alojz, ključavničar

DOBRI: 26 + 0 = 26

Arcet Jože, ključavničar
Cvilak Samo, ključavničar
Duler Franc, ključavničar
Franc Marjan, ključavničar
Gerdej Ivan, ključavničar
Globočnik Pavel, ključavničar
Gombovc Jože, ključavničar
Gosnik Stanko, ključavničar
Grabner Slavko, ključavničar
Helbing Ivan, ključavničar
Kališnik Janko, ključavničar
Klemenc Drago, ključavničar
Korat Franc, strugar
Kralj Rajko, strugar
Ledinek Anton, ključavničar
Pečovnik Franc, orodjar
Piko Mirko, ključavničar
Prapertnik Drago, ključavničar
Ring Jožef, ključavničar
Sušec Ivan, ključavničar
Sušnik Vincenc, ključavničar
Ternik Rajko, ključavničar * (Sl)
Valenti Jože, ključavničar
Verčko Jože, ključavničar
Vesničar Drago, ključavničar
Žlof Vido, ključavničar * (Sl)
ZADOSTNI: 3 + 0 = 3
Galun Franc, ključavničar
Krajnc Marjan, ključavničar
Novak Drago, ključavničar
NEZADOSTNI: 0 + 0 = 0

2. a poklicna šola 20 m + 0 ž = 20 razrednik: Anton Svečko

ODLIČNI: 0 + 0 = 0

PRAV DOBRI: 5 + 0 = 5

Kaker Branko, ključavničar
Krebl Rudolf, ključavničar
Paradiž Ivan, ključavničar
Rek Pavel, ključavničar
Svetina Stanislav, ključavničar
DOBRI: 15 + 0 = 15
Črešnik Silvo, ključavničar
Gešman Jože, ključavničar
Grobelnik Jože, ključavničar
Lesjak Alojz, ključavničar
Merkač Branko, ključavničar
Miklavžina Ivan, ključavničar
Petrič Zorko, ključavničar
Petrovič Martin, ključavničar
Pori Emil, ključavničar
Rečnik Franc, ključavničar
Štruc Miran, ključavničar
Turjak Franc, ključavničar
Vušnik Danilo, ključavničar
Fujs Branko, ključavničar
Laznik Janko, ključavničar
ZADOSTNI: 0 + 0 = 0

2. b poklicna šola 23 m + 0 ž = 23 razrednik: Jože Hótel

ODLIČNI: 1 + 0 = 1

Harum Alojz, ključavničar

PRAV DOBRI: 1 + 0 = 1

Denovnik Franc, ključavničar

DOBRI: 12 + 0 = 12

Filip Marjan, ključavničar
Jež Franc, ključavničar
Karner Cveto, ključavničar
Kovačič Janez, ključavničar
Merkač Ivan, ključavničar * (Ma)
Potočnik Jurij, ključavničar
Slivnik Ivan, ključavničar

Sonjak Metod, ključavničar
 Starnik Jakob, ključavničar
 Tisnikar Danilo, Ključavničar
 Vdovič Srečko, ključavničar * (Fi)
 Zvikart Anton, ključavničar
 ZADOSTNI: 9 + 0 = 9
 Ban Marjan, ključavničar
 Čeru Rajko, ključavničar * (Fi)
 Lampret Milan, ključavničar
 Pečovnik Marjan, ključavničar
 Skralovnik Martin, ključavničar
 Turkuš Davorin, ključavničar
 Vaserfal Pavel, ključavničar * (Ma)
 Vrčkovnik Zdravko, ključavničar * (Ma)
 Verdinek Zdravko, ključavničar

2. c poklicna šola 19 m + 8 ž = 27
razrednik: Anton Blatnik

ODLIČNI: 0 + 0 = 0
 PRAV DOBRI: 2 + 4 = 6
 Broman Franc, strugar
 Razdevšek Ivan, strugar
 Mirnac Štefka, strugarka
 Oder Jožefa, strugarka
 Studenčnik Anica, strugarka
 Studenčnik Marija, strugarka

DOBRI: 10 + 3 = 13
 Fajmut Anton, strugar
 Jaš Silvo, strugar
 Kolar Jožef, strugar
 Kolar Rado, strugar
 Kosl Danilo, strugar
 Lasnik Henrik, strugar
 Pušnik Franc, strugar
 Pečnik Drago, strugar
 Rodošek Otmar, strugar
 Vrabčič Ivan, strugar
 Laznik Hedvika, strugarka
 Rudolf Marija, strugarka
 Uran Angela, strugarka
 ZADOSTNI: 4 + 1 = 5
 Jesenk Anton, strugar
 Martini Branko, strugar
 Kokalj Anton, strugar * (Sl)
 Štumberger Rado, strugar * (Sl, Fi)
 Bah Bernarda, strugarka
 NISO IZDELALI: 3 + 0 = 3
 Osrajnik Teodor, strugar
 Planšek Edi, strugar
 Vastl Srečko, strugar

2. d poklicna šola 12 m + 14 ž = 26
razrednik: Ivan Kuzman

ODLIČNI: 1 + 0 = 1
 Potočnik Franc, rezkalec
 PRAV DOBRI: 2 + 0 = 2
 Pečoler Janko, rezkalec
 Voler Filip, rezkalec
 DOBRI: 8 + 10 = 18
 Ambrož Miran, rezkalec
 Cifer Slavko, rezkalec
 Cigler Dušan, rezkalec
 Filip Marija, rezkalka
 Hrast Sonja, brusilka
 Iršič Peter, rezkalec
 Iskrač Pavla, rezkalka
 Novak Marjana, brusilka
 Obreza Darinka, brusilka
 Pepevnik Marija, brusilka
 Petek Branko, rezkalec
 Petrič Štefanija, rezkalka * (To)
 Sajevec Alojz, rezkalec
 Sekolovnik Ferdinand, rezkalec
 Štrigl Elizabeta, rezkalka * (Fi)
 Videtič Marija, brusilka
 Vute Andrej, rezkalec
 Zagernik Zdenka, brusilka
 ZADOSTNI: 0 + 0 = 0
 NISO IZDELALI: 1 + 2 = 3
 Cifer Stanislava, rezkalka (Zg, Fi, To)
 Takač Ferdinand, brusilec (Zg, Fi, To)
 Vivod Amalija, brusilka (Sl, Fi, To)
 POPRAVNEGA IZPITA NISO IZDELALI:
 0 = 2 = 2
 Krajnc Majda, brusilka (Fi)
 Pečnik Slavka, rezkalka (Fi)

2. e poklicna šola 26 m + 0 ž = 26
razrednik: Hadžiagič prof. Esad

ODLIČNI: 0 + 0 = 0
 PRAV DOBRI: 3 + 0 = 3
 Linasi Jožef, strojni ključavničar
 Šavc Matjaž, strojni ključavničar
 Verdinek Frančišek, strojni ključavničar

DOBRI: 15 + 0 = 15
 Čede Branko, ključavničar
 Hrastel Janez, strojni ključavničar
 Krivec Jože, strojni ključavničar
 Meh Jožef, strojni ključavničar
 Pečoler Alojz, strojni ključavničar
 Praznik Ludvik, strojni ključavničar
 Svetec Norbert, strojni ključavničar
 Skarlovnik Branko, strojni ključavničar
 Peklar Marjan, strojni ključavničar
 Stavdeker Zdravko, ključavničar
 Štumfel Vinko, strojni ključavničar
 Smrečnik Ivan, strojni ključavničar
 Vocovnik Marjan, strojni ključavničar
 Vavkan Andrej, strugar
 Krajnc Marjan, ključavničar

ZADOSTNI: 6 + 0 = 6
 Golob Matevž, strojni ključavničar
 Hrašnan Anton, ključavničar
 Gosnik Ivan, strojni ključavničar
 Pongrac Slavko, ključavničar
 Ribič Stanko, ključavničar
 Zelj Branko, ključavničar
 NISO IZDELALI: 2 + 0 = 0
 Čeru Srečko, ključavničar
 Kadiš Ivan, ključavničar

2. f poklicna šola 27 m + 0 ž = 27
razrednik: Franc Čeplak

ODLIČNI: 0 + 0 = 0
 PRAV DOBRI: 4 + 0 = 4
 Krautberger Marjan, ključavničar
 Penšek Branko, strojni ključavničar
 Povsod Srečko, strojni ključavničar
 Gosnik Vojko, ključavničar
 DOBRI: 13 + 0 = 13
 Brdnik Zdenko, strojni ključavničar
 Brezovnik Alojz, ključavničar
 Erjavac Maks, ključavničar
 Hudovernik Janez, strojni ključavničar
 Kristan Edvard, ključavničar
 Osojnik Miro, ključavničar
 Pavlič Vlado, ključavničar * (To)
 Pogač Srečko, ključavničar
 Popič Branko, strojni ključavničar
 Prošt Janez, strojni ključavničar * (Sl)
 Sekavčnik Filip, rezkalec
 Štumfel Ludvik, strojni ključavničar
 Urbanc Stanislav, ključavničar
 ZADOSTNI: 9 + 0 = 9
 Jelen Frančišek, ključavničar
 Knez Dušan, ključavničar
 Krefc Slavko, ključavničar * (Sl)
 Mavrič Drago, ključavničar
 Pačnik Zdravko, strojni ključavničar * (Pt)
 Štumberger Silvo, strojni ključavničar * (Sl)
 Topler Danilo, strugar
 Vadnjal Janko, strojni ključavničar * (Fi)
 Zmrzlikar Joško, strojni ključavničar * (M, Fi)
 NISO IZDELALI: 1 + 0 = 0
 Selič Bojan, ključavničar (M, To, Fi, Pt)

3. a poklicna šola 26 m + 0 ž = 26
razrednik: Mirko Čeru

ODLIČNI: 1 + 0 = 1
 Knez Ernest, strojni ključavničar
 PRAV DOBRI: 8 + 0 = 8
 Grobelnik Beno, strojni ključavničar
 Iršič Milan, orodjar
 Košeljniki Milan, orodjar
 Kotnik Maksimiljan, orodjar
 Matija Jožef, strojni ključavničar
 Sešel Boris, orodjar
 Srebotnik Leopold, orodjar
 Špiler Jakob, orodjar
 DOBRI: 15 + 0 = 15
 Apšner Franc, strojni ključavničar
 Glinik Pavel, strojni ključavničar
 Kamnik Roman, strojni ključavničar
 Kokalj Janez, strojni ključavničar
 Krajnc Maksimiljan, orodjar
 Kresnik Rajmund, strojni ključavničar
 Lasnik Jožef, orodjar
 Martinc Srečko, orodjar
 Oblak Silvo, orodjar
 Oprešnik Marjan, orodjar * (Sl, Pt)
 Razgoršek Milan, strojni ključavničar
 Rotovnik Franc, strojni ključavničar
 Štalekar Božo, orodjar * (Pt)
 Topalovič Peter, orodjar
 Vezovnik Stanislav, orodjar
 ZADOSTNI: 2 + 0 = 2
 Potočnik Slavko, strojni ključavničar
 Rus Franc, strojni ključavničar

Če fička ni doma

NISO IZDELALI: 1 + 0 = 1
 Sagernik Ervin, strojni ključavničar (Sl, Dp, Op, Oe, Pt)

3. b poklicna šola 13 m + 13 ž = 26
razrednik: Božidar Erat

ODLIČNI: 0 + 0 = 0
 PRAV DOBRI: 3 + 3 = 6
 Kunc Franc, strugar
 Mori Marjan, strugar
 Voler Branko, strugar
 Černec Milena, strugarka
 Jevšnik Cilka, rezkalka
 Lesjak Dragica, strugarka
 DOBRI: 7 + 7 = 14
 Adam Vlado, brusilec
 Brankovič Dušan, strugar
 Čekon Janko, rezkalec
 Črešnik Miran, strugar
 Kašnik Marjan, brusilec
 Šuler Jože, ključavničar
 Zavec Vlado, ključavničar * (Pt)
 Čegovnik Marjeta, rezkalka
 Čekon Darinka, strugarka
 Gruber Marjeta, ključavničarka
 Kompan Leopoldina, ključavničarka
 Pačnik Vesna, strugarka
 Pavlič Olga, ključavničarka
 Rebula Alojzija, rezkalka
 ZADOSTNI: 3 + 3 = 6
 Mlinar Ivan, ključavničar
 Radivojevič Stojan, strugar * (To)
 Tomaž Andrej, ključavničar
 Kamenik Marija, brusilka * (Pt)
 Krajnc Danica, ključavničarka
 Tratnik Sonja, strugarka * (To).

3. c poklicna šola 24 m + 1 ž = 25
razrednik: Kodela prof. Rudolf

ODLIČNI: 0 + 0 = 0
 PRAV DOBRI: 5 + 0 = 5
 Cesar Dragan, strugar
 Čoder Stanislav, strojni ključavničar
 Pečnik Anton, ključavničar
 Skutnik Miran, orodjar
 Svetec Alojz, ključavničar
 DOBRI: 13 + 0 = 13
 Brajnik Rihard, ključavničar * (To)
 Čevnik Marjan, ključavničar
 Dimec Marjan, strugar
 Guče Alojz, ključavničar
 Hergold Stanislav, ključavničar
 Klančič Alojz, strugar
 Krebs Vinko, strugar
 Požgan Bojan, ključavničar
 Repas Marjan, strojni ključavničar
 Štruc Edvard, ključavničar

Tisnikar Franc, strojni ključavničar
 Cesnik Ivan, rezkalec
 Zmrzljak Robert, rezkalec
 ZADOSTNI: $6 + 1 = 7$
 Flac Branko, strojni ključavničar * (Sl)
 Gerdej Tatjana, brusilka
 Kraševac Franc, strojni ključavničar * (Oe, To)
 Lorenci Mihael, ključavničar
 Piko Janez, strojni ključavničar * (Dp, Oe)
 Praper Pavel, ključavničar
 Tjukajev Miran, strojni ključavničar
 PRENEHALI S ŠOLANJEM: $1 + 1 = 2$
 Krebs Ivanka, brusilka (Sl, Dp, Op, To, S, Pt)
 22. V. 1973
 Selišnik Srečko, strojni ključavničar (Dp, Pt)
 22. III. 1973

3. d poklicna šola 20 m + 2 ž = 22
razrednik: Ovnič dipl. inž. Stanislav

ODLIČNI: $1 + 0 = 1$
 Koležnik Emil, strojni ključavničar
 PRAV DOBRI: $2 + 0 = 2$
 Šmon Danilo, ključavničar
 Vrhnjak Vladimir, ključavničar
 DOBRI: $12 + 1 = 13$
 Anželak Jožica, strugarka
 Cepelnik Herman, orodni ključavničar
 Hren Branko, strugar
 Jerič Jože, strugar
 Kotnik Albert, strojni ključavničar
 Kovačič Branko, strojni ključavničar
 Namestnik Zvonko, strojni ključavničar
 Podrzavnik Ludvik, rezkalec
 Poročnik Stojan, ključavničar
 Potočnik Ivan, strojni ključavničar
 Prosen Rajko, strojni ključavničar
 Vezovnik Branko, strojni ključavničar
 Vodeb Erik, ključavničar
 ZADOSTNI: $3 + 1 = 4$
 Grosar Stanko, strugar
 Lasnik Miroslav, strojni ključavničar
 Lesjak Slavica, brusilka
 Metul Roman, strojni ključavničar
 NEOCENJENI: $1 + 0 = 1$
 Haberman Zdenko, rezkalec
 PRENEHALI S ŠOLANJEM: $1 + 0 = 1$
 Prisljan Sašo, strojni ključavničar

3. e poklicna šola 24 m + 0 ž = 24
razrednik: Jože Jostl

ODLIČNI: $0 + 0 = 0$
 PRAV DOBRI: $6 + 0 = 6$
 Brezovnik Miroslav, ključavničar
 Jehart Ivan, ključavničar
 Krpan Branko, kalivec
 Korat Marjan, ključavničar
 Miklavc Jožef, ključavničar
 Vasiljevič Tomo, ključavničar
 DOBRI: $12 + 0 = 12$
 Čavnik Franc, ključavničar
 Gologranc Alojz, valjavec
 Grum Franc, ključavničar
 Hari Drago, ključavničar
 Javornik Marjan, ključavničar
 Knez Ivan, ključavničar
 Pečnik Miran, kovač
 Strmčnik Milan, kalivec
 Trop Drago, ključavničar
 Valente Jože, topilec
 Vošank Milan, kalivec
 Mršak Srečko, ključavničar * (Oe)
 ZADOSTNI: $5 + 0 = 5$
 Fratar Ivan, ključavničar
 Klemenc Vincenc, kovač
 Krevh Branko, ključavničar
 Repnik Branko, valjavec
 Šrajner Stanislav, ključavničar
 NISO IZDELALI: $1 + 0 = 1$
 Klemenc Drago, livar (Dp, Oe, Toj, Pr, Pl)

1. a šola za specializirane metalurške delavce
23 m + 0 ž = 23
razrednik: Leopold Planinc

ODLIČNI: $0 + 0 = 0$
 PRAV DOBRI: $2 + 0 = 2$
 Brinar Anton, valjavec profilov
 Potočnik Ivan, strojni kovač
 DOBRI: $15 + 0 = 15$
 Čebulj Miroslav, valjavec profilov
 Ferik Janez, strojni kovač
 Kaštivnik Marjan, žarilec
 Ošlovnik Peter, valjavec profilov
 Pirnat Branko, valjavec profilov

Rozman Branko, strojni kovač
 Smagaj Franc, strojni kovač
 Stropnik Bojan, žarilec
 Stropnik Miran, žarilec
 Stočko Ivan, strojni kovač
 Stih Andrej, strojni kovač
 Tevč Jože, žarilec
 Vajs Anton, žarilec
 Vehovec Darko, strojni kovač
 Vrhovnik Ivan, žarilec
 ZADOSTNI: $6 + 0 = 6$
 Herman Franc, strojni kovač
 Kovačič Jože, strojni kovač
 Pušnik Maks, žarilec
 Pogorevc Ivan, strojni kovač
 Salčnik Franc, valjavec profilov
 Steharnik Jože, žarilec

2. a šola za specializirane metalurške delavce
15 m + 0 ž = 15
razrednik: Albin Hudovernik

ODLIČNI: $0 + 0 = 0$
 PRAV DOBRI: $5 + 0 = 5$
 Kotnik Filip, žarilec
 Plemen Dominik, žarilec
 Slemenšek Cveto, topilec elektro peči
 Slemenšek Zvonko, topilec elektro peči
 Vule Stanko, topilec elektro peči
 DOBRI: $9 + 0 = 9$
 Božič Vinko, topilec elektro peči
 Fortin Edi, topilec elektro peči
 Gregor Ivan, žarilec
 Gregor Slavko, topilec elektro peči
 Kac Jože, žarilec
 Krebs Dominik, žarilec
 Šuler Ivan, žarilec
 Vrbnjak Marjan, žarilec
 Voda Jože, topilec elektro peči
 ZADOSTNI: $1 + 0 = 1$
 Žvirnc Silvo, žarilec

2. b šola za specializirane metalurške delavce
20 m + 0 ž = 20
razrednik: Ivan Kogelnik

ODLIČNI: $0 + 0 = 0$
 PRAV DOBRI: $3 + 0 = 3$
 Kričej Štefan, strojni kovač
 Šumnik Alojz, strojni kovač
 Oder Branko, strojni kovač
 DOBRI: $16 + 0 = 16$
 Božič Branko, valjavec profilov
 Breznik Zorko, valjavec profilov
 Kac Silvo, strojni kovač * (M, Dev, Pt)
 Golob Valentin, valjavec profilov
 Konečnik Janez, valjavec profilov
 Kraševac Janko, valjavec profilov * (Pt)
 Krajnc Franc, valjavec profilov
 Kurmanšek Anton, strojni kovač
 Lepičnik Branko, valjavec profilov * (Pt)
 Lenard Karel, strojni kovač * (M)
 Pirtovšek Zlatko, valjavec profilov
 Proje Maksimiljan, strojni kovač
 Rogina Vladimir, strojni kovač
 Rožič Viljem, valjavec profilov
 Šumah Matej, strojni kovač * (Pt)
 Šmit Franc, strojni kovač * (M)
 ZADOSTNI: $1 + 0 = 1$
 Štifter Franc, valjavec profilov

1. razred tehniške šole 20 m + 5 ž = 25
razrednik: Brglez prof. Janez

ODLIČNI: $0 + 1 = 1$
 Golob Sonja
 PRAV DOBRI: $0 + 2 = 2$
 Ivartnik Janja
 Piko Marija
 DOBRI: $6 + 2 = 8$
 Balant Miran
 Gerkišič Anton
 Karničnik Ivan
 Kumer Milan
 Komprij Mirko
 Orešnik Nataša
 Štruc Antonija
 Videtič Franc
 Cimerman Rado * (Ma)
 Čapelnik Marjana * (Ma)
 Čoderl Zvonko * (Ne)
 Koren Danilo * (Ma, Om)
 Ramšak Drago * (Om)
 ZADOSTNI: $2 + 1 = 3$
 Hermonko Miran
 Režonja Danica
 Potočnik Jože * (An)

NISO IZDELALI: $6 + 0 = 6$
 Ferlež Robert
 Gruber Adolf
 Vončina Matjaž
 Golob Zoran
 Karner Vojko
 Kosmač Alojz
 IZKLJUČENI: $2 + 0 = 2$
 Klančnik Franjo
 Pajenk Jože

2. razred tehniške šole 24 m + 5 ž = 29
razrednik: Breznik prof. Silva

ODLIČNI: $0 + 0 = 0$
 PRAV DOBRI: $4 + 0 = 4$
 Draučbaher Dušan
 Herman Franc
 Pandev Marjan
 Petovar Stanko
 DOBRI: $19 + 4 = 23$
 Dretnik Miloš
 Fužir Olga
 Grabner Marjan
 Hanc Vladimir
 Hrnčič Vlado
 Hudrap Srečko
 Kaker Henrik
 Karlatac Janez
 Lupša Marjan
 Marin Miroslav
 Mlakar Zdravko
 Modrijan Drago
 Nabernik Srečko * (An)
 Posedi Dušan * (An)
 Ranc Leopold * (An)
 Rožič Marija
 Skudnik Jure
 Sterže Peter * (Ma)
 Studenčnik Jože
 Tušek Danilo
 Vučko Irena * (An)
 Zalesnik Adrian
 Živič Irena
 ZADOSTNI: $1 + 1 = 2$
 Oto Ivan * (An, Ma)
 Tomaž Erika

3. a tehniške šole — odrasli 28 m + 0 ž = 28
razrednik: Franc Vreš

Andrić Vili
 Bobek Štefan
 Breg Franc
 Burjak Filip
 Cigrovski Drago
 Dobnik Jože
 Dobrodel Teodor
 Fajmut Franc
 Gaber Robert
 Golob Stanko
 Grabner Jože
 Gril Ivan
 Hanecman Leon
 Hudopisk Janko
 Jevšnikar Peter
 Junger Branko
 Kambur Esad
 Kerec Venčeslav
 Klančnik Drago
 Klemenc Rudi
 Kočnik Feliks
 Koren Franc
 Kotnik Ferdo
 Krauberger Stanko
 Krebl Avgust
 Krof Ivan
 Lenart Vilibard
 Lesjak Rudi

3. b tehniške šole — odrasli 25 m + 2 ž = 27
razrednik: Franc Vreš

Atelšek Andrej
 Gorenšek Janez
 Linasi Peter
 Moličnik Aleš
 Oder Ludvik
 Pavlovič Časlav
 Pori Alojz
 Pori Roman
 Potočnik Franc
 Potočnik Jože
 Proje Franc
 Ranc Leopold
 Razgoršek Avgust
 Repotočnik Vinko
 Savič Radovan

Smodiš Silvester
Smrečnik Ana
Stanta Branko
Stojan Ivan
Valtl Ivana
Verdnik Mirko
Veršnik Srečko
Veselko Jože
Vinkler Drago
Vrabič Stanislav
Zver Bernard
Zerdoner Marjan

2. razred delovodske šole — metalurgi

11 m + 0 ž = 11

razrednik Vreš Franc

ODLIČNI: 0 + 0 = 0

PRAV DOBRI: 2 + 0 = 2

Koren Ivan

Novšek Ivan

DOBRI: 8 + 0 = 8

Fedler Janez

Jesenk Vinko

Kodrun Jože

Kolman Jakob

Knez Maks

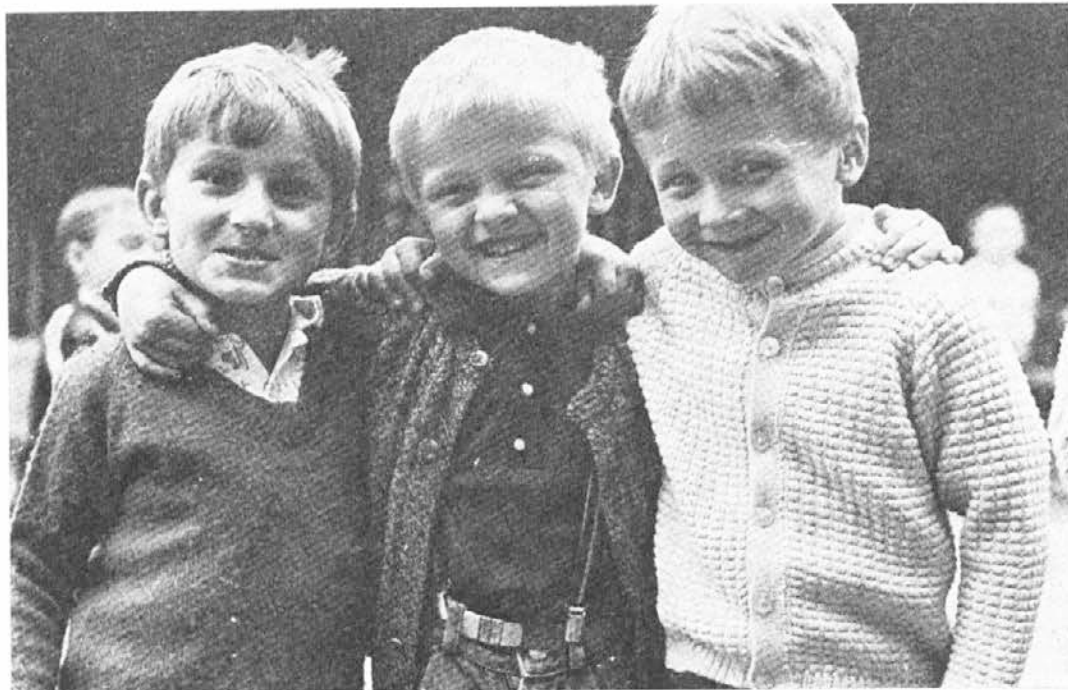
Lesjak Ivan

Oblak Blaž

Pogorevcnik Maks

NEOCENJENI: 1 + 0 = 1

Trbovšek Srečko

Poredneži

2. razred delovodske šole — strojniki

20 m + 0 ž = 20

razrednik Franc Vreš

ODLIČNI: 4 + 0 = 4

Radilovič Marinko

Rebernik Radoslav

Sedar Andrej

Krajnc Ivan

PRAV DOBRI: 7 + 0 = 7

Karničnik Jožef

Libnik Jože

Lindenbaum Štefan

Plešnik Ivan

Počivalnik Ivan

Rezar Drago

Skurnik Alojz

DOBRI: 6 + 0 = 6

Bahč Jože

Gracej Jožef

Kokal Ivan

Končnik Ivan

Štrajher Ludvik

Sušteršič Albert

ZADOSTNI: 1 + 0 = 1

Koler Friderik

NEOCENJENI: 2 + 0 = 2

Bisako Avgust

Ozimič Sigfrid

USPEH KANDIDATOV, KI SO OPRAVLJALI ZAKLJUČNI IZPIT

3. a razred

ODLIČNI: 2 + 0 = 2

Knez Ernest

Kotnik Maksimiljan

PRAV DOBRI: 9 + 0 = 9

Apšner Franc

Grobelnik Beno

Iršič Milan

Košeljnik Milan

Martinc Srečko

Matiija Jožef

Oblak Silvo

Sešel Boris

Špiler Jakob

DOBRI: 10 + 0 = 10

Glinik Pavel

Kamnik Roman

Krajnc Maksimiljan

Kresnik Rajmund

Oprešnik Marjan

Razgoršek Milan

Rotovnik Franc

Srebotnik Leopold

Topalovič Peter

Vezovnik Stanislav

ZADOSTNI: 4 + 0 = 4

Gmajner Janez

Lasnik Jože

Potočnik Slavko

Štalekar Božo

NEZADOSTNI: 1 + 0 = 1

Rus Franc

3. b razred

ODLIČNI: 0 + 0 = 0

PRAV DOBRI: 5 + 6 = 11

Adam Vlado

Kašnik Marjan

Mori Marjan

Šuler Jože

Voler Branko

Čekon Darinka

Černec Milena

Gruber Marjeta

Jevšnik Cilka

Lesjak Dragica

Rebula Alojzija

DOBRI: 6 + 3 = 9

Brakovič Dušan

Čekon Janko

Črešnik Miran

Kunc Franc

Mlinar Ivan

Zavec Vlado

Čegovnik Marjeta

Kompan Leopoldina

Pavlič Olga

ZADOSTNI: 1 + 3 = 4

Kamenik Marija

Krajnc Danica

Pačnik Vesna

Radiojevič Stojan

NEZADOSTNI: 1 + 1 = 2

Tomaž Andrej

Tratnik Sonja

3. c razred

ODLIČNI: 1 + 0 = 1

Pečnik Anton

PRAV DOBRI: 7 + 0 = 7

Cesar Dragan

Čoder Stanislav

Guče Alojz

Klančič Marjan

Svetec Alojz

Tjukajev Miran

Zmrzlak Robert

DOBRI: 14 + 1 = 15

Brajnik Rihard

Česnik Ivan

Čevnik Marjan

Dimec Marjan

Flac Branko

Gerdej Tatjana

Guče Alojz

Hergold Stanislav

Krebs Vincenc

Lorenci Mihael

Požgan Bojan

Praper Pavel

Repas Marjan

Skutnik Milan

Tisnikar Ivan

ZADOSTNI: 2 + 0 = 2

Kraševac Franc

Štruc Edvard

NEZADOSTNI: 1 + 0 = 1

Piko Janez

3. d razred

ODLIČNI: 1 + 0 = 1

Koležnik Emil

PRAV DOBRI: 6 + 1 = 7

Anželak Jožica

Hren Branko

Jerič Jože

Podrzavnik Ludvik

Potočnik Ivan

Šmon Danilo

Vrhnjak Vladimir

DOBRI: 9 + 1 = 10

Čepelnik Herman

Grosar Stanko

Kotnik Albert

Lesjak Slavica

Metul Roman

Namestnik Zvonko

Poročnik Stojan

Prosen Rajko

Vezovnik Branko

Vodeb Erik

ZADOSTNI: 2 + 0 = 2

Kovačič Branko

Lasnik Miroslav

3. e razred

ODLIČNI: 2 + 0 = 2

Jehart Ivan

Vasiljevič Tomo

PRAV DOBRI: 5 + 0 = 5

Brezovnik Miroslav

Čavnik Franc

Korat Marjan

Miklavc Jože

Krpan Branko

DOBRI: 12 + 0 = 12

Fratar Ivan

Grum Franc

Hari Drago

Javornik Marjan

Knez Ivan

Šrajner Stanislav

Trop Drago

Gologranc Alojz

Pečnik Miran

Strmčnik Milan

Valente Jože

Vošank Milan

ZADOSTNI: 2 + 0 = 2

Klemenc Vincenc

Repnik Branko

2. a šola za spec. met. del.

ODLIČNI: 2
Vulc Stanko
Kotnik Filip

PRAV DOBRI: 3
Plemen Dominik
Suler Ivan
Vrbnjak Marjan

DOBRI: 7
Božič Vinko
Slemenšek Zvonko
Slemenšek Cveto
Voda Jože
Kac Jože

Krebs Dominik
Žvirč Silvo
ZADOSTNI: 3
Gregor Ivan
Gregor Slavko
Fortin Edi

2. b šola za spec. met. del.

ODLIČNI: 1

Oder Branko
PRAV DOBRI: 4
Kričej Štefan
Breznik Zorko
Kraševac Janko
Konečnik Janez

DOBRI: 9
Lenart Karel
Proje Maksimiljan
Šumnik Alojz
Šmit Franc

Božič Branko
Golob Valentin
Krajnc Franc
Šumah Matej
Kac Silvo

ZADOSTNI: 5
Kurmanšek Anton
Rogina Vladimir
Pirtovšek Zlatko

Štifter Franc
Lepičnik Branko
Rožič Viljem — ni opravljal izpita zaradi bolezni.

2. a delovodska šola — metalurgi

ODLIČNI: 1

Koren Ivan
PRAV DOBRI: 0

DOBRI: 9
Fedler Janez
Jesenk Vinko
Kodrun Jože
Kolman Jakob

Knez Maks
Lesjak Ivan
Novšek Ivan
Oblak Blaž
Pogorevčnik Maks

2. b delovodska šola — strojniki

ODLIČNI: 7

Končnik Ivan
Krajnc Ivan
Plešnik Ivan
Radilovič Marinko
Rebernik Radoslav
Sedar Andrej
Skurnik Alojz

PRAV DOBRI: 5
Gracej Jože
Karničnik Jože
Libnik Jože
Lindenbaum Štefan
Sušterič Albert

DOBRI: 5
Bahc Jože
Kokal Ivan
Počivalnik Ivan
Rezar Drago
Strajher Ludvik
ZADOSTNI: 1
Koler Friderik

Poglejmo malo proti severu v dolino Drave. Prebivalci na desnem bregu Drave so Rožani, na levem Dravec. Rožani so kaj ponosni in omalovažujejo Dravec: Dravec rjavec, napij se vode, da se sirkava mešta kne vneme v tabe! Ob pogledu na sever nas pozdravlja planina Osojščica ali Golica, Nemci, ki so vsa taka slovenska imena ponemčili kar z -icen, ji pravijo Görllitzen. Pod njo na zapadu je Št. Rupert, kjer je pokopana Prešernova mati, ki je preživela poslednja leta tu pri svojem sinu Juriju, župniku. V dravski dolini opazimo tam, kjer napravi Drava tesen ovinek, lepo ohranjen grad Vernberg in vas Skočidol, oba znana iz borbe Bernharda Spanheimskega z bamberškim škofom Ekbertom, ko je šlo v 14. stoletju za to, kdo bo pobral dobiček od tranzitne kupčije, ki je šla s Koroškega v Italijo. Tu je župnikoval od leta 1861 do 1887 Janez Sumper, slavni čebelar, ki je skušal tam sviloprejke udomačiti. Izumil je za tiste čase nov, moderen panj, ki se še danes imenuje skočidolski panj. Napisal je strokovno knjigo Bučelarček. Bil je šaljivec in je nekoč iznenadil svoje farane s tem, da so videli, kakor gori sneg; vrgel je namreč karbid v sneg in ga zažgal. Še bolj proti vzhodu je Lipa, kjer je deloval v drugi polovici 19. stoletja Janez Ev. Marinic, risar, slikar, izvrsten citrar, ki je prepotoval mnogo sveta in napisal nekaj knjig v slovenskem, nemškem in francoskem jeziku, s čimer si je pridobil diplomu francoske akademije za znanost in umetnost.

Severno, na sončnem hribu je Drabosenja, kjer je pisal svoje rajme Andrej Šuster, »poredni paver v Korotane«, kakor se sam imenuje. V raznem tisku ste imeli že priliko čitati o njem. Živel je za časa francoske okupacije in bil ves prevzet od revolucionarnega duha, ki je vel sem od Pariza, čeprav kmet po rodu. Prevedel je mnogo gledaliških iger iz nemščine v koroško špraho, kakor pravi, tj. na slovensko. Najbolj pa se zrcali njegov čas v satirično poučnem Sovenjem Obaceju, iz katerega govori kmečki ponos in zaničevanje do obestne gospode in slabih duhovnikov:

**Le sam paver puele dieva noj skrbi,
De hospued pijan noj sit braz skrbi spi.**

Toži o slabih časih:

**Ta liepe čednosti mađ ljudmi ni.
Anc žlaht eajte smo doživeli mi.**

KOROŠKI BUKOVNIKI, VIŽARJI IN PESNIKI

Jaka Špicar

ROŽ

Zapadna meja Roža je nekako tam, kjer se stekata Zilja in Drava. Saj pravi narodna pesem: »Ko bi Zilo noj Dravo prepvati z nov, bi že davnej te liepši Rožančico mov.« Tam je vas Zilja, kjer je pred petdesetimi leti in pozneje deloval kot upravitelj ljudske šole Franc Eller, oče našega pesnika dr. Ellerja. Ta mož je bil bela vrana med koroškimi učiteljstvom. Ko je prišel v Beljak na stanovsko zborovanje, so ga njegovi nemški in nemčurski kolegi vrgli iz dvorane zato, ker ga ni bilo sram in strah, pokazati se zavednega Slovenca. Pozneje je tu služboval pisatelj Franc Ksaverij Meško, ki je moral pobegniti po prvi svetovni vojni pred folksverovci čez Karavanke in je zgubil vse svoje skromno imetje.

Na poti proti vzhodu pridemo k Baškemu jezeru, kjer se je rodila koroška himna »Nmav čez izaro ...« Kakor straži na zapadu mogočni Dobrač, tako krona ta divni kraj Jepa, ki se zrcali v čistem jezeru. Pod njo so Rute, znane iz pesmi »Pojdam pa v Rute, tam čier je mraz ...« Ko so dekle iz baške okolice zbadali, da ima ženina v Rutah, jim je odgovorila: »Moj pob je Rutarjan, je pa dro prov storjan; roče ma, pa ljubiti zna.« Tam blizu je kmet Bukovnik. Ni izključeno, da je za časa luteranov sedel tu gori kak prepisovalec slovenskih knjig, ki so jih imenovali bukovnike. Spodaj so Loče, kjer je živel v sredini 18. stoletja Janez Lajčahar, eden poslednjih alki-

mistov, v resnici kemik in zelo učen mož. Rokopis neke njegove knjige o kemiji hrani celovški muzej, kamnita plošča v cerkvi, kjer počiva njegovo telo, pa slavi njegovo učenost in njegove sposobnosti. Okrog nje ga je spletla legenda pripovedko o zlatu v Jepi, iz katerega naj bi bil delal denar in z njim zidal farno cerkev. V nekem dokumentu ga oblast imenuje »vir sapientissimus«, po naše modrijan, učenjak. Na vzhodu se dviga hrib Tabor, ki spominja na boje naših prednikov s krvoločnimi Turki. Tu nekje je stal France Treiber, gledal čez jezero in zapel zadnjo kitico omenjene pesmi o zgubljenem domu, ko ni bilo več mamice.

Baško jezero

Zaradi svoje odkritosti je imel — naravno — sovražnike, ki so mu skušali škodovati. In res, oblast mu je zaplenila knjige, ki jih je napisal in dal tiskati. In tako žoži dalje:

**Jes sem se na ta večja perjatva zanesov.
Pa hlih te je menej roče trdu zvezov. —
Vino pije moj sovražnik noj hre prate jest,
jes mam hlih tuj doro, da mam ano doro viest.**

Ljudje so ga spoštovali in hodili k njemu po nasvete:

**Radi pridajo k nam unediev ljudi,
da prad njimi pokoja ni ...**

Zdravil je ljudi in živino, popravljaj ure in slikal čelnice za panje, pisal in prebiral knjige. Pomagal je vsem, sam sebi ni znal pomagati. Kmetija je propadla, on pa je umrl kot reven dninar. Njegova beseda pa še živi med koroškimi ljudstvom v Rožu in stari ljudje vedo povedati še marsikako Drabosnjakovo. Nikdar ne bo zamrl njegov obupni klic: Veči je lump, veči je sreča ... Najbolj pa ga slavi njegova pasijonska igra, za katero v življenju ni mogel »tkaj bratrov skupaj zbrati«, da bi jo bili igrali pod njegovim vodstvom. Po njegovi smrti pa so koroški Slovenci njegovo pasijonsko igro nešteto krat prirredili in igrali ne samo v ožji Drabosnjakovi domovini — na Kostanjah — ampak tudi v Štebnu ob Baškem jezeru — in to še po plebiscitu. Tam čez Kostanje, na severni strani Malih Tur ob tihem jezeru, je starodavni samostan Osoje, v katerem živi spomin na poljskega kralja Boleslava, mutca Osojskega.

Doli je Vrbsko jezero, ki ima tudi svojega pesnika Petermana na Otoku, ki pripoveduje o piskrarju, ki se je hotel peljati v Celovec prodajat svojo robo, ko je stekla železnica.

**Krošnjo denem jes na ramo, hajmatštajn pod
brado mam,
srčno prov poljubim mam, za svovu jim roko
dam.
Čedro novo v aržat denem, usujem v mešir
tobak,
palco tovrsto v roče vzemam, da se pes boji me
vsak.
Grede mislim, ko po mestí jaz prodajov bom
bvahu,
kuharicam koj na cestí nemšči rekov bom
taku:
Kuharicem, piskrov kafens fir dos župa in
kofe,
za tri rajneš ole hobens, pilig gonc ferkač i se.**

Nad Vrbskim jezerom je Dholc, kjer je živel v 15. stoletju zgodovinar Jakob Unrest, ki poroča o kmečkih puntih in opisuje obred ustoličenja koroških vojvod. Po tem ozemlju je tekla za časa Francozov meja med francosko zasedbeno cono in Avstrijo in so peli:

**Dečva je kajzerlih, pub je pa liriš (Iliriš).
Dečva povej mi prov, kaj kaj ti mieniš.**

Pojdimo nazaj čez Dravo v Rožek, rojstni kraj koroškega akademskega slikarja Petra Markoviča, iskrenega in neomahljivega narodnjaka, potem pa naprej v Šempeter, kjer stoji Narodna šola, ki jo je postavil narod, sam, ker mu mačeha Avstrija ni dala slovenskih šol, dasi so bile po ustavi zajamčene. Mahnimo v hrib proti jugu in pridemo v Svatne, k Mikuli, v rojstno hišo legendarne koroške junakinje Miklove Zale. Šentjakska cerkev na hribu že kaže sledove tabora in gori v pečinah Karavank so votline, kjer se je kmečka raja skrivala

pred Turki, medtem ko je gospoda varno čakala v svojih utrjenih gradovih, da mine turška nevarnost. Ta krasna dolina nam je dala znamenita slovničarja Antona Janežiča in Matijo Ahaclja, pa tudi še enega ljudskega pesnika Miho Andrejaša, Drabosnjakovega prijatelja, s katerim sta se pogovarjala samo v rajmah. Tudi Einspielerji, Andrej, Lambert in Gregor so sinovi te zemlje. Doli pod Humpreškim gradom, v Kapli, je rojstni kraj zgodovinarja Štefana Singerja, ki je postal, kakor mnogo naših ljudi, žrtev pretekle vojne.

Gori na planoti so Vetrinje, kjer je pisal zgodovino v srednjem veku Slovenec po rodu, opat Janez. Tu je doma Tomaž Košat, daleč znani komponist, v resnici nabiralec narodnih alpskih napevov, ki so si osvojili ves kulturni svet. Na celovski gimnaziji je bil vpisan še kot Slovenec. Tuji na, ki mu je dala belega kruha, mu je vzela narodno zavest in ker se je izplačalo, ga proglasila za svojega.

Ne moremo končati našega potovanja, ne da bi obiskali Borovelj, rojstnega kraja profesorja Ivana Šajnika, zbiratelja koroških narodnih pesmi in iskrenega prijatelja slovenske mladine na celovski gimnaziji. Borovške puškarje imenujejo pilije in ker je kmet v svoji konservativnosti le postrani gledal na obrtnika, pravi pesem:

**Atej se krihajo, mama mrmrajo,
k' te paveršče ščere pilije majo.**

Borovčiči so bili vedno veseli ljudje in med najboljšimi pevci na Koroškem, ki so pri tekmah odnesli marsikako nagrado. Tu je bila prvič napisana pesem: »Mje krajčič posvava«. Kaj je krajčič? To je pogača, ki jo o veliki noči da dekle fantu. Naravno, da je najbolje nabulana z rozinami in drugo dobroto. Dekle, ki je hotelo fantu pokazati, da ga ne mara, ni dala v krajčič rozin, ampak kumino; »je pa čim čim čim čimena biva notre«. Torej, fantje, pozor pred takimi krajčiči, kjer je »čim čim čim čimena notre«.

Gori v Karavankah so Sele, svet kraj za vsakega Slovenca. Bile so vedno narodne, trdne kot skala. V pretekli vojni pa so dale junake in mučenike, kakor nikjer drugje. Poleg žrtev, ki jih je hitlerjevski okupator zakrivil z izgoni, ječami in streljanjem po vsej naši zemlji, je bilo 9. aprila 1943. med drugimi obsojenih devet Seljanov na smrt. Vsi so bili 29. aprila 1943. na Dunaju obglavljeni. Tako so Sele pritisnile krvav pečat na dokument mučeništva slovenskega ljudstva na Koroškem.

Ob koncu naj omenim samo še Podkrnos, kjer je živel Jožef Mič, prosvitljen mož, jožefinec, ki je preživel dobo francoske revolucije in leta 1848 v starosti 94 let umrl. Zakaj ga omenjam? Bil je filozof, ki je napisal več knjig in stremel za ustvaritvijo splošnega svetovnega jezika, ki bi bil tako mednarodni, kakor algebra in note. Končno pa pravi: Toda predno se to zgodi, bo mogoče ruščina univerzalni jezik Evropejcev. Zato ga omenjam.

Tako smo potovali po Rožu mimo gradov, ki so nam oznanjali dobo suženjstva in tlake, mimo cerkev, iz katerih je donel klic po potrpežljivosti in pokornosti, in mimo taborov, kjer se je zbiral narod k punktu proti domačemu izžemalcu in k obrambi proti tujemu roparju. Gradovi so po ve-

čini razpadli, narod pa gre po novih poteh in si kuje svojo bodočnost.

(Ta članek je bil priobčen v Koledarju slovenske Koroške 1951 ob turneji pevskega zbora Koroških študentov iz Ljubljane leta 1950).

Dr. Julij Felaher

PRIMOŽ KOŠAT — ORGANIZATOR VELIKEGA SLOVENSKEGA TABORA V ŽOPRAČAH OB VRBSKEM JEZERU

Ozemlje, ki v loku obkroža zapadno polovico Vrbskega jezera in se razprostira med jezerom, Dravo in Osojskimi Turami proti Beljaku, je med najlepšimi biseri Slovenske Koroške. To ozemlje, ki obsega občine Škofiče, Logo vas, Vrbo, Dholico, Lipo in Vernberk, ne slovi samo po veličastni naravni lepoti, temveč tudi po svojih nadarjenih in srčno veselih ljudeh, ki so vzor narodne zavednosti in gospodarskega napredka.

Z razvojem tujskega prometa pa se je Vrba razvila v svetovno letovišče, obenem pa postala središče germanizacije slovenskega ozemlja. Tuj kapital je pokupil od domačinov obrežne parcele ob jezeru, sezidal hotele, vile in kopališke naprave, tuji kapitalisti pa so izkoriščali slovensko kmečko ljudstvo, istočasno pa ga potujčevali.

V teh krajih je 18. septembra 1870 bil drugi veliki tabor koroških Slovencev v Žopračah, kateremu je predsedoval Primož Košat, po domače Virt. Na tem taboru je nad 10.000 Slovencev zahtevalo enakopravnost v šolah in uradih, dvignilo odločen protest proti zapostavljanju in potujčevanju in zahtevalo, »da bi Slovenci posebej volili svoje zastopnike in da bi Slovenci imeli svoj deželni zbor«. Bila je to ena najmogočnejših manifestacij za združeno Slovenijo v tedanji dobi. Primož Košat je umrl 13. septembra 1885, v starosti 66 let in je pokopan na pokopališču v Lipi.

PRIMOŽ KOŠAT KOT PESNIK*

Njegova hčerka Klara Košat, poročena Schmidt, nazadnje trgovka v Žopračah, nam je v rokopisu svojega očeta Primoža Košata ohranila tri njegove pesmi, in sicer »Pesem na Grobu enega prijatelja«, »Pijanec ino smert« ter »Moj dom!« Košatov rokopis izvira iz leta 1855. Njegov rokopis je izredno lep. Vse tri pesmi je lastnoročno vpisal v poseben zvezek.

Tretja pesem »Moj dom«, ki sem jo objavil v članku »Primož Košat — koroški kmet, politik, pesnik«, objavljenem v Slovincu dne 31. maja 1936, št. 124, se glasi tako:

MOJ DOM

**Poglej čries gmajnico, ta čries Izarco
Je predragi dom, z mojo zibalo.
Zibali so me mamica moja
In prepevlali — haja haja!**

**Sim Pubič rastov tam, sim biu ja dro veseu,
Sim ktero pesem še zapev,
Zdaj ja ni več moj veseli dom.
Zdaj ja ni več moj veseli dom.**

**Tam hiša očetna, tam moja mamica
Oh ki bi najdov še zdej oba,
Al ne najdam več mojah Starejšov
Zato otožno grem zdaj domov.**

* Primerjaj članek dr. Julij Felaher: Košatov rod, Koledar slovenske Koroške 1952 str. 92

Tukej ni moj dom, le popotnik sim,
Pride vse inu gre, nu zibne kakor dim,
Jezus gre popried, tam perpraulat dom,
Da tudi jes per njam prebivau bom!

Tam čier se sučajo lepe Zuzezdice
Rev ne bo več, ne souzičice,
Tam žvahta, zuo obiuno, se skupej veseli,
In vse nas za seboj želi.

V nebesih je moj dom, Suiet sreče mi ne da
Zato jes nisem več ta svata
Mene se vse merzi, use ostudno zdi
Kir tukaj prave sreče ni.

V nebesih je moj dom, čier Jezus krono da,
Neminljivo krono večna vesela;
V nebesih sim doma, v nebasa priti želim
Zato jes skerbov bom, da jih dobim.

Tam spet najdov bom, oče mamico,
Moja brata, inu sestričico;
V društvu izvolenih, spet prevevlou bom
Oh daj nam Bug te večni dom.

P. Košat
iz leta 1855

Prve tri kitice te pesmi so istovetne s pesmijo »N'mav čiez izaro«, o kateri trdi jo koroški pisci dr. Ožbej Ilaunik, Hani Maierhofer, dr. Franc Mišič, dr. Janko Arnež in župnik Trajber iz Št. Ruperta pri Velikovcu v svojih razpravah, da jo je zložil France Trajber, župnik v Št. Jakobu v Rožu po smrti svoje matere in svojega očeta. Starši Franceta Trajberja so umrli leta 1855., najprej mati, nato pa še oče. Njegov dom v Bačah je bil tedaj zanj prazen, ker ni bilo več staršev. Pod vtisom tega težkega udarca naj bi bil France Trajber, ki je bil pevec, zapel »N'mav čiez jezero, nmav čiez gmajnico ...« in položil v to pesem svojo bol.

Nastaja torej vprašanje, ali je Košatova pesem »Moj dom!« starejša od Trajbarjeve himne »N'mav čiez izaro« in kateri od obeh je avtor prvih treh kitic.

Poudariti je, da sta se Primož Košat in France Trajber dobro poznala, saj ležijo Deščice severno od Drave nasproti Št. Jakobu v Rožu, kjer je bil tedaj France Trajber župnik. Oba sta bila narodna buditelja v tisti dobi, saj sta oba podpisana na proglasu o taboru v Žopračah iz avgusta 1870. Tudi je utemeljena domneva, da je Košatova pesem »Moj dom!« bila znana v fari Št. Ilj ob Dravi in Št. Jakob v Rožu. Da je starejšega izvora, dokazuje nadalje okolnost, da je celih pet kitic nabožne vsebine.

Luka Kramolc

KDO JE AVTOR PESMI »N'MAV ČEZ IZARO«?

To vprašanje je prvi postavil dr. J. Felaher v Koledarju Slovenske Koroške 1952 v članku »Košatov rod«, str. 92. Del tega članka je ponatisnjen v tem zvezku »Fuzinarja« pod naslovom »Primož Košat kot pesnik«.

Isto vprašanje postavlja dr. Pavle Zablatnik v Slovenski pesmarici II 1946 (Kramolc-Tomec) na strani 126. Tudi on domneva, da je Košatov tekst starejši, vendar misli, da je Treiber nabožnim kiticam 4 do 8 dodal še tri posvetne 1 do 3.

Besedo imajo zgodovinarji in muzikologi!

Slavko Tarman

JAKA ŠPICAR — MOJSTER SLOVENSKE LJUDSKE DRAMATIKE

Čuden je naš hlastavi čas, šele smrt ga za hip ustavi, da se vsaj takrat zavemo — kdo in kaj je bil tisti, ki nam ga je ugrabila. Smrt Jakoba Špicarja je prizadela žalost in bolečino ne samo njegovim rojakom onkraj Karavank, ampak vsej slovenski skupnosti ter zamejstvu.

Jakob Špicar se je rodil 27. oktobra 1884 v Škočidolu na Koroškem. Kot višji uradnik je živel na Jesenicah od jeseni 1906 do 1919. Nato se je preselil v Radovljico, kjer je deloval do leta 1932. Nato pa je odšel v Ljubljano, kjer je umrl leta 1970 v starosti 86. let.

S Špicarjem smo izgubili moža, ki je pred več kot 60 leti po Sketovi povesti dramatiziral ljudsko igro »Miklova Zala«. Današnja generacija se komaj še zaveda, kaj je pomenila ta igra na slovenskem Koroškem, kaj pri nas tostran Karavank. Doživela je na stotine uprizoritev na odrih in na prostem, doma in v tujini — ter prevzemala mlado in staro. V številnih rodovih je utrjevala zavest naše narodne samobitnosti. Kaj je Jakob Špicar ustvaril s to ljudsko igro, se še niti danes prav ne zavedamo.

Poleg lastnih dramatizacij je Špicar gojil predvsem ljudsko igro, program in igranje sta ostajala na ravni plemenitega amaterizma. Na Jesenicah in pozneje v Radovljici je nastala dolga vrsta njegovih odrskih besedil. Skupno število odrskih del presega osemdeset. Tolikšna kvantiteta postavlja Špicarja med slovenskimi ljudskimi dramatikami na prvo mesto.

Troje Špicarjevih del je doživelo uprizoritev tudi na poklicnem odru v Ljubljani. Leta 1908 je nastala dramatizacija Sketove Miklove Zale. V februarju 1909 je bila krstna uprizoritev na Jesenicah, naslednje leto, v marcu 1910, pa je bila uprizorjena v Slovenskem deželnem gledališču v Ljubljani.

Miklova Zala je z nacionalno obrambno poanto, romantično vsebino, povzeto iz ljudskega pripovedništva, osvojila v kratkem vse slovenske odre ter ostala do današnjih dni eno največ uprizarjanih del slovenske dramatike.

Alegorična pravljica igra »Kralj Matjaž« je doživela tudi uprizoritev v Slovenskem deželnem gledališču 12. XI. 1911. Poleg Miklove Zale je šla najpogosteje po slovenskih odrih in jo igrajo še danes. Tretje Špicarjevo delo »Pogumni Tonček« je bilo uprizorjeno 15. XII. 1918 že v Slovenskem narodnem gledališču. Spevoigra Spominska plošča je bila tiskana in izvajana leta 1928 v Clevelandu v Ameriki.

Koliko neprikritega ponosa združuje igra Miklova Zala v srcih naših rojakov — izseljencev — pričajo številna pisma, ki jih je prejemal pokojni Špicar od slovenskih izseljencev z vseh petih kontinentov. V njih mu izrekajo iskreno zahvalo za lep dar — ljudsko igro, polno slovenskih folklornih elementov. Nešteto predstav Miklove Zale doslej po vsem svetu, v naseljih slovenskih rojakov — govori v prid Špicarjevim hotenjem in željam, ki jih je vložil v ljudsko dramatiko. Skratka, ljudska igra Miklova Zala je bila uprizorjena na odrih slovenskih izseljencev na vseh petih celinah. Njena magična moč je prav v tem, da je

Primož Košat z ženo Marijo

nevsiljivo budila narodno zavest številnih, od domovine Slovenije odtrganih rojakov.

Jakob Špicar je bil zatrdno najplodnejši slovenski dramatik. Vseh njegovih del je prek osemdeset, igranih je bilo vsaj petdeset. Ob tem dejstvu se velja zamisliti. Špicar je nemara res prenesel v naš čas in prostor igrano izročilo slovenske Koroške, tiste dežele, kjer so bili doma bukovniki in ki je med drugimi rodila kmeta-poeta Drabosnjaka. Čudno bogata je koroška mimična nadarjenost. V Jakobu Špicarju je zaživela v svojskih razmerah slovenske družbe pred prvo in v času med obema vojnama. Njegovo gledališko delo je raslo vseskozi iz zlahtnosti in preproste ljudskosti. Poznal je oder in dramaturgijo, predvsem je poznal potrebe preprostih gledalcev. S posebno ljubeznijo je pisal za otroke in mladino. Njegovo ustvarjanje lahko primerjamo z živim vrelcem.

V duhu se je vračal v svojo ljubljeno domačo Koroško. Neminljiv spomenik si je Špicar postavil sam, če z drugim ne — s svojo »Miklovo Zalo«.

(Stop, št. 37, l. 1971)

Jaka Špicar 1884—1970

Likovni salon — pridobitev občinske kulture

Z ureditvijo likovnega salona na ravanskem gradu med študijsko knjižnico in muzejem je krog kulturnih ustanov na Ravnah precej bolj sklenjen kot doslej. Še ena pomembna panoga umetnosti, tista, s katero smo se Slovenci po vojni najbolj uveljavili v svetu in kjer tudi mirno lahko trdimo, da gremo v korak z razvojem, bo približana ljudem, predvsem šolski mladini, ter bo z redno in načrtno dejavnostjo omogočila tisti široki kulturni razgled, ki je običajno privilegij prebivalcev velikih mest z dolgo galerijsko tradicijo.

Likovni salon kot stalni razstveni prostor pa obenem predstavlja tudi neke vrste nenehni izziv domači kulturni dejavnosti in umetniški tvornosti. Prav zanimivo bi bilo namreč videti v njem npr. znanstveno urejeno tematsko muzejsko razstavo, razstavo zares mojstrskih fotografij ali pa visoko kakovostno likovno razstavo domačina, ki bi se lahko postavila ob bok kateremu koli priznanemu slovenskemu umetniku.

Srednja velikost novega razstavnega prostora, v katerem je mogoče obesiti le od 40 do 50 slik, delno tudi že vnaprej določa programsko usmeritev likovnega salona. Na Ravnah torej ne bodo možne niti velike razstave niti retrospektive, zato pa bo možno dovolj dobro predstaviti po enega, dva umetnika na razstavi in tudi manjše skupinske razstave v dosedanjem obsegu se bo dalo pripraviti.

Če se hočemo izogniti skrajnostim, ki niso dobre, in če vemo, da nam je velikopoteznost, ki se lahko sprevrže tudi v nezdravo grandomanijo, torej že vnaprej onemogočena, pa se moramo tem bolj varovati druge skrajnosti, ki se ji reče provincializem, kateremu je prehitro vse dobro in prav. Ker naj bi novi likovni sa-

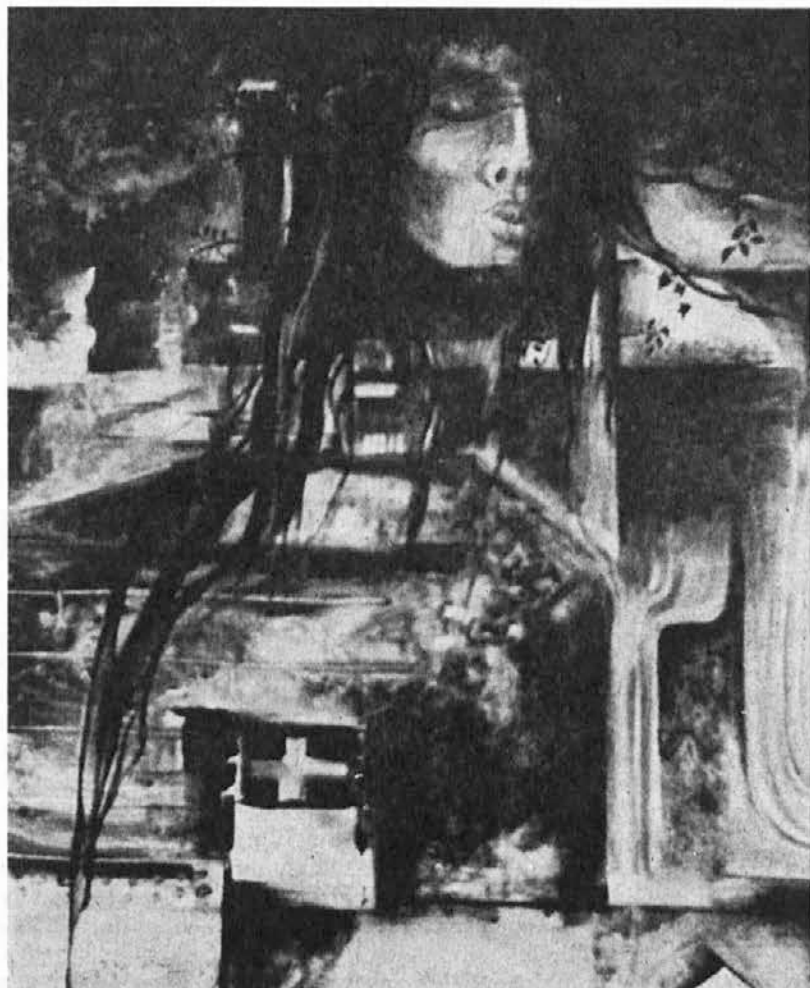
lon razen čisto estetske v veliki meri opravljal tudi vzgojno izobraževalno funkcijo, to pomeni, da mora prikazovati predvsem kvaliteto in ne more služiti nikogaršnjim ambicijam po uveljavljanju, če te niso podprte z ustrežno umetniško vrednostjo.

Kakšno bo razmerje med razstavljanjem moderne, avantgardne in realistične umetnosti, je seveda stvar presoje sveta, ki likovni salon vodi. Najbrž bo moralo biti vsakega nekaj, kakor so v Sloveniji zastopane najrazličnejše likovne smeri in seveda sama pripadnost k moderni struji še daleč ne pomeni kvalitete, kar pa seveda v enaki meri velja tudi za realiste, če ne zanje še bolj.

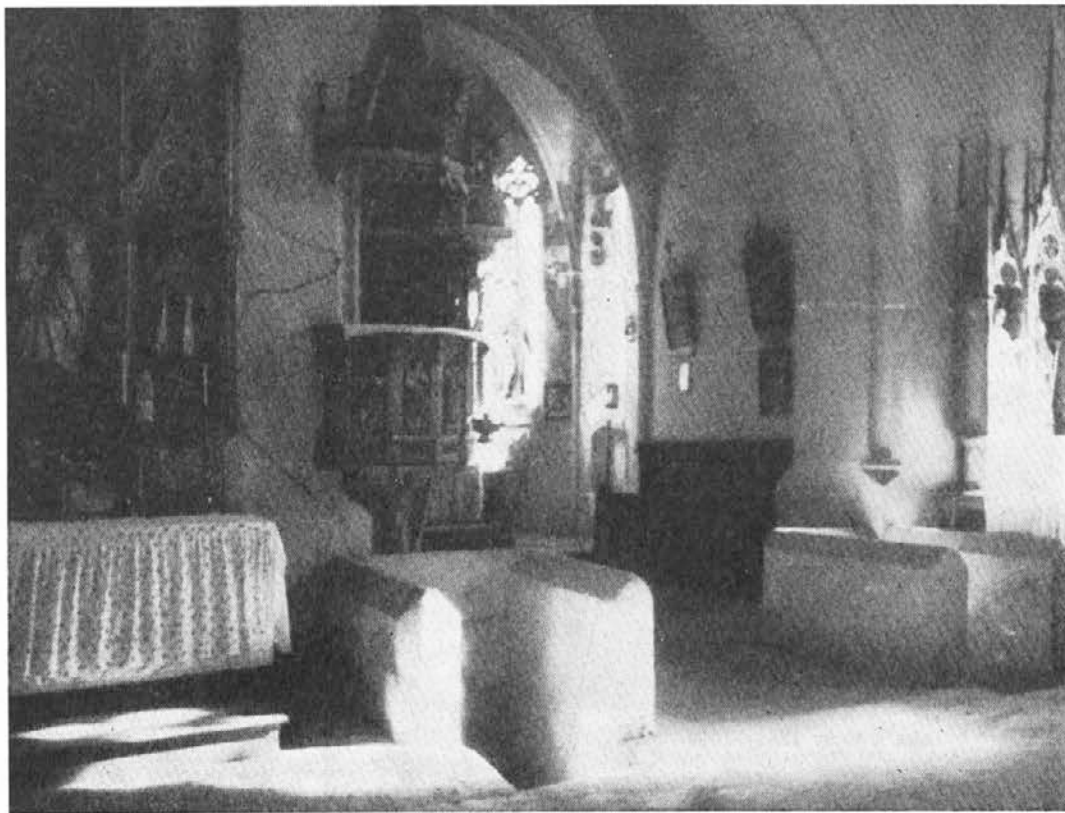
Likovni salon, ki je bil vsa zadnja leta gost študijske knjižnice, si je v Sloveniji pridobil določene simpatije in si bo morda s preudarno razstavno politiko ustvaril tudi ugled ali »ime«, kot se temu reče. To pa je vse prej kot lahko. Vedeti pač moramo, da je v Sloveniji že okrog 80 razstavišč in da se slikarji ter kiparji večinoma ne ponujajo, da bi razstavljali na podeželju, ampak se morajo vsa ta razstavišča potegovati zanje.

Vrsto nepisanih pogojev je treba izpolnjevati pri tem. Okusno in funkcionalno urejen razstveni prostor je en tak pogoj, zanimanje občinstva drugi, kulturn in gostoljuben odnos do razstavljavca naslednji, zelo pomemben pa je tudi odmev razstave v javnosti (ocene v časnikih in na RTV) ter, last not least, morebitni odkupi del.

Mogoče smo na Ravnah najšibkejši pri zagotavljanju odmevnosti. Tudi rednih odkupov pri povečanem številu razstav še ne moremo garantirati, posebno še, če vemo, da se npr. cene del tistih slikarjev, ki so dosegli priznanja tudi v mednarodnem merilu, sučejo med 7000 in 10.000 dinarjev. Nadaljnja naša šibka točka je ljubiteljsko vodenje salona, da ne rečemo ravno amatersko, ker ima ta oznaka prav na likovnem področju nekoliko slab

Ewa Wasikiewicz -
Wolnicka, Sreće železarne, olje 1973

Vhoda v kripto zgornje leške cerkve

prizvok. Ljubiteljsko je to vodenje glede strokovnega znanja o likovni umetnosti, je pa tudi zastojno in bo takšno moralo ostati še nekaj razstavnih sezon, ker enostavno ni denarja niti za polovično zaposlitev kustosa niti ni na vidiku strokovnjaka, ki bi bil poleg tega v eni osebi še dober organizator in spreten menedžer, pa bi bil pripravljen vse te svoje lastnosti dati v službo pol afirmiranega likovnega salona na podeželskih Ravnah.

Seveda vse doslej povedano nikakor ne pomeni, da so ljudje, ki se trudijo z likovnim življenjem na Ravnah, že na začetku prve zaresne likovne sezone pesimisti, nasprotno. Dokaj uspešno navezujejo stike z drugimi galerijami zaradi programskega sodelovanja, iščejo med podjetji v občini pokrovitelje za posamezne razstave (mimogrede povedano je to stalna praksa skoraj vseh galerij), predvsem pa poskušajo najti tisto, kar naj bi postalo za ravenski likovni salon specifično, samo njemu lastno, in po čemer bi se torej

Ravne v likovnem svetu ločile npr. od Nove Gorice, Celja, Kopra, Pirana, Murške Sobote ali Kostanjevice.

Lahko pa amaterski organizatorji vendarle poskrbijo za nekaj, kar se tudi poklicnim ne posreči zmeraj. Lahko namreč dajo umetnikom občutek, da je kraj iskreno vesel njihove navzočnosti in da jo zna ceniti. Če dosežemo to, da se želijo nekateri slikarji še vračati na Ravne bodisi kot udeleženci slikarske kolonije, kot samostojni razstavljalci ali tudi samo kot prijatelji, je to včasih lahko vredno več kot še tako drago plačan reklamni oglas.

Takšna je približna podoba našega novega likovnega salona in takšne so (enkrat bolj, drugič manj komplicirane) poti likovnih umetnin od ljudi, ki jih ustvarjajo, do ljudi, ko so jim namenjene. S strpnostjo, dobro voljo in potrebnim sodelovanjem bo lahko likovni salon opravljal svoje poslanstvo. Zato pa je bil tudi zgrajen.

Marjan Kolar

FRANJO GOLOB — SLIKAR IN GRAFIK

Ko se je Golob vpisal leta 1931 na kiparsko šolo profesorja Franceta Kralja, ki je bila tedaj na srednje tehnični šoli v Ljubljani, je pri študiju spoznal Lojzeta Šušmelja, s katerim sta ostala nerazdružljiva prijatelja do smrti. Golob pa ni ostal v vsem triletnem študiju v Ljubljani, ampak je že po prvem letu odšel. Hotel je na stečaj zajeti čimveč znanja in se vpisal na šolo za umetno obrt v Zagrebu. Iz tega zavoda je po zaključenem drugem letniku polagal sprejemni izpit na umetniški akademiji, bil sprejet in se v jeseni vpisal na risarski oddelek profesor-

ja O. Mujadžića. Ves čas zagrebškega študija je bil v najtesnejših zvezah z Lojzetom. Ta čas je le-ta končal ljubljansko šolo in odšel v Zagreb, kjer ga je Golob pripravljaj za izpit na akademiji. Bil je boječemu Lojzetu zvest svetovalec in dobrotnik v vsaki stiski. Takrat je bila zagrebška akademija edina v državi in so vanjo sprejemali le pet do šest kandidatov (v Beogradu je bila do leta 1939 le slikarska šola). Izpit je trajal skoro tri dni in je bil zelo zahteven. Golob je nestrpno in zaskrbljeno hodil vse dni pred izpitno sobo, zvečer pa sta znova risala in se po-

svetovala za jutrišnji dan. Končno je bilo na oglasni deski rektorata med sprejetimi napisano tudi Šušmeljevo ime. Od tega dne ju je usoda še bolj vezala.

Teško je danes opisati, s kakšnim ognjem sta se mlada slikarja prebijala skozi šole in kako težak in brezupen je bil dostikrat vsak prihodnji dan. Neskončno je bilo takih dni in vendar sta hodila po teh trnovih poteh polna optimizma, ustvarjalne sile in lepih poetičnih sanj. Včasih grozljive razmere, ki so bile videti brezizhodne, ju niso niti za hip odtrgale od snovanja in dela, nasprotno, dajala sta nam začetnikom polne bisage navdušenja in poguma. Skratka, nista poznala predaha, še manj pa turobnega razpoloženja.

Franjo Golob je bil rojen leta 1913 na Prevaljah na Koroškem v železniški družini. Zaradi številne družine ni mogel nadaljevati gimnazije, ampak je šel v uk k rezbarju in pozlatarju A. Zorattiju v Maribor. Po opravljenem pomočniškem izpitu je odšel z mojstrom obnavljat minoritsko cerkev v Ptuj. Tu je spoznal slikarja M. Sternena in umetnostnega zgodovinarja F. Steleta. Slednji je spoznal v Golobu talentiranega in obetajočega slikarja ter mu omogočil šolanje v Ljubljani. Šušmelj je bil rudarski otrok, rojen tudi leta 1913 v Milhousu, ostal brez staršev in so ga Gajsterjevi na Falj vzeli za svojega. Občutek zapuščenosti ga je vseskozi spremljal, zato se je oslonil na prijatelja Goloba, ki je bil dobričina in je z zanosom gledal na njuno delo. Po našem zapažanju, je bil Lojzetu »očetovski« in se je smatral za izkušenejšega. Po drugi strani pa je bil Šušmelj vseskozi proletarski otrok in je

Franjo Golob, Mimo križa, lesorez, 1936

imel takrat že določujoče gledanje na tedanje politično in kulturno dogajanje in seveda na antagonizme v družbi. Našel je prej razpoznavno pot revolucionarja z razrednim gledanjem in često ter dosledno soočeval Goloba s takratno stvarnostjo. Tu ga je Lojze presegal.

Njuno stanovanje na podstrešju zagrebške Ilice št. 31 pri ruskem emigrantu Pavlu Panemarevu je bilo zelo bedno. V sobo, ki je bila vgrajena med predele z letvami za staro šaro, se je prišlo skozi železna vrata in prek pragov v temi do pravih vrat, ki niso imela kljuke, ampak sta jih privezovala z vrvmi. V sobici so bila tla pol betonska in pol lesena. Edino okno je

Franjo Golob, Sopotnica, akvarel, 1937

bilo na poševnem stropu. Če sta pozabila to lino zapreti, je deževalo skozi. Neko jutro sem ju našel zasnežena. Ne da bi vedela, da ležita pod snežno odejo, sta mirno spala dalje. Gospodinja Katarina Vuković je čistila sobo le okoli prvega v mesecu, zato so po sobah, ki jih je oddajala, plesale stenice, ščurki, podgane in miši. Zlasti polna te golazni je bila podstrešnica obeh prijateljev. Omare nista imela. Obleka je visela na vratih in po žeblih na steni, pod posteljo sta imela vsak svoj boren kovček. Ob vratih je bila mizica z dvema stolicama, poleg železen gašperček in Lojze je imel leseno, Franjo pa železno posteljo. Okoli odmaknjenih ležišč so bile ob stenah prislonjene risalne deske, platna, lepenke, zvitki papirjev in skladovnice knjig. Stene sta porisala in poslikala. Skozi lino sta splezala na streho, kjer sta za dimniki našla steno in nanjo napravila fresko, ob lepem vremenu pa se tam tudi sončila. S stropa je visela preprosta žarnica, ki sta jo prevezovala po potrebi iz kota v kot.

V tej sobi je bila ustanovljena v pričetku leta 1938 likovna skupina GRUDA. Vanjo so zahajali Avgust Cesarec, Tone Tomšič, Ingo Vrščaj, Pavle Žavcer, Zlatko Prica, Krsto Hegedušič, Ivo Brnčič in mnogi drugi revolucionarji, enkrat se je povzpел vanjo tudi Božidar Jakac. Tu so stanovali tudi grudaši Vlado Lamut, Mirko Lebez, Ciril Abram in pisec teh spominov.

Poleg njunega druženja v društvu slovenskih akademikov TRIGLAV sta našla na akademiji številne kolege naprednega gledanja. Hodila sta redno v knjižnice, na predavanja po raznih klubih in kadar sta le imela sredstva, tudi v gledališče in produkcije na glasbeni akademiji. Doživela sta poslednji dve leti dejavnosti hrvatske likovne skupine ZEMLJA, ki je razsežno vplivala po vsej državi. Zemljaši so zlasti v Zagrebu, območju vrhunskih likovnih dogajanj, vzburljali malomeščanski bogati svet in z njimi vse range oblasti. Na-

lomljen je bil tudi likovni svet, ker so zemljaši spregovorili v novem, obtožujočem jeziku, vendar so šli po poti sodobnih likovnih izrazil in skrbno pazili na kakovostno oblikovanje svojih stvaritev. Z vsemogočnim orožjem »kvalitete« so se takratni meščanski kritiki borili proti »neznanju, diletantizmu, grobosti in komunizmu« zemljašev. Zelo podobno borbo so povzeli vsa povojna leta hrvaški in slovenski merodajni likovni izvedenci proti obnovitvi ZEMLJE in GRUDE (prva je razstavila po 37 letih, druga pa po 30 letih).

Zagotovo sta Golob in Šušmelj zemljaško vznemirljivo silovitost vrednotila pozitivno, saj so njihove slike in grafike kazale pereče socialne probleme v mestu in na kmetih. Ko je policija leta 1935 zapečatila razstavo v Umetniškem paviljonu v Zagrebu in prepovedala delovanje ZEMLJE, se je vpliv nezadržno nadaljeval po vsej državi in ga ni bilo moč ustaviti.

Koncem leta 1937 je odšel Golob k vojakom, Šušmelj pa je ostal še leto dni v Tartaglijevi slikarski šoli. Pri tem mojstru sta delala vse prejšnje leto in imela razstavo v Celju. Poslej sta ostala v tesnih pismenih stikih. Medtem smo ustanovili GRUDO z istim programom, kot so ga izpolnjevali zemljaši, njen tajni mentor pa je ostal Krsto Hegedušič. On je namreč leta 1937 postal predavatelj na akademiji likovnih umetnosti in so ga imeli grudaši kot pedagoga vsak dan pri rokah. Nekaj časa je imel Šušmelj pri grafiki Hegedušiča in je rekel, da mu je nekaj predavanj tega mojstra več dalo kot prej dve leti grafičnega pouka. Vojak Golob je brž odpisal pritrđilno, da se pridružuje GRUDI. Vprašal je le in svetoval, naj bi bil program zemljaški, kar pa smo se že dogovorili na ustanovitvi, kjer je bil prisoten tudi A. Cesarec. Ohranjen je še zapisnik. Pripadnost h GRUDI je narekovalo naše življenje in naš odpor proti krivicam in je bila logična posledica ter crescendo naše nazorske orientacije.

Po vrnitvi je Golobu oskrbel F. Stele službo restavratorja in je izvedel vrsto del po raznih cerkvah. Ves prosti čas je posvetil risanju in slikanju in se vse bolj osredotočal okoli socialne motivike. V samozaložbi je izdal zbirko lesorezov »Nmač čriez izaro«, kjer je spregovoril o Koroški, ki mu je pomenila veliko. Vselej, kadar smo spregovorili o tem koščku naše zemlje, je s skrbjo potožil nad krivico raznorodovalnosti. Do pričetka vojne sta naša prijatelja razstavljala od Ruš do Maribora, Celja in Ljubljane ter ves čas mislila in se pripravljala na dostojno razstavo vseh grudašev, ki jih je bilo že trinajst s samouki vred. Ta razstava naj bi bila na jesen leta 1941. Zanj je imel Golob pripravljenega Popovega Terca, Kosca, Viničarsko družino, v zamisli in deloma že v osnutkih pa je imel ravenskega železarja, gozdnega delavca, nezakonsko mater, krošnjarja in vrsto podobnih motivov. To so bila njegova hotenja, ki bi jih bržkone vsa izvedel, saj je bil izredno delaven. Do pričetka vojne sta nas posamič ali skupaj često obiskovala v Zagrebu ali pa smo se našli v Ljubljani ali v Mariboru. Med seboj smo si razkazali dela in stopili k Hegedušiču po nasvete. Za samouke smo imeli tri centre: Šušmelj in Golob nekje pri Rušah, Lamut v Novem mestu, pisec teh vrstic pa v Ljubljani skupaj s Kranjem.

Vemo, da je bil Franjo Golob prvi likovnik, ki so ga ustrelili na področju naše države (3. 9. 1941) in je umrl s slovensko pesmijo v ustih nekje pri Domžalah. Kot slikar Hinko Smrekar (ustreljen 1. 10. 1942) je tudi Golob pogumno in uporno priznal fašističnemu okupatorju, da je zaveden Slovenec in član Osvobodilne fronte. Slabih deset mesecev za Golobom se je zrušil pod streljo, prav tako kot talec (23. 6. 1942) njegov najboljši prijatelj Lojze Šušmelj. Oba sta končala v starosti komaj 28—29 let. Oba sta bila angažirana ne samo v levi kulturni fronti, temveč tudi narodno-obrambnih ter v vrsti pomembnih levičarskih akcij.

Manj nam je znano, da je njuno plemenito delo zbral v tekstu in delih leta 1961 Andrej Ujčič, takratni kustos Umetnostne galerije v Mariboru ter napisal katalog. To delo je veljalo dve leti iskanja in študija ter bilo razstavljeno v isti hiši. Sedem let kasneje je v isti mariborski ustanovi pisec tega teksta zbral ob trideseti obletnici ustanovitve GRUDE (leta 1968) dela grudašev. Nikakor pa ne smemo prezreti, da sta bila poleg drugih grudašev leto kasneje na razstavi socialne in angažirane umetnosti (1929—1950) v Slovenj Gradcu izložena Golob in Šušmelj, ki sta delala prav na teh severnih področjih Slovenije. Kot socialno angažirana umetnika so ju po vojni razstavili v Ljubljani, Osijeku in Beogradu. Vrednotenje likovnih pojavov, kot sta bili ZEMLJA in GRUDA, ima po svetu primera edino v nemški NOVI STVARNOSTI (1917—1933) in bolgarskih NOVIH HUDOŽNIKI (1930 do 1936). Take skupine niso bile le same sebi namen, ampak so bile sozvočene s socialnim in političnim dogajanjem v svojih deželah. Njihovo angažiranje je bilo kompleksen pojav, ne pa samotna izpoved likovnika v ateljeju. Tako angažira-

nje poznamo v partizanski grafiki, ki je našla priznanje daleč po svetu. Zato je diskriminacija v Slovenj Gradcu nepozabna in ne bi smela imeti nikoli dovolj poudarka, kajti taka likovna politika korači v neslutene monopolistične zablode in ščitene privatizacije posameznikov. Na likovnem področju se bojuje že dve desetletji prava razredna bitka med modnimi formalisti in tehničisti ter odrinjeno ostalo

likovno ustvarjalnostjo. Neodpustljivi postopek je našel svoj vrh pri prikazu slovenske napredne socialne umetnosti v Slovenj Gradcu leta 1969.

Značilnost za Franja Goloba in Lojzeta Šušmelja pa je bila njuna razvejanost s prisluhom in odzivom na vrenje domače zemlje in ljudi, ki na njej živijo.

Stane Kumar

SLIKAR LJUBO RAVNIKAR

Ne bi smeli pozabiti in prezreti tega izpovednega umetnika, ki je slikal v Ravnah že v prvih povojnih letih in se neprestano vračal v mislih v ta koroški kot. Ko sva se vračala leta 1970 iz prve ravenske slikarske kolonije, mi je dejal: »Na Ravne grem rad, ker imam občutek, da me imajo radi. Te kolonije ne bi rad izgubil — ljudje so iskreni in odkriti.«

V teh krajih se je Ravnikar spet združil kot krajinar in nekdanji proletarski likovnik. Pred vojno je oblegel s slikarskim stojalom jeseniško železarno in pokazal te motive na samostojni razstavi v Ljubljani leta 1936. Po vojni, ko je lahko vstopil v obrate obeh gigantov, je Ravnikar vsakokrat vzkipek od doživetij in iz njih ustvaril cele cikluse akvarelov.

Ob njegovi prezgodnji smrti letošnjega zadnjega julija naj nanizamo nekaj podatkov iz njegovega življenja. Po maturi na ljubljanski realki se je napotil na Dunaj, kjer se je vpisal na slikarsko akademijo. Takratno svetovno napredno javnost je pretresla in navduševala ruska revolucija. Prav Dunaj in Berlin sta bila žarišči revolucionarne književnosti, gledališča, filma, arhitekture, likovne umetnosti in seveda tudi političnih dogajanj. Mladi Ravnikar, ki je prodorno opazoval takratno avstrijsko, zlasti pa dunajsko družbo in hodil po predmestjih tega vele mesta, ki še ni prebolelo vojne bede, se je ves predal ponižanim in razžaljenim ter že njegova prva dela kažejo nazornost protesta. Leva kulturna fronta je tu imela velik zagon, na tisoče vnetih pristašev ter povezavo s takratno kraljevino SHS, kjer so bila preganjanja in represalije nad levičarji že v polnem zagonu. Dunaj je pogosto doživljal velike delavske stavke, demonstracije in manifestacije. Sem je svobodno prihajal komunistični tisk iz Berlina, kjer je Ravnikar sledil zlasti likovno skupino »Nova stvarnost« z znamenitimi slikarji-puntarji: Grosz, Kollwitz, Dix, Heartfield in drugimi. Njega je še posebej zanimal belgijski grafik Masereel ter je bil nekaj let pod njegovim vplivom (umrl je šele pred dvema letoma, bil svetovno znan po socialnih in protivojnih lesorezih). Takrat je delovala v Dessau pri Weimarju šola arhitekture BAUHAUS, ki je družila tudi likovno umetnost. To ustanovo je Hitler takoj razpustil in predavatelji so se razbežali po vsem svetu. Današnja svetovna arhitektura in vsakršno oblikovanje (tudi industrijsko) izvira iz te šole. Svetovno-nazorsko in organizacijsko je BAUHAUS (poleg nove stvarnosti) vplival na zagrebško ZEMLJO in slovensko GRUDO. V Berlinu je delovalo takrat slovito »Politič-

no gledališče« režiserja Ervina Piscatorja, ki je uvedel vrsto revolucionarnih zamisli (vrteči se oder, gledališko sceno, spojeno s filmsko projekcijo itd.). Tu se je šolal Ravnikarjev prijatelj Ferdo Delak.

Po vrnitvi z Dunaja se Ravnikar ni mogel preživljati s slikarstvom in je moral kot uradnik v Zadržno banko socialista A. Kristana. Kasneje je bil vrsto let kot uporabni grafik v reklamnem podjetju Aloma Company v Ljubljani (tu so delali tudi Maksim Sedej, Stane Kumar, Ivan Miklavc in Janez Trpin). V tej dobi

Ljubo Ravnikar

je bil Ravnikar na levi kulturni fronti kot likovnik brez dvoma najplodovitejši. Srečujemo ga pri opremah, ilustracijah, inicialkah ipd. pri vseh naprednih revijah, knjigah, časopisih, brošurah, koledarjih, katalogih, letakih in plakatih. Vse mogoče levičarske politične in humanistične akcije, mirovne pobude, sindikalne akcije, esperanta, socialnih pomoči, zaščita brezposelnih, delavske diplome, pohvale in protesti nosijo šifro LJ (Ljubo). Zaradi take izpostavljenosti je policija, kjerkoli je preiskovala, plenila Ravnikarjeva dela in danes ne vemo, kje so vsa velika olja, tempere, risbe in grafike. Važno razdobje je tudi njegovo sodelovanje na Delavskem odru z režiserjem Ferdom Delakom. Oba sta v času terorja postavila na oder Hlapca Jerneja, Dobrega vojaka Švejka, Hlap-

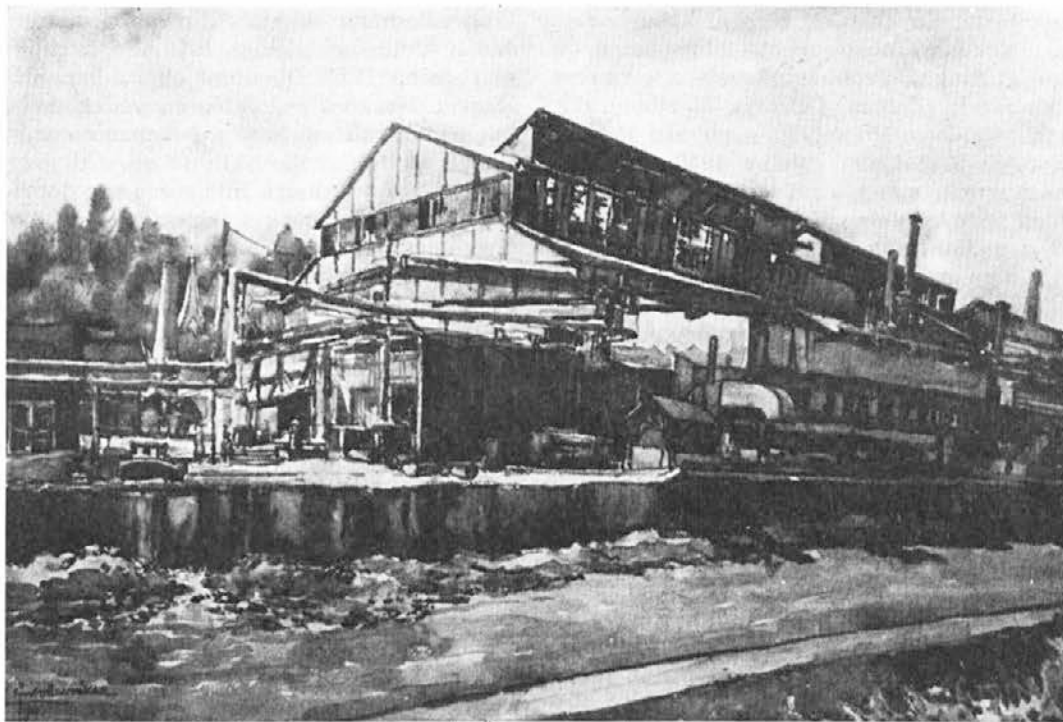
ce in druge drame. Te uprizoritve so tako razgibale gledalce, da so med predstavo in po njej demonstrirali (Zagreb, Ljubljana itd.). Od mladih nog je prebiral Cankarja, ga neumorno ilustriral, prevajal v nemščino in ga v velik meri znal na pamet. Nad 50 let je igral klavir in ni bilo dneva, da ne bi sedel k tipkam. Bil je dober poznavalec književnosti, družaben in neizčrpno duhovit. Vse življenje se je boril proti malomeščanski licemernosti in prav iz te osnove je leta 1936 izdal v samozaložbi zbirko linorezov »OGLEDALO«. Predgovor mu je napisal znani esejist in dramatik Ivo Brnčič.

Posebno Ravnikarjevo razdobje je pripadnost skrajno levi likovni skupini »GRUDA« (1938—1945). Vežanost na Hegdušičevo zemljaško šolo ga je vse bolj oddaljevala od simbolike in ekspresije, zoral je z intenzivno dojemljivostjo v realizem, od katerega se ni ločil do svoje smrti. Kot »ZEMLJA« tako je tudi »GRUDA« imela za seboj grenko in še danes nedoumljivo pot. Obe skupini nista oživeli po vojni. Šele po tridesetih letih, decembra 1968 se je »GRUDA« predstavila v mariborski Umetnostni galeriji. Naslednje leto so preživeli grudaši napolnili v ljubljanski Mestni galeriji devet dvoran in Ravnikar je imel ves parterni razstavniki prostor. Isto leto so priredili v Beogradu razstavo angažirane umetnosti 1929—1950, ki je obsegala dela iz vse Jugoslavije. Ko je ista razstava v istem letu bila prikazana v Slovenj Gradcu, je slovenska komisija (Nace Sumi in drugi) izvrгла vse grudaše kot neangažirane. Člani »GRUDE« so bili: Ravnikar, Golob, Šušmelj, Zinauer, Lakovič, Weiss, Rojc, Lamut, Lebez, Abram, Spanring-Žugljeva, Lebez in Kumar. Pripomniti bi bilo, da so grudaši bili prisotni v povojnih letih na več razstavah angažiranih po državi. Sicer je Ravnikarja prizadela slovenjegraška diskriminacija, vendar ga ni odtrgala od dela, marveč je ustvarjal še z večjim zagonom.

Ravnikarjeva dela so v zbirkah raznih galerij in ustanov, v Muzeju revolucije v Ljubljani sta njegova največja opusa: medvojno razdobje in ciklus »Po sledovih četrte in pete ofenzive« (nad 400 del).

Ravnikar je bil prvi slovenski likovnik, ki ga je okupator aretiral prve dni zasedbe in ga pognal skozi procese, zapore in internacije po Italiji. Šele ob zavezniški ofenzivi se je prebil na jug in dospel v Ljubljano s prekomorskimi brigadami. Kot vsi grudaši je tudi Ravnikar dobil premostitveni dekret izven Ljubljane. Zapustil je svojo predvojno delovno sobo (ateljeja ni imel nikoli) in odšel v Kranj za predavatelja risanja in umetnostne zgodovine. Bil je izvrsten pedagog in velik ljubitelj mladine. Umaknil se je v pokrajino in v vseh letnih časih delal neumorno v bohinjškem kotu, okoli Martuljka, Podkorena, na Jezerskem in okoli Kranja. Rad se je vračal v jeseniško železarno, še prav posebej pa v ravenski bazen. Zapustil je za seboj ogromno krajinarsko slikarsko delo v olju, predvsem pa v akvarelu.

Ni bil pristaš prehodnih modnih poizkusov. Pristopil je k delu z ljubeznijo do motiva, ki ga je seveda doživel. Slike je gradil z znanjem, čistostjo v risbi, kompo-

Ljubo Ravnikar, Kovačnica, akvarel, 1971

ziciji in barvi. S to ekzaktnostjo je pričaral tudi preprostem gledalcu čustvo in doživetje.

Bolezen ga je prikovala na posteljo komaj za dober mesec, dotlej pa je ves čas dopolnjeval svoja dela in snoval nova. Umrli je sredi slik, med njimi so tudi motivi iz ravenske železarne in okolice. V svoj dnevnik je zapisal mnogo misli, tako: »Nisem ovinkar — pišem se Ravnikar,« ali: »V umetnosti je danes pravilo, da ni nobenega pravila več«.

Ravnikar je pravzaprav vse življenje razdajal sebe drugim. Predvojne leve kulturne fronte si ni zamisliti brez njegovega izdatnega sodelovanja, vojna leta je prebil za zapahi in žicami ter se vrnil kot partizan. K temu se je dolga leta posvetil mladini in ob prostem času ob vsakem vremenu pešočil s stojalom ali mapo sredi krajine in med ljudmi, ki jih je imel rad. In med njimi so bili tudi Ravenčani.

Stane Kumar

„Naše ljudstvo trpi mirno...“

Iz arhiva občine Prevalje

Po naključju ohranjena mapa vsebuje dopise, okrožnice, ovadbe, »obvestitve«, odredbe, pozive in pritožbe, sklepe, uverenja in spomenice občine Prevalje med leti 1926 in 1936. Pretanka je, da bi bila kompletna, zanimiva pa je vseeno. V mirnem sosedstvu je v njej izkaz ubožcev ob konjederčevem poročilu, da je ustrelil psa, npravstveno spričevalo ob pozivu na prisego, ovadba zaradi prehitre vožnje 50 km na uro skozi trg ob pozivu na kulak in spomenica bana ob seznamu občinskih revežev. Vsak izbor iz te pisane mešanice je torej zelo oseben in nepopoln; kdor drug bi iz citatov povezal drugačno podobo. Temeljni podatki pa vendarle stojijo, naj bi jih obravnaval ta ali oni. Po njih je imela prevaljska občina, združena z nekdanjo šentanevsko in libuško, skoraj 5000 prebivalcev. S šentanevci so se Prevaljčani dali, kje bo stal spomenik kralju Aleksandru, ki so mu po smrti l. 1934 morale mesec dni viseti črne zastave.

V treh vrsticah je predsednik občine 26. maja 1936 izrazil navdušenje ljudstva ob obisku gospoda bana, na štirih straneh pa je popisal kritično stanje v občini ter si dovolil banu predložiti tole:

»Naš sloveči premogovnik na Lešah je pred kratkim popolnoma propadel. Proti

koncu je še zaposloval do 120 rudarjev, povečini družinskih očetov z okoli 450 družinskimi člani. Sedaj brezposelni rudarji tega premogovnika še brskajo po izčrpanih jamah, da z izkupičkom preostankov premoga za največjo silo preživljajo sebe in svoje družine.

Zaradi propada tega premogovnika in druge industrije je v občini 300 brezposelnih delavcev, skupno z delno nezaposlenimi pa do 800. To je brez dvoma za tako občino, kot je naša, veliko breme glede na to, ker nima nobene industrije več.

V občini imamo mnogo malih kmetov, ki so vsi prezadolženi in ki oddaleč ne morejo na svojih posestvih pridelati najpotrebnejšega živeža za svoje družine. Ti revni ljudje so si ob normalnih gospodarskih časih pomagali samo na ta način, da so iskali zaslužka v prvi vrsti v lesni industriji in v drugih tovarnah.

Lesna industrija pa je danes pri nas toliko kakor mrtva. To ne le zaradi skrajne gospodarske krize, temveč še posebno zaradi sankcij. — Že poprej, pred sankcijami, je hiral, zaradi česar ni mogla zaposlovati v polni meri lesnih delavcev, sedaj pa še manj.

Glede na naravnost vnebovpijočo bedo vseh teh trpinov (delavcev) je neobhodno

potrebno, da se naši občini dobavi vsaj en vagon brezplačne koruze in za naše stradajoče male kmete najmanj tri uputnice za prost prevoz žita.

Naše ljudstvo (rudarji, delavci in mali kmetje) je nadvse potrpežljivo, trpi mirno v svoji največji bedi, brez godrnjanja, vendar pa podpisana občina čuti kot svojo dolžnost, da se ob pravem času opozori merodajne faktorje na morebitne posledice, ki bi naravno mogle nastati ob nerazumevanju položaja.

Poleg vsega tega pa tudi ne smemo pozabiti, da je naša občina obmejna občina Avstrije, kjer bi razni ljudje hoteli iz bede naših ljudi kovati svoj politični kapital.

Ne smemo tudi pozabiti, da se je med našimi bivšimi rudarji in delavci (brez posla) pričela sumljivo pojavljati jetika — posledica in znak slabe prehrane. Razna hvalevredna navodila glede pobijanja jetike morajo ostati brez haska, ako ne bomo mogli naših bednih vsaj za silo prehraniti...«

Seznam občinskih revežev iz istega leta obsega 66 ljudi, višina mesečne podpore pa se je pri večini gibala med 30 in 50 dinarji, le dva sta prejela po 75, dva po 80 in dva po 100 dinarjev na mesec. Prav tako 66 imen obsega seznam brezposelnih delavcev, ki jih je občina istega leta aprila in maja najela po nekaj dni za javna dela, ki jih je kreditiral tkim. bednostni sklad. Za štiri do petdnevno delo je navedeno plačilo od 60 do 120 dinarjev.

Nekoliko drugačen odnos do revežev pa izpričujeta odločbi, izdani 22. decembra 1934, ki zavračata sprejem v občinsko članstvo Kasana Fridolina iz Črne ter Razdevšek Antonije; slednja je sicer žive la deset let na Prevaljah, a to ni bilo nedvoumno dokazano. Med razlogi zavrnitve je zapisano:

»Po razsodku občinske uprave se osebe, ki redno živijo od občinske ubožne podpore, ne morejo smatrati kot polnopravne, saj niti ni verjetno, da bi take osebe mogle biti izvoljene v kakršen koli javni zastop.«

Nebogljena dobrot

Jaroš Kotnik

LUDVIK VITERNIK

Korošci smo vsi, kar nas živi v občini Ravne na Koroškem. Radi pa bomo priznali še posebno pravico do tega imena tistim rojakom, ki so živeli in delovali v časih, ko še ni bilo državne meje med Mežiško dolino in Podjuno. Ni jih več veliko in zato je prav, da se jih Koroški fužinar spomni, kadar njihova živa beseda med nami izzveni. Eden takih je bil Ludvik Viternik.

Da ne bo nepotrebne ponavljanja, poglejmo, kaj je o njem že tiskanega. V Koroškem fužinarju XI, št. 7—12, str. 39, je svoj obisk pri njem v Čemerju opisal te-

danji urednik Prežihov Gustl na svoj znani duhoviti način. V lanskem letniku (XXII, št. 4, str. 24. sl) je v tehtni Besedi o življenju ljudske pesmi v Mežiški dolini tudi stolpec o Viternikovem prispevku k njej in njegova fotografija. V katalogu članov zveze jugoslovanskih komponistov (Kompozitori i muzički pisci Jugoslavije, Beograd 1968) je na strani 618 popis nje-

Kako zelo so takrat skrbeli tudi za moralo, priča odlok o izgonu koruznice, ki so ga 19. julija 1929 utemeljili takole:

»Že dalj časa vzdržujete konkubinacijo z A. Č., lesnim delavcem v Dobji vasi. To vajino nedovoljeno skupno življenje se vobče in splošno smatra kot divji zakon, kar je v ondotnem kraju nekaj povsem neobičajnega in kar na okolico v moralnem pogledu vpliva neugodno in kvarno.«

Potem pa spet sledijo dovoljenja za streljanje s topiči, poročilo o pregledu dimnikov, »obvestitev« o požaru, uradna potrdila in vabila na sejo.

Mnogo birokracije in iskric človečnosti vmes — vse skupaj drobec iz neke minule dobe.

Mapo je ljubeznivo posodila Majda Hažič s Prevalj.

n. r.

govih del z osnovnimi biografskimi podatki. Nekoliko obširneje je obravnavan v knjigi Stanka Trobine: Slovenski cerkveni skladatelji (Založba Obzorja, Maribor 1972, str. 148). Ivan Pregelj ga v povesti Umreti nočejo (Mohorjeva družba 1930, str. 135) mimogrede omenja med duhovniki, ki so med prvo vojno na Koroškem mnogo trpeli, a podatki niso točni.

Ko so pri Prosénu v Strojnski reki ob prelomu stoletja mlini in stope toliko nesle, da ni bilo prehudega gospodarskega tveganja, so oče Florijan za svojega najstarejšega sina Ludvika odločili: Študent naj bo! Saj so nekaj let pred njim odšli iz celovško gimnazijo že Vinko Razgoršek iz Kotelj ter Janko in Franc Kotnik iz Dobrij. Vnuč zapisovalca ljudskih pesmi Matije Kresnika in sin muzikanta Florijana Viternika je ta prirojena in privzgojena nagnjenja skušal cepiti s šolsko učenostjo. Pri glasbenih pedagogih, ki jih je nudilo celovško Marijanišče in bogoslovje (stolni kapelnik Istl, duhovnik po rodu iz Münchna), je teoretično in praktično napredoval in bil zadnja leta vodja pevskega zbora bogoslovcev. Zdi se pa, da so poznejša poklicna zaposlenost in gospodarska zagnanost zavirale naravne nastavke in da je bil v svoji odmaknjenosti le premalo v stiku s tokovi časa in je obvisel nekje v sredi med ljudsko ter umetno pesmijo.

Bil je vsekakor bolj komponist kot pesnik, čeprav je za večji del svojih pevskih skladb besedila sam sestavil. Za primer zapišimo tole, ki jo je še pred kratkim komponirano predložil ob natečaju za slovensko narodno himno:

Himna domovini

1.

Domovini blagor, sreča,
mir in zlata svoboda,
dviga želja koprneča
se iz srca naroda.
Blagostanje, zadovoljnost
bodi dela, truda plod.
Mir in sloga naj ohrani
domovino in naš rod!

2.

Mi prisegamo zvestobo,
da udani bomo ti;
kadar pa te kdo napade,
ščitit čemo tebe vsi.
Saj si zemljica nam draga,
čislana, v časteh povsod.
Mir in sloga naj ohrani
domovino in naš rod!

Za vzorec morda še tole

Slovo pastirjev v jeseni

Zbogom, zbogom ve planine,
jemljem od vas slovo,
kmalu bo vas sneg zapadel
in pobelil vam glavo;
mrzel veter bo zapihal
ter zamedel vse poti
in življenje bo vtihnilo,
ker v nižavo vse hiti.
A ko vigred se povrne,
oživilo bode vse,
rože bodo zopet vzklike
in prihajali ljudje.
Zbogom, zbogom ve planine,
na spomlad na svidenje!

Glasbeno kvaliteto njegovih kompozicij bo moral kdaj podrobneje oceniti strokovnjak. Nekaj pove že to, da je 20. 2. 1941 postal član Združenja jugoslovanskih glasbenih avtorjev v Ljubljani. V tisku je ob-

javljenih malo skladb: Slovenska maša v šestih delih v prilogi 9/10 Cerkevne glasbenika 1924. Ob njeni objavi mu piše Ksaver Meško s Sel: »Nisem vedel, da si tako muzikaličen... Pa le nismo zadnji ljudje na teh hribovskih farah. Če je g. Premrl sprejel, mora biti stvar res dobra, ker je gospod veščak v teh stvareh.« Luka Kramole in Matija Tomc sta njegovo Slovensko domovino sprejela v mohorsko Slovensko pesmarico (II. del str. 188, Celje 1964). Oboje so mu ob biserni maši 16. julija 1972 zapeli združeni cerkveni pevci iz vse doline. Zložene so v strogem slogu cecilijanske šole pa zato današnjemu posluhu nekoliko trde in za povprečne pevske zборе kar dovolj težke. Njegova Velikonočna z alelujo pa je vžgala povsod, kjer so jo slišali. Prav bi bilo, da bi v mape rokopisnega opusa njegovih posvetnih skladb segli od časa do časa naši pevski zbori in glasbene skupine ter rešili iz pozabe z ljubeznijo zložena besedila in melodije. Ravenska godba na pihala je ob koncertih in pogrebih sprejela nekatere njegove koračnice v svoje zahtevne programe. Matija Bravničar mu v pismu 7. 9. 1950 sporoča, kako se je trudil, da bi spravil v tisk njegove nagrobnice.

Ko je rajni ležal dva dni na mrtvaškem odru v podružni cerkvi sv. Antona na Ravnah pod srednjeveško fresko in modernimi živobarvnimi vitraji Staneta Kregarja, so ga prihajali kropiti stari in mladi iz cele naše doline. Ob pogrebu pri Sv. Barbari smo med množico videli obraze, ki jih drugače nikoli. Vsi ti seveda večinoma niso prišli iz spoštovanja do Viternika-komponista, temveč iz hvaležnosti do svojega učitelja in vodnika. Saj se je vdinjal pevski in glasbeni muzi samo v svojem prostem času, predvsem pa učil mladino in pasel duše na 1165 metrov visokih Javorjah. Te imajo po šematizmu iz leta 1963 le 300 duš, a romarski cerkvi na Uršlji gori in Sv. Križu pri Belih vodah sta mu bili sosedni in ob shodih dodatni delodajalci. Dolga leta je bil tudi edini učitelj na javorski šoli, enako kot župnik Ivan Hojnik na Koprivni. Lahko si predstavljamo, kako dobro je poznal svoje Javorce in oni njega, saj je z izjemo trimesečne internacije v Mengšu leta 1941 živel med njimi trideset let kot aktiven župnik in učitelj in nato še dvajset let kot upokojenec na Čemerju pod Javorjem. Upajmo, da nam bo Ajnžik ali kdo drugi kmalu ali iz večje časovne oddaljenosti zapisal svoje spomine nanj.

Nam, ki nismo Javorci, bo vedno zbuvalo občudovanje dejstvo, da je mož — izobraženec — petdeset let vztrajal na svoji samotni postojanki in to ne morda zagrenjen, čudaški, neživljenjski, temveč ves človeški in razumevajoč svoje ljudi, »tiho zasanjan v svojo gorsko samoto in tišino, iz svoje mehke srčne preprostosti, iz ljubezni do vsega, kar ga je obdajalo«, kakor je Koroški fužinar že lani zapisal o njem. To občudovanje je ob njegovi biserni maši škofa dr. Držečnika tako prevzelo, da mu je med pridigo zatrepetal glas in zasijala solza v očeh. Če bi hoteli vrtati za motivi tega vztrajanja in bi prezrli možnost religioznih nagibov, bi morda odkrili kot močno gibalo vsega njegovo neumorno delavnost. Če se na prvi pogled sliši kot obrabljen

fraza vrstica iz predlagane slovenske himne: Blagostanje, zadovoljnost, bodi dela, truda plod, se nazadnje skozi prizmo njegove osebnosti izkaže to kot z vsem življenjem podpisani testament rōdu, ki prihaja za njim.

NA MNOGA LETA, LUKA JUH

Tovariš Juh Luka je slavil dne 18. oktobra 1973 svoj 85. rojstni dan. Kljub temu da je mnogo pretrpel v stari Jugoslaviji zaradi preganjanja buržujskih organizacij kot tudi v času nemškega fašizma, je še

vedno čil, čeprav kot 100-odstotni invalid — zaradi izgube obeh nog — kljub nenehnim bolečinam v nogah.

Na vprašanje, kaj želi povedati o svojem življenju, odgovarja:

»Nimam kaj, razen tega, da se čudim starosti, ki sem jo dočakal. Živim v okolju — družini, ki mi prav dobro streže in prijateljsko skrbi zame. Rad bi povedal še to, da želim pozdraviti vse svoje stare prijatelje, znance in sodelavce.«

Jože Zorman

KNJIŽICA ZA PREŽIHOV SPOMIN

Septembra je izšla pri založbi Partizanska knjiga v Ljubljani dobrih 50 strani obsegajoča knjižica Kristine Brenkove »Kruh upanja«, izdana za 80-letnico Prežihovega rojstva, ki ji je spremno besedo napisal Drago Druškovič. 19 kratkih proznih sestavkov opisuje doživljanje okupirane Ljubljane in srečanja mlade kurirke OF (pisateljice) s Prežihom, ki mu je bila dodeljena za pomoč.

Proza Kristine Brenkove je skoraj vsa pisana (in tiskana) kot pesem v prozi, himnično, retorično, čustveno. Primer:

»Kmalu bo dvajset let, kar je Prežih umrl.

Prepričana sem, da Prežihovo srce v tistem ozkem grobu ne more in noče strohneti. Ni se izpovedalo in se ne bi, če bi večno živelo.«

Odkrije se nam delček neznanega o pisatelju (da je npr. v tem času napisal črtico »Solzice«), doživimo tesnobno življenje ilegalcev, vidimo nekaj uspešnih skic Prežiha, ki pa mu mlada kurirka največkrat ni mogla prodreti skozi krinko previdnosti ne doumeti globin revolucionarja, ki mu je bilo postalo skrivanje pred policijami pol Evrope že kar način življenja. Razmerje med njima je jasno postavljeno razmerje veterana in rekruta revolucije. Tudi časovna razdalja tridesetih let pri tem ni ničesar bistveno spremenila.

Knjižica je lepo pietetno dejanje, čeprav kot ciklus pesmi v prozi nemara ne bo doživela posebnega priznanja.

n. r.

Kraj in ljudje v njem

Ob 50. življenjskem jubileju
dr. Miloša Lužnika

Letos je srečal Abrahama naš krajan, zdravnik Lužnik Miloš, primarij otroškega oddelka bolnišnice v Slovenjem Gradcu. Rodil se je na Ravnah leta 1923, kjer je tudi obiskoval osnovno šolo. Nato je obiskoval realko v Mariboru, tam ga je dohitela tudi druga svetovna vojna. Šolanje je nadaljeval na celovski gimnaziji. Medicinsko fakulteto je obiskoval v Zagrebu, kjer je tudi diplomiral. Po specializaciji se je

zaposlil v slovenjgraški bolnišnici na otroškem oddelku. Tam je tudi še danes. Vso svojo strokovnost in elan je posvetil za razvoj pediatričnega oddelka slovenjgraške bolnišnice. Prijatelji mu ob 50. obletnici iskreno čestitamo z željo, da bi še v prihodnje tako uspešno vodil svoj oddelek.

F. K.

Prisluhnil sem

Bilo je v pozni jeseni leta 1957. Pot me je slučajno zanesla v samotno planinsko krčmo »Križan« za Uršljo goro. V njej so sedeli štirje starejši možakarji, pridno so praznili poliče z moštom, katerega jim je krčmar sproti donasal iz kleti, zraven pa žulili vsak svojo pipico tobaka. Takoj sem opazil, da morajo biti prave planinske grče, saj jih je izdajala že njihova »čudna« zunanost, še bolj pa njihova govorica. Prisedel sem k sosodni mizi si naročil malico, nato pa kar tako, nehoti, prisluhnil njihovemu pogovoru, ki se je, kot je v samotnih gorskih krčmah že navada, sukal okoli tega, kakšno je sedaj življenje na svetu, kakšno je bilo nekdanje in kakšno bo v bodočnosti. Pri tem je prišlo do poglobitve teme razgovora, namreč do tega, ali bo še kdaj vojska ali pa je ne bo nikoli več.

»No, beštrga! Kaj pa misliš ti, Francuh, bo vojska, ali je ne bo?« je vprašal Mihač svojega soseda.

»Oho! Pa ja! Seveda bo! Pa še kak' čudna!« O ja, o tem pa so že moj »dedi« veliko vedeli povedati. Pravili so mi, da bo prišlo na svetu do take vojske, da bo ostal živ le redko kak človek. Ljudje bodo tako redki, da bo ostal eden na Uršlji gori, drugi pa na Smrekovcu. Zakurila bosta vsak svoj ogenj in ko bosta opazila dim, si bosta mislila: »Glej! tamle je pa še nekdo živ, treba ga je poiskati in se sestati z njim! Tako si bosta mislila in storila oba. Odšla bosta torej drug drugega iskat. Med potjo pa se bosta zaradi oddaljenosti in nepreglednosti terena zgrešila in niti skupaj ne bosta prišla.«

Tedaj se je v pogovor vmešal Urban:

»Ja, ja! nič kaj prida ne bo. To mi že lahko verjamete! Posebno sedaj ne, ko so ljudje tako »preklicano kunštni«, ko vsak dan kaj novega in »hujšega« iznajdejo!«

»Jaz vam pa rečem«, se je tedaj oglašil Šimon, ki je do tedaj molčal in poslušal: »Vojske ne bo! Kaj še niste slišali, da so Rusi pred kratkim spustili »santalit«, ki leta okoli zemlje in lahko vse požge in uniči? Amerikanci imajo pa »hudikovo« ali »hudičevo« bombo, ki je tako močna, da lahko ena sama pol sveta uniči!«

Ko sem to slišal, sem se nasmejal in se vmešal v pogovor. Pojasnil sem jim, da je to, kar kroži okoli zemlje »satelit«, to je »umetni zemeljski sopotnik«, in da cela reč le ni tako »huda«, kot si pa oni to predstavljajo. Tudi to sem jim povedal, da se »bomba« imenuje vodikova in ne »hudikova«, da so besedo pač napačno razumeli. Šimon pa me je zavrnil:

»Puob! Rečem ti, vojske ne bo! In to tako dolgo ne, dokler bodo imeli tako orožje, pred katerim se tudi »gospoda« ne more in nima kam skriti. Tako orožje pa sedaj imajo! Pa naj se imenuje »satelit in vodikova bomba« kot praviš to ti, ali pa »santalit in hudikova ali hudičeva bomba« kot rečem temu jaz!«

Kaj sem hotel, priznati sem moral, da imajo možje vendarle svoj »prav«!

Rok Gorenšek

Ajnžik

TEŽKA POT

(Nadaljevanje in konec)

Ob misli na Franco je bilo Hlivniku, kot bi bil na novo rojen. Zdelo se mu je, kakor da je padlo z njega veliko breme, ki ga je tiščalo že ves teden. Obe čredi sta se medtem že porazgubili med grmovjem in Hlivnik se je, gnan od nevidne sile, napolnil proti vrhu Smrekovca. Vrh Smrekovca je golobučen. Burja nagaja tudi najbolj trdoživemu grmovju, upira se mu le manjvredna trava, »bavh«, ki je kakor ščet preraščen čez vso planoto. Od tod je imel svoj domači kraj z vso bližnjo in daljno sososko kakor na dlani pred seboj. Sonce, ki je s svojimi žarki oblivalo žametno površino njegovega domačega kraja, je po grabnih in globačah risalo že precej dolge sence. Kako čudovita podoba! Vsi stražarji njegovega domačega kraja: Uršlja gora, Peca, Olševa in Raduha, so bili ožarjeni s tako lepo, čudovito svetlobo, da je on v svoji preprostosti ne bi mogel opisati. Ne, ni bil otročji takrat na daljnem tujem, ko si je v boleznih in velikem domotožju predstavljal svoj domači kraj kot veliko katedralo, danes na tem mestu in po vsem tem, kar je v življenju že prestal, si upa to še ponovno trditi. Taki smo ljudje, si je ponovno priznal svojo slabost. Kadar smo zdravi in nam dobro gre, nismo z ničemer zadovoljni, nikoli nimamo zadosti in vsakemu človeku je potrebna enkrat velika preizkušnja, da spregleda in ga nauči, da tisto, kar ima, bolj ceni in spoštuje.

Hlivnikov pogled je plaval po njegovi »katedrali«. Koliko dolin, grabnov in globač skrivajo te dolge sence! Posameznih, redkih kmetij pod Smrekovcem in na Ludranskem vrhu sploh ni mogel videti, zakrivali so jih lesovi. Tu in tam kakšna mala jasa, ki da samo slutiti, da so tam velike koševine. Zato pa je kakor v ogledalu videl skoraj vse kmetije Spodnjega in Zgornjega Javorja. Lepo po vrsti so nanižane v Spodnjem Javorju, vsaka malo višje, prav tako, kot se polagoma dviga greben Spodnjega Javorja. Greben Zgornjega Javorja se ne dviga več, se nekako umiri in leži v ravni črti, prav tako tudi kmetije. Zeleni travniki in pašniki, rumene njihove dozorevajočega žita, med njimi v sadno drevje skrita, lepo urejena cimprova; vse to pa obroblyajo zgoraj in spodaj, tu in tam še vmes temnozeleni gozdovi. Bolj ko je gledal vso to podobo, bolj je sam sebe prepričeval, da vse tisto, kar si je pred davnim na daljnem tujem, v svoji veliki stiski o svojem domačem kraju predstavljal, niso bile nobene blodnje, ampak živa resnica. Vse to je treba doživeti, šele potem lahko to čutiš. Bolj ko je mislil na vse to, bolj je bil umirjen in potolažen. Usedel se je na vrhu in kar naenkrat začutil veliko željo po tobaku. Šele zdaj se mu je čudno zdelo, da se ves popoldan ni spomnil na fajfo, katere je bil tako navajen, da jo je držal stalno v ustih. Meta ga je na ta račun že velikokrat obrdavsala, vendar pomagalo ni nič. Ob tej misli je preko njegovega obraza po dolgem času spreletel sproščen, veder nasme. In Hlivnik je bil spet stari Hlivnik.

S počasnimi, dobro vajenimi kretnjami je začel basati svojo veliko fajfo.

Njegove misli so bile vse bolj jasne in trezne. Zdaj nič ne pomaga drugega, kakor pa iti domov in sprejeti vso težo krivde na sebe. Nič se ne bo postavljaj po robu Meti, naj se reva znese nad njim, koliko se pač more, vse bo potrpel in vse bo minilo. Zdaj ji še z eno besedo ne bo obljubljal poboljšanja, zato pa tudi kart ne bo prijel več v roke. Ne, prav gotovo ne. Še tiste karte, katere ima doma v kotu, za mizo in imajo ravno tako stalen prostor kakor slika sv. Florjana ali rožni venec, še tiste bo zažgal. Tega ne bo pustil Meti, sam jih bo. Že dvakrat mu jih je Meta skrivaj zažgala, kar ji pa ni mogel dokazati, in vselej je hitro kupil druge, toda zdaj jih ne bo, prav gotovo ne. Sosedji, ki so jih prišli metati ob nedeljah in večerih, naj gredo drugam. Njega ne dobijo več zraven. Kadar mu bo dolgčas, bo spet rajši prijel za citre, katere je zadnja leta nekako zamenjal. Ne, nima še tako okornih prstov, bo še nekako šlo, si je dopovedoval in si jih ogledoval. V mladih letih so mu citre prav lepo zapele. Šele zdaj si je priznal, da pri igranju kart nikoli ni čutil tistega zadovoljstva kakor takrat, ko je iz strun izvabljal akorde. O, vse kaj drugega je lepa pesem ali muzika kot tisto prekleto in prenaveličano metanje kart, pri katerem si v neki stalni veliki napetosti, pri katerem se celo prijatelji tako pogosto skregajo in celo stepejo. Veliko, cel par volov je veljalo njega, da je to spoznal. O, pa zaradi tega se ne bo izogibal družbe, pokazati jim hoče, da je tako trden, da se ne da speljati v igro.

Hlivnikov pogled je spet hodil po kmetijah. Po njivah Spodnjega Javorja so bile videti že prve kope, na teh strmih prisojnih in lapornatih njivah je žito najprej dozorelo. Na precej višjih njivah Zgornjega Javorja in na nižinskih legah Ludranskega vrha pa je bila žetev veliko bolj pozna. Zaradi tega so spodnji Javorci sejali tudi največ žita med drugimi kmeti daleč naokoli.

Oči so mu obstale na izredno strmih Končnikovih njivah. Ena je tako strma, da morajo pri rali oraču pomagati vsaj trije, vola pa morata imeti dva metra dolg jarem. Zemlje je na tej njivi samo za dobro ped, na nekaterih krajih še toliko ne. In čudno! Če le ni prevelika suša, žito na »Strmici«, tako pravijo tej njivi, nikoli ne odpove. Od Hlivnika se od vseh Končnikovih njiv Strmica najboljše vidi, saj se v svoji strmi legi obrača popoldanskemu soncu in Ludranskemu vrhu nasproti. Tudi drugače je pogled od Hlivnika do Končnika zelo lep. Tako blizu se ti zdi, da bi z roko dosegel, čeprav med njima leži ta Ludranski in Javorski graben.

Od Končnika ni mogel umakniti oči, nekako zamaknjeno, zaljubljeno je gledal tja. Petnajst let bo že, odkar se je tja priženila njegova najstarejša hči Franca. Koliko se je od takrat spremenilo pri tej hiši. On sam se je čudil Franci in njeni ko-

rajži, da si je upala iti na tako strm grunt. Cimprova je bilo tako staro in razdrapano, da bi ga bilo treba samo malo izpodkopati in že se bi razsulo dol po bregu. Prav tako kot Franca, je bil »zapečen« tudi njen mož Jurij. Najprej sta postavila marof; popolnoma nov marof s hlevom vred, večjega, modernega in tudi bolj praktičnega. Seno lahko vozijo vanj z garami čisto pod streho in ga potem parnajo dol nazaj v spodnjo parno. Hlev je zelo velik in je v njem bolj svetlo kot marsikje v hiši. Potem sta zopet klecala nekaj let, in se kljub hudi svetovni gospodarski krizi lotila hiše, katero sta prav tako postavila čisto iz nova. Danes je Končnikova hiša ena najlepših daleč naokrog. Kadar se popoldansko sonce upre v njena velika okna, se blešči celo do Hlivnika. Rada z Meto zahajata h Končniku; ob nedeljah, pa tudi vmes, če nanese potreba. Kadar je opravilo pri sv. Joštu, gresta rajtja kakor v Črno, čeprav je bolj daleč, vendar pot gre mimo Končnika, kjer tudi vsakobart obsedita in prespita. Toliko si imajo vselej povedati, prekratek je dan, modrujejo pozno v noč.

Hlivnik si je zaželel, da bi bil sedaj pri Končniku. Franci, svoji hčeri, bi rad najprej potožil svoje težave. Morda, če jo poprosi, mu še posodi nekaj denarja? Ona ga bo še najbolj razumela, bolj kot Meta. Kaj, če bi se zdaj od tukaj podal v Javorje? Saj zdaj je že itak vseeno; če je že zamudil ves teden, se bo zdaj še en dan izgubil. Da, prav tako bo storil.

Vstal je in še enkrat s pogledom objel vso lepoto okrog sebe. Sonce se je že dotaknilo daljnih Kamniških planin, sence v dolini pred njim so se že dotikale te prisojne javorske strani in golobučna Uršlja gora ter Peca sta še žareli v lepih barvah poslednjih sončnih žarkov. Spustil se je po bregu navzdol. Ne toliko iz potrebe, bolj iz nekakšne hvaležnosti, se je še enkrat sklonil pri izviri Snežca in pil. Kar prav je, da bo hodil po Javorju v večernih urah, je vsaj brez skrbi, da ga ne bodo videli znanci. Tudi pri Končniku bodo že vsi spali, odprla mu bo gotovo Franca kot že tolikokrat, kadar je prišel ponoči iz Črne. Sami bo nocoj najlaže potožil svoje težave. Poprosil jo bo za tisočak, gotovo mu ne bo odrekla. Dobro jo pozna.

Franci je že od mladih nog najbolj zapal, bila je zelo pripravna za delo in tudi za opravke. Zgodilo se je, da ni mogel od doma, poslal je Franco in v redu je opravila. Zaradi velike oddaljenosti od Črne ji ni bilo treba hoditi v šolo, vendar se je sama navadila pisati, brati in računati. Svoječas se je ujedal, ko ga je župnik nagovoril, da je naročil mohorske bukve, pozneje pa je spoznal, da je bilo to prav. Vsi njegovi starejši otroci so se prav iz mohorskih bukev naučili pisati in brati, mlajši pa so že morali hoditi v šolo, ko je prišel na oblast Aleksander. Spominja se še, ko je prvič poslal Franco po opravkih. Pri »Perkšferju« je imel dobiti denar za les, sam je bil bolan, Meta pa tudi ni bila za take posle. Štirinajst let je bila stara, ko je morala na tako dolgo pot na Poleno. Pa je vse v redu opravila. In kako prav je pozneje prišlo, da se je navadila takih potov! Ko je bil v svetovni vojni štiri leta od doma, ni bilo treba Meti na nobeno pot,

vse je Franca opravila. Prav je, če so otroci brihtni in korajžni, je vselej trdil.

Ker je imel zdaj pred seboj jasen cilj, je bil njegov korak hitrejši in lažji. Zdelo se mu je, da je bil kar naenkrat z vrha Smrekovca pri Kramarci. »Naj v miru počivajo vsi, ki so tukaj storili smrt!« se je pokrižal, ko je šel mimo znamenja. Zgodba, ki jo je čul od starih ljudi o umorih na tem kraju, je bila v njem še tako živa, da je vsakobart, ko je šel tod mimo, dušam po nedolžnem umorjenih zaželel dobro. Ne samo on, tudi drugi so delali tako, saj pot jih je velikobart vodila tod mimo na Encново. Pravili so tudi, da tukaj straši.

Ker se je namenil h Končniku, ni smel pri Kramarci zaiti na levo, ampak naravnost do Slemenca, šele tam je njegova pot zavila na levo proti Šentvidu. Nocoj je imel pred seboj sicer še zelo dolgo, vendar samo položno pot. Nekako s strahom je šel mimo Šentvida; bal se je, da bi koga srečal. V Vrtičevi gostilni bi utegnil biti kakšen znanec, ki bi gotovo silil vanj s sitnimi vprašanji. Pa je imel srečo, neopazno je prišel mimo cerkve. Na razpotju na Ciganiji je spet moral kreniti na levo.

Hlivnik se je v mislih spet zadrževal pri Franci. Presojal jo je z vseh strani. Ne, ne sme delati krivice Marjeti ali Jerci, ki sta se tudi priženili na grunt, Marjeta v Toplo in Jerca pod Goro, tudi ti dve sta bili doma pridni in delavni, tudi zdaj dobro gospodarita, vendar je pri njem najbolj veljala Franca, k nji je najraje zahajal. Samo eno napako je po njegovem mnenju imela, vsaj njemu se je zdelo tako. Ni pa ji tega nikoli oponašal že zaradi Mete ne, kajti njej je bilo to seveda po volji. Franca je namreč Juriju slekla hlače. Ne sme reči, dobro se razumeta, o prepirih v Končnikovi hiši ni nikoli kaj slišati, tudi sama Franca se nikoli ni kaj pritožila in vse kaže, da je to družina, kjer se zelo lepo imajo. Zameril je pravzaprav bolj Juriju, ki se ji je tako pustil. Kar on pomljuje, je pač povsod, pri vsaki hiši tako, da ima denarnico gospodar v rokah, saj drugače biti ne more. Pri Končniku pa je to vseeno. Denar imata skupaj, oba za vse vesta in za nobeno stvar se Jurij ne odloči prej, da ne pobara France. Od kraja se je Hlivniku to zelo narobečno zdelo, toda sedaj se je že navadil na razmere pri tej hiši. Nerodno je samo to, ker mu to Meta pogosto meče pod nos.

Hlivniku je spet postajalo tesno pri srcu. Bližal se je namreč prvim kmetijam Zg. Javorja. Povsod tam kjer gre cesta mimo cimprovja, je zavil više v les in se hiši izognil, kot da ne bi bil na poti s poštenim namenom. Posebno zoprno mu je bil laže psov, ki so mu dali vedeti, da njihov ne more »prinesti okoli«.

Pogledal je proti Smrekovcu. Vrh je bil od tu videti le za spoznanje višji, greben pa se skoraj v ravni črti nadaljuje, se na zapadu nekako združuje z Olševo. En sam nižji presledek je med njima, kakor bi hotela dati prostor Raduhi, ki prav na tem presledku gleda iz ozadja na koroško stran. Nad grebenom Smrekovca in na Raduhi je še videl svetlobo, ki jo je še kot zadnji pozdrav pošiljalo sonce iz daljnih laških krajev. Med Smrekovcem in Javorjem je videl temno dolino, podobno veliki kadunji. Večerni mir je motil le tu in tam še kravji

zvonček, kajti krave so bile v teh hladnih urah še na paši.

Tudi Mežnarjevi gostilni pri sv. Magdalenii se mora izogniti. Od tukaj se je njegova pot začela polagoma spuščati navzdol. Podal se je po samotni kolovozni poti po nicni strani Javorja in se s tem izognil kmetijam.

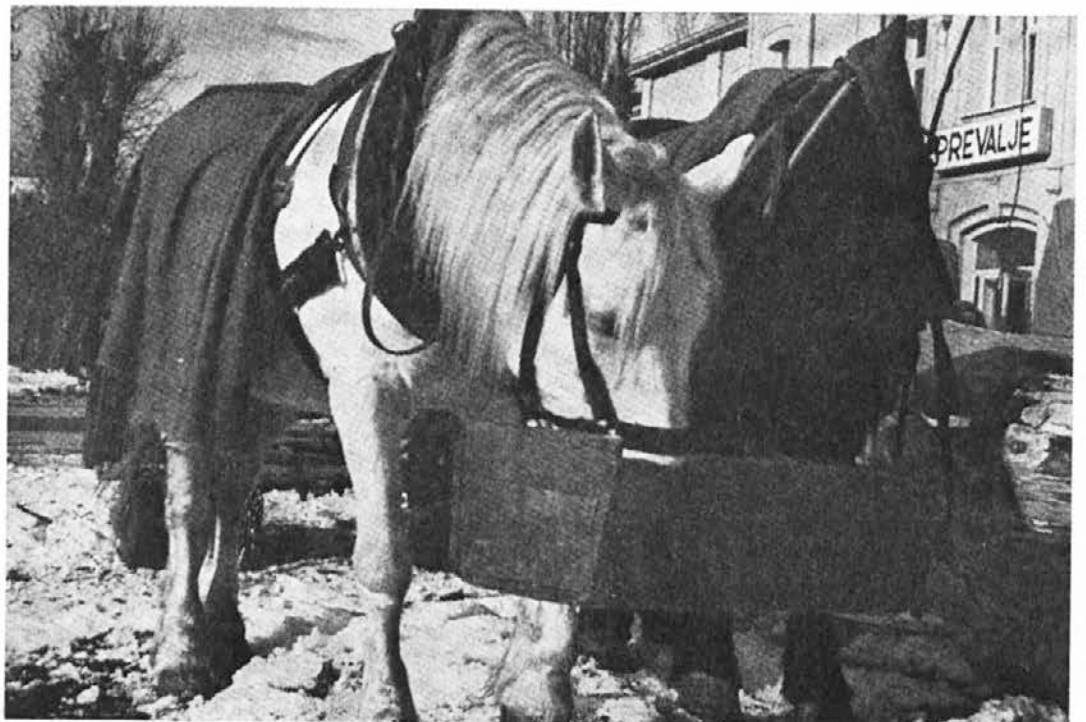
Čim bolj se je bližal Končnikovi domačiji, tem bolj tesno mu je postajalo pri srcu. Vse sorte težave je že hodil tožit Franci, vendar česa tako velikega še ni imel na srcu. Zdaj ne more več nazaj, potrpeti mora še to ponižanje pred Franco, jutri pa pred Meto, na ljudi se ne bo oziral. Čeprav je že pritisnil mrak, se mu je zdelo, da se mu pot le prehitro krajša. Še malo, pa bo na Previsu, spet bo zavil na levo, še en konec lesa in bo na cilju. Grabnarjev Previs se mu je sedaj v mraku zdel kot hrbet zguzanega konja. Samo toliko prostora je na njem, da pelje prek njega pot. Niti za križišče ni prostora na njem, čeprav se na tem kraju križajo štiri poti. Ena pride iz Spodnjega Javorja, druga iz žerjavskega grabna, ti dve se združita in pelje ena pot dobrih dvajset korakov prek ozkega previsa, potem se pot spet deli: ena gre naprej na Spodnje Javorje, druga pa po nicni strani na Zgornje Javorje in v Jazbino. Na obeh straneh previsa je strmo bregovje, kjer so večji del pašniki. V mraku se mu je zdelo bregovje pod Previsom še bolj strmo in mu ni mogel videti konca, spodaj, daleč naokoli je v gostem grmovju počivalo tisočero ptic, ki so komaj čakale jutra, da začno svoj koncert. Dobro je namreč vedel, da je v gošči tu okoli izredno veliko ptic. Brez postanka se je na Previsu obrnil na levo in se po položni vijugasti lesni poti naglo bližal Končnikovi domačiji. Med lesom in hišo ni na tej strani veliko razdalje, ozek pas pašnika, potem na majhni vzpetini kapusna njiva, krenil je še po majhnem ovinku in je že kakor iz tal zrasla pred njim velika hiša, ki je tudi v tem poznem mraku imela lepo, za njega v tem trenutku neko veličastno podobo.

Še imajo luč, ga je stisnilo. Čudno se mu je zdelo, saj je dobro vedel, da Končnikovi nimajo navade krlutiti pozno v noč, ampak zvečer hitro primejo vsak za svoje odrejeno delo, večerja je medtem pripravljena, po njej pa takoj k počitku. Nocoj je gotovo bilo kaj posebnega, morda jih je zmotil kakšen sosed. Ni se zmotil. Pravkar so se odprle duri; slaboten pramen petrolejke je švignil mimo ženske postave, ki se je pokazala na hišnem pragu. Čul je, kako se je ženska nekaj zahvaljevala, voščila lahko noč in oddrsela po stezi v breg. Stopil je do kuhinjskega okna, videl za mizo zbrano vso družino, ki se je ravno spravila k večerni molitvi. Prav, počakal bo konca molitve, dokler si zbere še malo korajže. Čeprav je bilo Hlivniku dobro znano, da ni bil Končnik pri svoji večerni molitvi nikoli kratek, se mu je nocoj zdelo, da je bilo molitve le prehitro konec.

... in svetega duha, amen«. Hlivnik je zbral vso svojo korajžo, pritisnil na kljuko kuhinjskih duri, odprl in njegova velika postava je zadela luknjo med podboji.

»Dober večer!« Hlivnik je čutil v svojem glasu neko plašnost, negotovost. Za trenutek je nastala popolna tišina. Vsi pri mizi so ga gledali kot nekakšno prikazen. Prva se je znašla Franca. Prišla je proti njemu, si iz navade popravila aderco in si pogladila predpasnik, njen zaskrbljen obraz je spreletel nasmeh.

»No, ja. Da ste le prišli!« V njenih besedah ni čutil samo presenečenja, ampak tudi olajšanje. Zdaj je nastal pravi direndaj, prav tako kot vsakokrat, ko je prišel k hiši. Vedel je, da so ga veseli, čeprav so dobro vedeli, da ga ni bilo domov, odkar je gnal v Šoštanj vole na sejem. Takoj je moral za mizo in njegov frakel črničevca je kmalu stal pred njim. Ves dan se ni spomnil na žgano pijačo, zdaj v tej domačnosti pa se mu je prilegla. Tudi večerja je bila kmalu na mizi in ni se je branil. Sam ni vedel, koliko dni že ni pošteno jedel. Bal se je, da bi pogovor nanesel na volovsko kupčijo, toda ne Jurij ne Franca nista

Počitek

Foto: Broman

tega niti omenila. Kot bi prišel od doma ali iz Črne, pogovor je tekel o vsakdanjih rečeh: o košnji, ki gre h kraju, o žetvi, ki se začenja, o vremenu. Starejša dekleta so pomivala posodo in urejevala v kuhinji, mlajši so pa posedli na klop in ga zavevano gledali.

Ko je bilo v kuhinji pospravljeno, so šli otroci spat. Tudi sedaj se pogovor ni nič spremenil. Kmalu je Franca omenila, da je morebiti truden in bi rad šel spat. To mu je bilo po volji. Vedel je, da bo Franca po svoji stari šegi še postala pri njegovi postelji in takrat bo prava priložnost. Imel je pri Končniku svoj štibelec in svojo posteljo. Jurij mu je želel lahko noč, Franca pa je vzela petrolejko in mu svetica v štibelec. Postelja je bila itak že pripravljena. Franca jo je samo še odgrnila, naravnala vzglavje in si po nepotrebnem dala opraviti še s prtom. Hlivnik je bil pred svojo največjo odločitvijo. Pozneje ni vedel, kako je zbral toliko moči, da je rekel: »Franca! Nekaj ti moram povedati, pravzaprav poprositi.«

Franca se je obrnila k njemu. Njen obraz ni bil presenečen ali radoveden, v medli svetlobi petrolejke se mu je zdelo, da samo čaka, kakšno željo mu naj izpolni. To mu je dalo še več korajžje.

»Veš kaj! Saj tak sama veš, vole sem prodal, posedali smo, prijeli za karte, karta mi ni padla. Nisem hotel nehati, hotel sem dobiti nazaj izgubljeni denar. Oni so potegnili skupaj in me obrali. Lepo te prosim, če moreš posodi mi nekaj, da ne pridem domov čisto suh!«

Končal je svojo težko izpoved. Ves čas je gledal Franci v obraz. Nič se ni spremenilo na njem. Ni bilo sledu jeze, karanja, zaničevanja ali obsojanja, nasprotno, zdelo se mu je, da ga le pomiluje. Zdaj ni več tako težko čakal na odgovor.

»Mhm, ja, ja,« je počasi, zamišljeno, po svoji stari šegi rekla Franca. »Zmenila se bova z Jurijem. Lahko noč in dobro spite!«

Vzela je petrolejko in odšla. Počasi, z okornimi kretnjami se je slekel in ulegel.

»Zmenila se bom z Jurijem,« mu je še vedno zvenelo v ušesih. Zmeniti se z Jurijem pa pomeni prav toliko, kakor pa dati. To je Hlivnik zelo dobro vedel, zato je bil od veselja ves iz sebe. Nekako nerodno mu je bilo, skoro bi raje videl, da ga bi Franca najprej okregala, tako pa na njenem obrazu ni našel drugega kakor samo pomilovanje, usmiljenje. O, le predobro ga pozna in razume, da je slabič, da že tolikokrat dane obljube prelomi, kakor hitro prime za glažek ali karte. Tudi Franci ne bo nič obljubil poboljšanja, zato pa bo tembolj vesela, ko ne bi več prijel kart.

Skozi okno je videl ves Smrekovec, Ludranski vrh in Raduho v ozadju. Mesec, ki je medtem vzšel izza vrhov Zgornjega Javorja, je vse te vrhove oblikl s svojo srebrno svetlobo. Tudi žametna odeja lesov se je svetlikala v tej medli, kopnenasti svetlobi, doline, grabni in globače pa so bile zavite v skrivnostno temo. Iz hleva je čul rahlo žvenketanje verig, vedel je, da se živina ulega k počitku. Potem je nad Končnikovo domačijo legal mir, vse je zaspalo — le on ni mogel.

Kolikokrat leži v tem štibelecu in vsakokrat se počuti kakor doma. Velikokrat sta tukaj že ležala z Meto, večkrat pa tudi

sam. Če se je mudil v Črni, ga je na poti proti domu na razpotju v Mali Črni vselej premikalo: na desno je šla pot domov, na levo pa h Končniku. Kadar je imel mulja, je najraje zaridal na levo. Saj je Meta itak vedela, kje je, pri Končniku so vselej, kadar je prišel k njim iz Črne, dali Hlivnikovim to na znanje. Imeli so dogovorjeno, da na okno pod ahercom obesijo bel prt, saj to je bilo za Hlivnikove zelo dobro vidno znamenje. Tudi jutri zjutraj bo prt na svojem mestu. Meta prav gotovo že ves teden dan za dnevom gleda na to okno. Spokojen mir je motila le velika stenska ura v veliki hiši in v njegov štibelec je bilo njeno bitje čuti kot oddaljeno zvonjenje. Zastonj je mižal, zaspati ni mogel, veliko je preživel zadnje dni, vse je nekako napeto v njem in se ne more umiriti. Misli so mu bile spet pri Franci. Sama dobrota in usmiljenje je v tej ženski. Kako se ji bo oddolžil? Bo, prav gotovo se ji bo, če bo le še zdrav. Že dolgo ima namen posekati ves les na »Keru«, denar pa naložiti za stara leta. Prav takrat ji bo povrnil in še nekaj primaknil. »Les«, hvala Bogu, tega še ima. Nikoli ga ni brez potrebe sekal. Kadar je bil doma razburjen, je vselej stopil v bližnji les, ob gledanju stoletnih dreves se je umiril. Les sam s svojim skrivnostnim molkom, kadar je zrak miren in zapan, s svojim šepetanjem, kadar veje lahke vetrič med drevjem, z mogočno pesmijo, če se v njegove krošnje zažene vihar. Da, to je les. V mislih je hodil po lesu na Smrekovcu, iskal je Snežec in ga ni mogel najti. V vrhe Smrekovca je gledal, na žametno blazino lesov, vendar ta podoba

Franci Pečnik

ZATOČIŠČE

Zamolcklo grmenje, ki se je bližalo od nekod z vzhoda, ga je vrglo pokonci, še preden se je prvič oglasila tovarniška sirena, ki je vsako jutro ob petih namesto budilk dramila delavce za dopoldansko izmeno. Zaklel je, ko je videl, da je še mnogo prezgoden, saj mu ni bilo treba vstajati pred pol šesto, ker je imel do fabrike komaj kakšnih petdeset metrov. Toda zaspati ni mogel več, ko se je vrgel nazaj na železno vojaško posteljo, ne meneč se, ali bo koga zbudil, in potem kmalu tudi v postelji ni več strpel.

Odprl je podstrešno okno, bolj podobno lini kakor pravemu oknu, in se za trenutek alj dva zazrl skozenj, z enim pogledom objemajoč domala vse, kar se je dalo videti od tod. Ni bilo veliko, toda očitno dovolj in za spoznanje preveč, ker je mož kaj hitro zaprl lino. Toda saj v resnici ni hotel videti nič drugega kot to, ali močno dežuje ali pa samo prši. Pogled na nekaj dimnikov in na hrib na drugi strani ozke doline mu zagotovo ni zbudil niti ene razločnejše misli. Vzel je brisačo in stopil na hodnik. Tiho je zaprl vrata za seboj — očitno ga ni več jezilo, ker se je samo on zbudil tako zgodaj — in nekaj trenutkov prisluškoval škripanju lesenega poda pod seboj in razraščajočim se glasovom iz drugih, povečini enosobnih stanovanj. Potem je stopil v skupno umivalnico.

ni bila več tako živa, nekako zamegljena, nejasna. Tudi oddaljeno zvončkanje kravjega zvonca je čul. Toda zvonček je postal glasnejši. Hlivnik se je prebudil. Krave so že odhajale na pašo. Tako močno je spal, da ni čul, kdaj so šli mlest. Pogledal je na uro. Štiri. Zgodaj je treba opraviti pri živini, da se v hladnih jutranjih urah napase.

Zaspati ni mogel več, pa tudi poskušal ni. Iz kuhinje je čul ropot posode, hojo okrog hiše in hleva, glas kravjega zvonca se je oddaljeval, zbor ptic po drevju pa je bil tako močan, da bi ne mogel zaspati. Pa saj bi itak moral vstati, v hladnih urah bo šel domov. Hitro se je napravil in že ga je v kuhinji pozdravil veder glas France. »Dobro jutro! Ne morete spati?« Iz hleva je prišel Jurij in pogovor je spet stekel o vsakdanjih rečeh. Niti z besedo niti kako drugače mu nista dala vedeti, kako sta se zmenila. Kot bi nič kaj ne bilo. Po zajtrku se je hitro spravljal domov. Do praga ga je, kot vselej spremila Franca.

Obstala je na hišnem pragu, visoka, zavrana, vsa žareča, oblita s svetlobo vzhajajočega sonca. Videl je, da drži v roki tri tisočake. Gledal jo je nepremično, zdelo se mu je, da ne stoji pred svojo hčerjo, ne pred ženo, ampak pred svojo lastno materjo. Dala mu je roko v slovo, pri tem so trije tisočaki neopazno zamenjali lastnika.

»Pozdravite mater in prihodite še kaj!«

O denarju niti besede. Hlivnik je stal pred njo kakor vkopan. V njegovi notranjosti je vse vrelo, ga dušilo in skozi solze je komaj še izdaval:

»Franca!«

Nekdo je spodaj odprl vežna vrata. Do sem je bilo slišati, kako je začel dež bičati kamniti tlak v pritličju, preglašujoč curek iz vodovodne pipe in za nekaj trenutkov celo rezke glasove iz enega od podstrešnih stanovanj. Potem je bilo kurba in prasec spet čisto razločno slišati. Moški v umivalnici je zamrmral: »Tega res ne bo nikoli konec...« Potem je spet prisluhnil nalivu.

Nekako se mu ni dalo vrniti se v enosobno stanovanje, kjer bo še tako ali tako skoraj pol ure ždel na doma zbitem stolu brez naslanjala za hrapavo mizo brez prta in poslušal enakomerno dihanje, ki vsakič proti jutru bolj in bolj nevarno zgoščuje zrak v slehernem od enajstih stanovanj te hiše, katerih oken, posebej tistih, ki se spogledujejo z železarno, ni mogoče odpirati kadarsibodi. Toda tu, v umivalnici, mu spet ni preostalo drugega, kakor da je hote ali nehote poslušal vse glasnejši prepir iz sobe št. 18.

Tuljenje sirene ob petih je za dobri dve minuti preglasilo vse drugo. Ko je poje njalo, je za trenutek ponehal tudi direndaj, ki se je bil vtem že preselil na hodnik. Potem so začela vrata močneje in pogosteje treskati — v znak, da so se tudi drugi stanovalci podstrešja začeli udeleževati predstave. Nečloveški krik je prepral jutranjo zmedo: »Hoče me!... Hoče me zaklati!« je hlipala napol gola ženska,

brezglavo se podeč z enega konca hodnika na drugega, medtem ko ni bilo nikogar, ki bi z velikim kuhinjskim nožem tekal za njo.

Moški, ki je doslej stal pri vratih umivalnice, je v ugodnem trenutku smuknil čez hodnik do vrat svoje sobe, kjer je še za hip postal, potem se je že znašel za vrati in jih tiho od znotraj zaklenil. Nobenega razloga ni imel, da bi se vmešal — in če bi ga imel, bi storil natanko isto kot zdaj, nemara le še za spoznanje previdnejše. Poznal je moža te histerične babe skoraj bolje kakor njo...

Kakor sam od sebe, ne dosti meneč se za ljudi, se je začel hodnik umirjati. Zdaj je dihal samo še z enakomernimi, malce utrujenimi koraki odhajajočih. Moški, ki je sedel na robu svoje železne postelje, se je zdrznil: čas med peto in pol šesto je potekel mnogo hitreje, kakor je bil sprva pričakoval. Ni mu preostalo drugega, kakor da zmoti prijetno uspravajoči glas dežja tik nad seboj. To jutro je bil menda zadnji izmed tistih, ki so se odpravljali na dopoldansko izmeno.

V prvem nadstropju je še za trenutek obstal, kakor bi bil nekaj pozabil ali kakor bi se bil nečesa nejasno domislil, potem je že krenil naprej, voljno se prepuščajoč zlizanim kamnitim stopnicam, ki so kakor nalašč zato zjutraj vedno vodile navzdol.

Tisti čas je bila okoli fabrike postavljena provizorna lesena ograja. Na mnogih mestih zdolž vse ograje so manjkale po tri ali štiri late, ki so se skozi plazili delavci od vseh strani, ker je bila pot do glavnega vratarja očitno predolga. Smuknil je skozi eno od teh odprtih, čeprav se dolžina njegove poti do delovnega mesta s tem ni bistveno skrajšala.

Moral je prekoračiti vso tovarno počez, dokler se naposled ni znašel pri vratarju na drugi strani, kjer je spet stopil izza ograje, pogledal vzdolž železniške proge in površno preštel tovarne vagone, ki so, vedel naloženi s premogom, čakali prav nanj, in slednjič stopil v barako za preoblačenje.

Za nekaj trenutkov je pogovor v baraki presahnil, ko pa so videli, da je samo on in ne delovodja, so spet poprijeli. Lahko bi se jim pridružil, toda pogovor o tem, da v takšnem vremenu ni nikomur do dela in tako dalje, ga ni danes niti malo privlačil. Njemu tako ali tako ni bilo do dela, danes pa ga je še nekaj žrlo povrhu — močnejše, kakor te žre premogov ali železov prah — ne da bi prav vedel, kaj, in ne da bi se mogel domisliti, kako naj se loti samega sebe.

Menda je vstopil delovodja. Ni milosti. Prekleta brozga. Da le ne bi bil padel vanjo...

Z vročično besnostjo je porival lopato v kup premoga pred seboj, ki ga mogoče niti ni videl ali pa se mu je jel dozdevati vedno večji, spominjajoč ga na marsikaj v njem, v njegovem življenju, kjer je odprtina, ki sta skozi prodirala zrak in svetloba, postajala vedno manjša. Delovodja ga je enkrat ali dvakrat poklical, da bi mu ponudil cigareto.

Do malice in potem do kosila se sploh ni ustavil. Včasih se je zazdelo, da bi mož rad prenehal, da je že do kraja izčrpan, toda bilo je, kakor bi bil na začetku šihta

Prevaljski in ravenski planinci ob vojvodskem prestolu 20. maja 1973

nekdo pritisnil na gumb nekega stroja, ki ga še niso videli in ga zato tudi ne znajo ustaviti. Po kosilu pa so mahoma opazili spremembo.

Ko so odhajali nazaj na delo, se ni on niti zganil, da bi jim sledil. Mogoče so pričakovali, da bo prvi pri lopati, in jih je to zategadelj toliko bolj presenetilo, toliko, da ga ni nihče opomnil, da je konec odmora za kosilo. Tudi delovodja se je sprva neredil, kakor da ni ničesar opazil — ali kakor bi moža, ki je vse dopoldne delal ko živina, danes sploh ne bilo na šiht.

Ena sama dovolj živa misel, ki bi ji lahko uspelo dvigniti ga, ga je obsedala takrat: 'Grem! Grem, in nikoli več me ne bodo videli tu.' Vendar se še ni mogel premakniti. Prevečkrat si je že ponavljal, in grozil ženi, da ga bo lepega dne zmanjkalo, da bi si mogel zdaj kar znenada verjeti. Toda tudi nazaj se je bal stopiti. Polagoma se je začela uresničevati edina možna rešitev.

Ko se je eden od delavcev vrnil v barako na požirek žganja, ki ga je moral skrivati pred drugimi, ker ga ni bilo za vse, je opazil moža, ki se je zvijsal na tleh v kotu barake.

Na prvi pogled je bilo celo videti, da je pijan, in toliko, da ga prišlek ni, prepričan, da je falot popil njegovo žganje, pošteno sunil v zadnjico. Vendar se je še pravi čas premagal. Kajti zdaj nista bila več sama, praznino med podboji je zamašil delovodja s svojim nezmotljivim nosom. Oni v kotu barake se je medtem počasi dvignil in sedel na nekakšno klop.

»Pa te ja ne meče božjast?... Človek božji, saj si čisto slinast, ko kak dojenček, haha... No, kaj, se ti ne ljubi več? Potem pa vsak jamra, petnajstega, potem vsak... Daj mu vendar, naj srkne, ti hudič požrešni!... Lepo ti rečem, da se ne pretvarjaj, saj ti ni nič! Jaz sem te že zdavnaj spregledal... Zakaj si se pa sploh gnal prej ko kak osel, ko konj? Ha? Ti jaz povem: da bi vsi videli, kako si priden, ampak da je navzlic temu to delo zate pretežko?!... Prebrisan si, moram reči. No, zdaj se lepo zberi in pridi, drugače ti bom moral trgat kakšno uro!«

Po tako dolgem govoru so bili tudi požirki, ki jih je naredil delovodja, primerne daljši od normalnih.

»Ne morem. Mogoče mi res nič ni, ampak vseeno ne morem... Piši mi... dopust. Sicer pa, saj to so tako nadure, a ne?...«

»Nobenih nadur ni, prekleti dihur! Mora se delati, to je vse. Me zastopiš? Kaj pa si sploh začel naenkrat rovariti?...«

»No, pa mi napiši plavega, če ne gre drugače. Danes ne morem naprej. To je vse, kar ti lahko povem. In če ne gre drugače, bom v nedeljo zadelal... samo danes ne več.«

»Dobro. Dobro... Saj sem te tako že sit...« in je samo še odmahnil z roko, ker piti in govoriti obenem res ni mogoče.

Odklamal je po isti poti, koder je prišel zjutraj, dasi je sprva nameraval še prej zaviti v bife zunaj železarne. Ko je lezel skozi ograjo, že tik pred hišo, kjer se mu je zdelo, da stanuje, ga je šele prešinilo, zakaj pravzaprav gre domov. Zakaj ga je prej tako močno imelo, da bi nekam šel in se nikoli več ne bi vrnil.

Kako se ji je dal pregovoriti... Ali je res toliko dobrosrčnosti v tej ženski, ki jo je pred dvema letoma vzel za ženo? Ali kaj?... Saj otrok je vendar njegov, on ga je naredil tam nekje v hribih. Zakaj hoče naenkrat, da bi ga vzela k sebi, ko pa sprva ni hotela kaj slišati o tem? In kam naj ga vtakneta? Hudiča, saj se ji je moralo zmešati. In pravzaprav, kdove, ali otrok še sploh živi? Zakaj, je že rekla?... Ker midva tako ne bova mogla imeti... Ja, zakaj pa ne? Moral bi ji povedati: zato, ker je tebe že preveč prežokal tisti nemški oficir. Ampak se ne splača... Takoj bi mu vrgla nazaj. In bi bil že tudi ogenj v strehi... Pa ne, da se ji morda ne bi upal zabrusiti?! Kje pa!... Zakaj se ji pa potlej ne upre, da bi še vsaj malo počakala? Vendar s tistim stanovanjem v prvem nadstropju verjetno ne bo nič. Se mu kar vidi. Čakaj, kako je sploh s tem?...

Inženirja so že zabrisali ven ali pa je malo prej sam odšel, njemu pa še zmeraj niso kaj namignili. Ona pa vsak dan: ja za-

kaj se pa nič ne pobrigaš, krščeni duš! Ali se spodobi za žensko, da tako kolne? Ampak nekdo mora... Saj se brigam, ti... ti, le kako bi ji rekel, brigam se, hudič, ampak to ne gre niti tako lahko, kakor v cerkvi prditi. Kaj pa še, tega ona ne razume. Potem samo še pobesi kljun in reče: kak hudič me je le premotil... Seveda, kakor da sem jaz letal za njo!... In zdaj še naenkrat po tega pankrta!... Res bi moral oditi, preden ne bo za vse skupaj prepozno. Res bi moral. To si je potem ponavljal vse do vhodnih vrat.

Ko je brez trkanja vstopil, kar sicer ni bila njegova navada, jo je našel že pripravljeno. Kar nekam preveč nestrpno ga je pričakovala. In videti je bilo, da je vse dopoldne o nečem premišljevala, ker je kar planilo iz nje:

»Še danes ga morava dobiti! Še danes. Jaz sem govorila z nek o m. Ker si ti ne upaš, da veš. Ne, ne povem ti imena. Ampak če bo šlo kolikor toliko po sreči, bo tisto stanovanje vendarle naše.«

»Čakaj. Koga morava dobiti še danes? In lepo mi boš povedala...«

»Koga pa? Otroka vendar! Ali pa vsaj jutri!«

»Kam se ti naenkrat tako mudi, za vraga! Sploh te ne razumem več.«

»Če bi ti kar tako kaj razumel, bi bilo zdaj drugače,« ni mogla izpustiti prve prilike, da bi ga ne zbodla. On pa se je naredil, kakor da tudi tega ni razumel. Ali pa...

»Saj sploh ne vem, kako to, da hočeš imeti mojega otroka? No, povej, s kom si govorila?«

»Pa ja ne postajaš ljubosumen?! Ne morem ti povedati. Ne smem. Samo toliko, da je živina. In jaz nekaj vem...«

»Nehaj s to skrivnostnostjo... Nehaj, ali pa...«

»Kaj? Menda si ne bi drznil udariti me? Zdaj pa ti sploh ne povem ničesar več.«

»Še boljše. Vsaj ne bo treba...«

»Bova šla. Da veš. Bova. In jezna sem nate, da veš!« to je bilo preizkušeno: možak preprosto ni mogel prenesti, da bi bil kdo jezen nanj.

»No, pomiri se. Seveda greva. In če nočeš povedati, tudi prav. Ne bo me manj zavoljo tega. Tudi prav,« je ponovil, kakor da mora zdaj še sebe prepričati o tem. In naposled si lahko tudi misli, da se mu je samo napletla. Kakšna živina? In ona da nekaj ve? O živini? Le kaj more takšna ženska vedeti, le kaj? In če se nazadnje res kaj izcimi, pritoževati se mu ne bo treba. Razen, če...

»Prav, samo umijem se še, pa greva. Ampak ne verjamem...«

Gledala je za njim, ko je odhlačal v umivalnico. Res je vedela več, kot si je on mogel misliti. Tudi o njem. In o tistem človeku, ki ji je zdaj obljubil... Dobro jo je razumel. In ni se šalila. Babjemu jeziku sicer ne verjame vsak, vendar je kljub temu tako dolg, da vsakogar v bližini zlahka oplazi. Bilo je leta '44, proti koncu. Bilo je...

»No, a si že! Saj bova zamudila vlak. Pohiti, no!« Ja, tega pa še sama ne razume. Ali je to samo nekakšen materinski nagon, o katerem je že slišala praviti? Nekaj, kar bi ji nadomestilo njenega otroka, ki je hitro po porodu umrl? Ali pa je še

kaj? S tem si nima smisla razbijati glave. Ampak ko jo je že on toliko spraševal, zdaj se mora še sama. Vendar se je potem povrnila...

»Kako pa je s tisto obljubo, ki so jo dali tebi? Ali nisi dovolj pomagal blatiti inženirja? In še v partijo bi te bili skoraj vzeli, če ne bi bilo preveč očitno, kaj si bil...«

»Baba, drži jezik. Kdo pa ti je kaj rekel o tem? Kakšno partijo? In kdaj sem jaz blatil inženirja? Kaj me briga, kaj imajo oni med sabo...«

»No, no. To pa menda veš, da jim je hotel pobegniti z nekimi načrti? Tako so pravili. Ampak pravili so tudi, da to ni res, da jim je ponudil načrte, kaj vem kakšne načrte, pa je bil tako mevžast, da se jim ni bilo treba preveč truditi, ko so mu jih zaplenili... Ja. Tako pravijo. Hoteli so ga celo obdolžiti veleizdaje ali kako se že reče, češ da je hotel načrte prethotapiti v Nemčijo... Pametno, a ne? No, kaj praviš?«

»Pravim, da preveč govoriš in premalo veš, to pravim.«

»Čakaj, da ti povem do konca... Čudno je samo, da ti ničesar ne veš. Ali pa se samo delaš, ker te je strah?... No, da ti povem... V Nemčijo, razumeš. Kakor da bi jim tam bilo ne vem koliko do tega. Ampak smešno šele pride. To je ravno pred vrati...«

»Ti pa res prekleto veliko veš! Ali ti je o n i vse to povedal? Kaj pa drugega...«

»Tak, nehaj že! Saj sem ti rekla. Poslušaj do konca ali pa nič.« Vendar mu ni dala resnične možnosti, da bi izbral.

»Zdaj govorijo, hm, kako naj to povem?... No, pravijo, da bojo morali načrti še nekaj časa ležati v predalu — kdo pa se sploh spozna v tej zmešnjavi — morali bojo počakati, dokler ne pride neki inženir iz Nemčije, da jih bo pravilno razbral... A razumeš?«

»Ne. In zdi se mi, da ti tudi ne in da vse skupaj ni res.«

»No, le počakaj!« za trenutek ga je pogledala, kako si oblači nedeljsko obleko, v kateri se ji je zdel še kolikor toliko podoben človeku, potem je povzela: »Malo je manjkalo, pa bi ta človek prišel v stanovanje v prvem nadstropju. Saj je že tu, ta Nemeč.«

»Si tudi z njim govorila?«

»No, pa nehajva o tem. S teboj ne prideš na konec. Seveda sem...«

»Pa menda ja ni bil tisti tvoj oficirčič?! Ha? Resno mislim. Odgovori!« Zdaj je njej postalo jasno, da nima druge izbire.

»Kje pa. Saj vendar veš, da je padel. Ti nisem že tisočkrat povedala? No, nikar ne glej tako divje. No. Greva. Greva...«

Ko se je spuščala za njim po kamnitih stopnicah, pogled ves čas upirajoč v njegov tilnik, kakor bi ga hotela prav na tistem mestu prebosti, se je nenadoma spet jela spraševati, kaj vendar jo vleče, da bi dobila tistega otroka — o dobroti ji v tem trenutku pred seboj ni bilo treba misliti. In nenadoma se je vprašala, ali je mogoče, da si želi otroka, nezakonskega otroka, od moža, ki ga včasih skoraj zavestno, čeprav nekam neosebno, sovražil. Ali pa si ga želi prav zato.

Pred vežnimi vrati sta se za trenutek ustavila. Spet je lilo kakor iz škafo. In to-

liko, da ni močan šum odtekajoče vode zaglušil ropota iz železarnice. Morala sta se stisniti pod edini dežnik, ki sta ga nekako premogla. Tedaj še nobeden od njiju ni pomislil, da sta že prepozna.

Skoraj enakomerni ritem vlaka, udarcev, ko kolesa prehajajo preko spojev, je nenavadno dasi skoraj neopazno vplivalo nanju. To sta začutila skoraj hkrati. Videti je bilo, da drdranje moža uspava, njo pa sili, da bi potihem, domala proti svoji volji zapela. Pod tem pa so se obema povsem iznenada začele plesti po glavi misli, ki bi jim sicer ne bilo usojeno, da bi se kdaj prikazale iz mraka.

Sedela sta si naproti, pretvarjajoč se, da z zanimanjem opazujeta cesto in reko pod seboj. In vtem ko se je mož nenadoma domislil, kako nenavadno je preživel današnji šiht, in ko je potem premišljeval, kako bo, če se ne vrmeta do večera, ga je ona na skrivaj pogledovala. Spominjala se je, kako se je začelo...

Spominjala se je, kako si je zmeraj želela... O, ne. Moj bog. A vsaj to, da doma niso tako revni, si ni samo želela, to je sčasoma začela verjeti... Tako se je zgodilo, da se ji je zdel tisti nemški oficir še ravno prav imeniten zanjo. Toda še zdaj ne more dojeti, kako se je potem moglo zgoditi, da se je poročila s tem človekom, ki so se mu vse njene sestre prizanesljivo nasmihale... Ali je res, kakor mu včasih zabrusi, da jo je premotil samo s tistimi copati z rdečim cofom, ki jih je znal res imenitno narediti — ali pa se je vsaj njej tako zdelo?... Saj ni mogoče, da bi ji bil s copati, ki ji jih je tiščal v roke, zbudil ljubezen do sebe? O pač. Nekaj se je takrat premaknilo v njej. Neka slutnja — in poleg tega so ji o tem tudi govorili, domači — neka slutnja, da če je res on izbral, je že moral naleteti na pravo, pa čeprav si od nje v resnici ne bo želel drugega, kakor da ga bo pošteno ovila okoli prsta. Kakor da se ji je zavoljo tega približal s copati, medtem ko drugi prihajajo z rožami... In pri tem ga ona res ne bi mogla pustiti na cedilu. A glej, kako čudno je to... da včasih tisti, ki vihti bič, občuti več utrujenosti in tesnobe, kakor tisti, ki z živalsko potrpežljivostjo prenaša udarce. No, sicer pa je to preveč grobo povedano. Nobenega biča nima. In pravzaprav so to same neumnosti. Moj bog. Kakor bi ji bil kdo vsilil neke trapaste misli, malo prej, nekaj, česar niti pošteno razumeti ne more... Ali si je sploh uredil za danes in za jutri dopust? Mora ga vprašati. Vse mu mora desetkrat povedati. No, lepa reč, videti je, da je zaspal!

Pa ni spal. Dalo bi se reči, da se je pretvarjal pred njo, da se mu ne bi bilo treba pogovarjati. Ali pa je bil tudi res tako zaverovan v sanje o tem, kako gre, gre nekam, gre in gre, nekam, kjer ga pričakuje... Ko bi si vsaj znal pošteno predstavljati, kaj je tisto prijetno, kar ga pričakuje... In zato, prav zato si ne more sebe nikoli zamišljati drugače, kakor nenehno na poti... In morda nikoli ne bo izvedel, kam je namenjen. Morda je bil to nekoč topel objem neke ženske, ki je nikoli ni bilo, ker si tudi ni znal prav predstavljati, kakšna bi naj bila (to je že vedel, da ima rajši nekoliko debelejšo kakor presuhe), ali pa, še predtem, vsaj ena prijaz-

na beseda od očeta, pred katerim se je moral včasih po cele dneve skrivati, samo da je dobil doma kaj jesti. Bil je pač prvi sin, prvi preskusni kamen nestrpnosti, da bi bil čimprej podoben odraslim, svojemu očetu — seveda predvsem pri delu... Potem je srečal to žensko, ki jo je poznal že dolgo predtem, nenadoma se mu je zazdela popolnoma drugačna, veliko bolj drugačna od neke deklice, h kateri je moral pešati tudi po tri ure daleč, kadar se mu ni utegnila nastavitvi kje bliže; in tedaj je z gotovostjo pomislil, ali pa samo občutil, da je končno našel svoj zemeljski mir. Vendar se v resnici ni zgodilo nič drugega kot to, da je pri svojih petintridesetih opešal, da ga je že telo samo začelo siliti, naj se končno nekje ustali. In prav to je zdaj zelo jasno začutil. Spet in spet mu je prihajalo na misel, da bi nekam šel. Ne-kam, in vendar da bi šel. Ta otrok... Morebiti se je tudi že nagonško bal svoje podobe, ki jo bo vsekakor poskušal izklesati iz njega...

Pocukala ga je, nekam smešno sramežljivo ozirajoč se okoli, ali jo morda kdo gleda. Da ima takšnega zaspaneta za moža, le kaj si bojo mislili ljudje, ki jo poznajo... Otrok pa je baje lep...

»Saj je na občini že vse urejeno, a ne?... No, odgovori vendar! Zadnjič si rekel, da je...«

»Kaj pa potem sprašuješ, če sem že rekel...«

»Veš kaj! Ne postajaj nesramen! Jaz hočem biti dobra, saj gre končno za tvojega pamža, ti pa mi tako vračaš.«

»Saj te sploh nisem prosil...«

»A tako?! Pa še res je, jaz moram tebe prositi. Plačevati zanj pa bi morala kljub temu oba. Kajne?«

Zdaj se je mož rajši ugriznil v jezik. On sam jo je silil, naj pusti službo in v zamejno za to ji je moral pustiti občutek, da denar, ki ga sam nosi domov, zasluži tudi ona. Mogoče si ga je res. Zdaj sta lep kos poti molče šla vžtric pod dežnikom. Naposled se je on le domislil pametnega razloga, zakaj naj še odloži za nekaj časa.

»Saj ga vendar ne moreva prenašati po takem? Kako se ti zdi? No, ali ne?...«

Molče je šla naprej, ko se je on ustavil, da bi jo tako prisilil, da bi mu odgovorila. Potem je popustil. Morebiti se je miril s tem, da pametnejši odneha, če je seveda že slišal zato. Še edina sreča, da je otrok že pri njegovih materi... Navsezadnje si mora celo priznati, da mu ničesar drugega ne bi preostalo, prej ali slej bi ga moral vzeti k sebi. A vendar... Pustil bi ga jima, svojemu ostarelemu očetu in materi bi ga pustil. Zanalašč bi ga pustil. Prav njima, čeprav mu ni jasno, zakaj.

Dasiravno mož skoraj nikoli ni pil, je tokrat s tako odločnim korakom zavil v gostilno ob cesti, da ga ni ona niti poskušala zaustaviti. Stopila je za njim. Za njim, in vendar tako, da so jo v gostilni opazili domala prej kakor njega.

Njegova mati ju je sprejela prijazno in karajoče obenem. Vendar je prijaznost premagala slabo voljo, ko je slišala, po kaj sta končno prišla; čeprav je morala pri tem ves čas poudarjati, kako je jezna, ker hočeta otroka prenašati v takem vremenu. In nemara se je tedaj še njima zazdela čudno, da sta si izbrala ravno deževen

dan. Ali da je deževen dan izbral njiju — s pamžem vred.

Za nazaj sta potem komaj še ujela zadnji vlak ob pol desetih zvečer. Ko so se med gostim cigaretnim dimom in vonjem po preznojenih delovnih oblekah, v nekem skrivnostno osvetljenem vagonu — kjer so bile luči naenkrat prižgane samo še zato, da bi bolj poudarjale temo, ki je je bilo neskončno več — ko so se od začetka molče spogledovali, ni bil videti začuden samo otrok nad neznanimi stvarmi in nad njima, ampak bolj onadva nad seboj.

Vzlic temu, da je nočna izmena v tovarni že začela delati, še daleč ni bilo tako pozno. Podstrešje je šele takrat prav oživilo. Ko so si domala vsi po vrsti ogledali otroka in je ta slišal že kar precej pohvalnih kletvic, so se spomnili, da je treba dogodek, čeprav ni popolnoma svež, vseeno primerno zaliti. In žganje in vino se znajdeti na mizi prej kakor kruh, že sama po sebi bolj radodarno zroč na ljudi...

Okoli polnoči je moralo biti, ko so se odpravljali spat. Ker res ni bilo nobenega vzroka za pretep, je bilo tudi veseljačenje krajše. Otrok je prvi legel in ker je bil obrnjen k zidu, ni bilo mogoče vedeti, ali ni že tudi takoj zaspal. Onadva pa sta se še nekaj obotavljala. Res, nekaj, namesto večerne molitve, bi bilo skoraj izpuščeno.

»Daj mi za jutri... Daj mi za kruh za jutri, slišiš! Moj bog, kako ga moram zmeraj prositi...«

»Ali ti nisem dal cele plače, kaj? Misliš, da kar sproti serjem denar? Daj, pa daj pa daj...«

»Kaj si mi le dal? Tistega ušivega tisočaka...« Zeneda je bilo videti, da si je premislila: »Pa nič. Kar obdrži. Ampak vem, da še imaš, vem, da si dobil prejšnji teden od spodnjih nekaj za copate. Kar obdrži. Bomo pa brez kruha. In tudi otroka boš pustil stradati. Kar obdrži...«

Res je, ostalo mu je bilo še nekaj dinarjev. Drobiž, ki tako veselo pozvanja v žepih, ker menda slutiti, da se bo tu pa tam spremenil v deci vina ali v pol litra mošta. Naj torej da še to zadnje? Vedel je, da s prejšnjim, kar obdrži, ni mislila resno,

da ne bo prej miru, dokler ne bo izpraznil vse žepa do zadnjega. Vendar mu je v podlogi, kamor so nekoč bogati berači skrivali zlatnike, še zmeraj ostalo za dva deci ali za malico.

»Na, tu imaš!« In ker se mu je zazdela, da si je s tem denarjem prislužil neko pravico, je še dodal: »Požrešnost hudičeva!« Zaloputil je z vrati in odcepel po hodniku proti stopnicam. Ona se je prizanesljivo nasmehnila za njim.

Nebo se je že za spoznanje uneslo. Vendar so bile v sunkih vetra dežne kaplje, ki so se mu zajedale v obraz, še bolj ne dvoumno sporočilo, ki ga je moral po toliko ovinkih pošiljati sebi, dasi mu ni bilo jasno, zakaj stoji na dežju, zakaj ne gre, gre... Če bi zdaj mogel razsodno misliti, bi mu kaj kmalu postalo jasno, koliko je spet, po dveh letih, opešal. Kajti nenadoma se mu je razkrilo, kam se še lahko zateče.

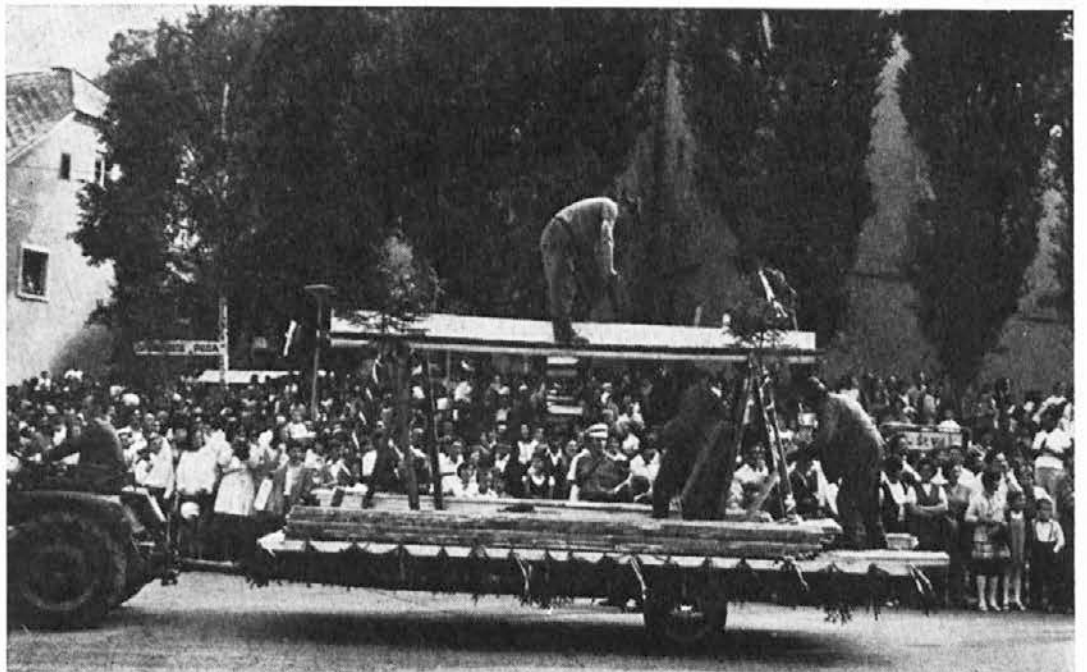
Skozi dež, ki se mu je cedil z vek kakor z dveh čudežno pomanjšanih kapnic, je gledal, zamišljajoč se nemara pri tem, kako gleda skozi okna svoje hiše v nekem neznanem mestu, gledal je mavrične luči železarne, in deset in sto sonc, ki so se prižigala v topilnici, je že zdavnaj razgnalo oblake in posušilo njegovo notranjost. V sobo se je vrnil pošteno premočen, vendar veliko bolj miren, skoraj pijan od čudne mirnosti, in za njeno nerganje se mu ni bilo treba niti zmeniti.

Skoraj vse do jutra se je tiho otroško hlipanje mešalo z zmerjajočimi glasovi iz enega od sosednih stanovanj in s prav tako večnim hrupom iz železarne. Kljub temu pa se je možu zdaj jelo dozdevati, da nič, kar se je zgodilo včeraj in še sinoči, ne more biti resnično, da je le hrup iz železarne nekoliko drugačen, hlipajoč.

To jutro je bil med prvimi, ki so hiteli na šiht.

Svarilo v obratu

Drage sodelavke! Če je vaš pulover prevelik, se pazite stroja. Če je pretesen, se pazite strojnika!

Smrekov hloed razrezati v deske z ročno žago pa res ni kar tako

Justina Petrač

Sledovi korenin

Jutro je obetalo lep in topel septembrski dan; med rahlo rumeno in rdeče obarvane krošnje se je tiho prikradla zgodnja jesen. Koroška jesen; ko je Gora zavita v nežno tančico kakor nevesta, ko so steze pod njo pokrite z umirajočim zlatom. Ko se šelest listja pod popotnikovo nogo meša z igrivimi zvoki vetra, ki se lahko poigrava med stebli; se spusti med praprot, kot za šalo oplazi mlado lesko in v naslednjem trenutku že podaja svojo nevidno roko krošnjam, ki se globoko priklonijo. Ta igra očitno zelo ugaja pticam, da se še krepkeje oprimejo vejic in razposajeno zažvrgolijo svojo pesem hvalnico plavemu nebu. Vse to se zliva v akorde in ritem, v nežno simfonijo pojočih gozdov. Nekje tam iz temnih globač pod Goro vstane ta simfonija; tiho in komaj opazno. Potem se njeni zvoki razlijejo v dolino, preletijo rdeče strehe, se za hip ustavijo v podnožju Tolstega vrha potem pa se s podvojenjo močjo odbijejo tja proti Selam in na drugo stran po dolini proti Jamnici in Peci. In še dalje tja čez, pod Obirjem je slišati njene zvoke.

In to jutro je bilo polno te božanske pesmi, ko sem stopala po stezah; pot me je vodila od doma proti Selam k sv. Roku. »Lepa nedelja« pri Roku — na stotine ljudi z vseh koncev Koroške bo prišlo tja v Meškovo kraljestvo.

Razmišljam po poti, kako lepo je živeti sredi tako razkošno razsejane lepote. Kako čudovito je biti njen delček, se z njo roditi, utripati in umreti. Kako lepo je imeti tu, v tej koroški zemlji nekje globoko korenine. Globoko v tej zemlji; vse nazaj do svojih pra-pradedov. Kot tale mogočen, stoleten hrast pred menoj; tega veter zlepa ne premakne. Taki junaki umirajo stoje. Na njihovih koreninah pa zrastejo zopet novi in novi, prav tako korenjaški in kljubovalni času kot njihovi »očetje«.

Sedem pod to bogato senco orjaka — čas me ne preganja preveč. Misli se mi razpredajo kakor pajčevina; po teh istih stezah sem včasih hodila s svojo materjo in očetom. In mati ter oče sta hodila spet s svojo materjo in očetom... To so stare steze naših prednikov, pomislim. In kje so pognale prve korenine mojih pradedov? Kje? Spomin ne seže tako globoko nazaj... Vse bolj in bolj se mi misli ustavljajo ob pripovedovanjih moje matere; te iste besede je nekoč slišala mati že od svoje matere. Sledovi. Z mesta, kjer počivam, se lepo vidi Prežihov vrh — to je prva večja »korenina«, kjer se mi misli ustavijo;

Moj dedi, Jožef Skidek, so gospodarili na Prežihovini od leta 1853 do 1888. Stara mati, Marija Skidek, roj. Konečnik, se je priženila na Prežihovino z Zelovca. Dobro sta gospodarila. V njunem zakonu se je rodilo sedem otrok; šest hčera in sin. Najstarejša je bila Helena — roj. 12. 4. 1860, druga je bila Marija — 24. 2. 1863, dalje Ivana, moja mati — 7. 5. 1868, potem je sledil edini sin Jožef — 28. 3. 1870. Njemu je sledila Kristina — 18. 7. 1874, nato Justina — 12. 4. 1880 in kot najmlajša — Jožefa — 6. 3. 1884.

Helena se je prva s Prežihovine poročila na Dobrije z Dominikom Kotnikom, kjer sta imela osem otrok. Kristina je bila poročena s Šnajderjem, ki je bil takrat lastnik hiše, v kateri je sedaj fotograf Očepek. Ta hiša je nekoč nosila ime »Pri kroni«. V njej je bila gostilna; še danes lahko vidimo pri vходу krono. Stric Šnajder je bil znan in ugleden mesar, ker pa mu je žena — teta Kristina — zgodaj umrla, je pustil vse ter se odselil v Ameriko. Otrok nista imela. Justina se je poročila v Dravograd z železničarjem Blažem; imela sta hčerko edinko — Marijo. Sin Jožef pa, ki bi moral prevzeti posestvo, je v četrtem letu starosti umrl. Ker

nobena od hčera ni hotela ostati na tem, takrat velikem posestvu, je stari oče — Prežih — leta 1888 domačijo prodal, ter kupil Žmolakovo na Tolstem vrhu.

Kako lahko sledim mislim. Sonce je počasi vsrkavalo roso na travi in listju okoli mene. — Kje sem že ostala? — Ja. Korenine se vedno bolj širijo. Torej, stari oče je odšel na drugi konec, bliže Guštanju — na Žmolakovo. Vendar ga je tu kmalu zalotila smrt in tako je sčasoma tudi to posestvo bilo prodano, in sicer ga je kupil stari Ajnžik — Dretnik — saj je tu potem gospodaril njegov sin Žmolak. In ostale sestre s Prežihovega vrha? Ivana — moja mati — se je poročila z Blažem Petračem, takratnim mojstrom v železarni. Kupila sta hišo od nekega Šumaha, jo obnovila, ter začela gostilno, ki se jima je dobro obnesla, saj je bila splošno znana po najboljših vinih in dobrih prigrizkih. Imela pa sta kar kompletan ducat otrok. Pri moji materi pa je živela še njena sestra Marija, ki je bila bolj krhkega zdravja in je kmalu tu umrla. Najmlajša, Jožefa, se je potem še kot otrok preselila na Dobrije k svoji najstarejši sestri, kjer je našla svoj drugi dom, tam doraščala in pomagala vzgajati svoje nečake.

Kaj se je potem dogajalo na Prežihovem vrhu? Ko so moj dedi Prežhovo prodali, so se lastniki pogosto menjavali; prvi kupec je bil Luka Šmaucer od 1888 do 1891, torej je ostal gospodar samo tri leta. Od njega je nato kupila posestvo Frančiška Herzfeld, ki ga je obdržala tudi točno tri leta — do 1894. Potem odkupi domačijo Jožef Sucharipa in jo še isto leto proda grofu. — Dominiku markizu Pandolfiju. Grof potem gospodari od leta 1894 do 1900, torej 6 let, nakar proda firmi Fratelli — Feltrinelli iz Bozna — Bolzana — ki potem upravlja posestvo vse do leta 1910. Od firme nato posestvo odkupi Franc Celestina, do 1913. leta — in ga tega leta proda Mariji Rumpf, ki ga obdrži samo eno leto, torej ga še isto leto proda Matiji Času, ki nato gospodari tu do 1948 leta.

V teh prvih letih po vojni, torej od leta 1948 pa vse do leta 1964 upravlja s posestvom SLP — upravni organ »Društva slovenskih književnikov« v Ljubljani.

Nato prevzame vse SO — Ravne na Koroškem, dokler 1972 leta ne odkupita hišo Vorančeva hčerka in njen mož — Vida in Jože Slavič.

Korenine enega se vijejo čez korenine sosednega drevesa, se med seboj prepletajo. Kot usode ljudi. Vsi smo isto; korenine in mi. Tako trdovratno se držimo zemlje, te drage, posvečene zemlje, iz katere črpamo življenjske sokove. Pomislim; zadnji Vorančev dom je bil obenem tudi dom mojega dedija. In glej, ko je Voran — ta preprosti in veliki sin koroške zemlje — izlil na papir trpljenje in boj svojega ljudstva, svojih bajtarjev, ki so živeli z njim in v njem, je pokazal na korenine, na njih grčavost in upornost. Ali ni v svojem biseru — »Solzicah« — naravnost genialno preprosto in čudovito podal lik takšne grče; imenoval jo je svojo babico. Kar vidim jo, kako drži v rokah srp in žanje na ajdovem strnišču. Zadnjikrat. Kolikšna ljubezen do svoje koroške zemlje in njene ljudi ga je prežemala ob

Petračeva domačija

Foto: Inž. Jože Petrač

tem. Njegova »babica« — žanjica — pa ni bila nihče drugi, kot Elizabeta Ladinikova, hči sestre mojega dedija. Njo je mati Marija Skidek-Pori, p. d. Prežihova, kot nezakonsko deklico prihitela roditi na Gmajno št. 38 v fari Stari trg pri Slov. Gradcu, leta 1846. In ta ista Elizabeta se je poročila leta 1875 z Lovrencem Krautbergerjem, očetom Vorančeve matere. Bila mu je druga žena; ker pa ji je mož kmalu umrl, se je Elizabeta preselila h Kuharjevim v Prežihovo bajto, kjer je potem živela še trideset let. Umr-la je v spoštljivi starosti osemdeset let. Korenine, spet korenine... Kako so si podobne v svojem elementarnem boju za življenje. To prepletanje, ta utrip. Voranc je imel dar — pogledati globoko v njihovo bistvo, znal je tenko prisluhniti vsakemu najmanjšemu od teh utripov, ga prelitati na papir in tako ohraniti naslednjim rodovom svetle like — grče — svoje ljubljene Koroške.

Sonce je ta hip oblilo s svojim rumenilom Prežhov vrh, z belo domačijo sredi zelenja. Sedaj se mi zdi še bolj domača, še bližja — dom mojega dedija in Voranca, kraj trdega dela in poštenega življenja.

Misli pa mi uhajajo naprej, plavajo; preselijo se z osebami in njihovimi usodami bliže v dolino — v Guštanj. Tam si iščejo nove poti; Prežhov vrh je ostal za njimi kot prehojene steze, kot sled. In te sledi se ne dá kar tako izbrisati, z njimi živijo in umirajo. Dolina pa jim podari nove dimenzije; nastajajoče malomeščanstvo, delavstvo, ki si reže svoj kruh v razvijajoči se železarni; razcvet industrije in obrtništva je marsikaterega kmeta potegnil v dolino. In kako so živeli ljudje, ki so bili tako povezani z usodo Prežihove domačije?

Ko je Luka Šmaucer Prežihovo prodal, je postal lastnik sedanje Bevčeve hiše — Skutnik — v tedanjem Guštanju, kjer je bila nekoč kovačnica. V Ringovi hiši je imel gostilno, ki se je imenovala »Pri Jan-kotu«, ker je stari Luka Šmaucer bil Jan-kov sin iz Brdinj. Tu je on imel nekoč tudi pekarno, peka pa je imel iz Štajerske. Njegova last je bila tudi Šmaucerjeva hiša — danes delikatesa. Sedanjo Bevčevo hišo — trgovino — pa je podedovala hčerka Luke Šmaucerja, sestra Ivana in Luke mlajšega, poročene Skuptnik. Lastnik Šmaucerjeve hiše je postal sin Luka, Ringove pa sin Ivan. Ta pa jo je potem prodal Orterju, ki je bil znan lesni trgovec in je imel tudi gostilno. Takrat se je Ivan Šmaucer vselil v bratovo hišo Luke mlajšega, Jože Šmaucer, sin Ivana, pa je potem od svojega strica Luke hišo odkupil in tako postal njen lastnik. Luka pa je imel tudi hišo v Slovenjem Gradcu z veliko kovačijo; sém se je namreč priženil. Poročil se je s Pratekerjevo hčerko in tako postal gospodar té domačije. Stari Luka Šmaucer je bil svoje čase tudi lastnik bivšega Oražmova mлина, ki je leta 1963 pogorel. Na mestu, kjer je Luka dal zgraditi mlin, je prej stala baraka, v kateri je bila kovačija. Njen lastnik pa je bil Kristl, ki je stanoval v svoji bajti ob Meži, zdajšnji preurejeni hiši Šaterjevih-Roncellijevih. V tej hiši je nekoč stanoval Lovro Krivograd — krojač in občinski sluga. Za njim je bajto kupil Anton Lo-

Ob srebrni poroki grofa Douglasa Thurna, roj. 1863 in grofice Franziske v Sorgendorfu pri Pliberku. V prvi vrsti sedijo od leve na desno: Karl Ritter, grof Douglas Oto, kontesa Marija, grofica Franziska Thurn, grof Douglas Thurn, Ludvik Herbst, lekarnar, Johan Maier. Druga vrsta od leve na desno: Petelin, parkirar pri lovcih, Štefič, gozdar, nepoznan, nepoznan — uradnik pivovarne, Maks Lipovic, uradnik pivovarne, Konrad, direktor pivovarne, nepoznan — uradnik pivovarne, nepoznan — gozdar, Nikolaj Žerardos, pliberški župan, dr. Avgust Herbst, pliberški zdravnik, Friderik Sorgo, pliberški učitelj, Johan Sablatnik, nadgozdar, Franc Viternik

pan, od katerega jo je nato odkupil Šater. Mlin pa je Šmaucer prodal Oražmu.

Kaj pa grof Dominik, markiz Pandolfi, ki je bil tudi lastnik Prežihovine od leta 1894 do 1900? Ta je bil resničen bogataš, saj je bila v njegovi posesti Osjandrova graščina — Javornik — posedoval pa je tudi Rebernikovo posestvo pod Navrškimi vrhom. Skratka, bil je lastnik več velikih posestev. Znano je, da je bil izredno spreten prekupčevalec. Guštanjskim gasilcem je poklonil lepo večsedežno kočijo, ki so jo uporabljali v primeru požara; avtomobilov takrat pri nas še niso imeli.

Matija Čas pa, ki je Prežihovino kupil leta 1913, je bil eden prvih uradnikov v tovarni grofa Vincenca Thurna. Bil je splošno znan skopuh; in ko je na Prežihovini dal sezidati novo hišo — vilo — je vsa gradnja večinoma šla na račun tovarne. Ker je v tistem času imel v tovarni »glavno besedo«, mu pač ni bilo težko priskrbeti si vsega materiala in delovne sile zastoj. Posestvo je dal v najem camarju Ivanu Pusovniku, ker je le-ta zelo dobro gospodaril; sedanjo Pusovnikovo domačijo si je zgradil sam, zemljo pa je dobil od sorodnika Ivartnika. Potem si je Čas vzel na Prežihovo za gospodarja Ferdinanda Polanca, mojega strica, dokler se Čas ni upokojil in je nato do svoje smrti živel na Prežhovem. Ko pa se je leta 1948 Prežihov Voranc z družino vselil, je žena pokojnega Časa bila pri Prežihovih-Kuharjevih — v varstvu in so zanj lepo skrbeli.

Dobro se spomnim, da sem kot otrok večkrat šla z mojo pokojno materjo na Prežhov vrh — njen bivši dom. Takrat so Vorančevi starši še živeli v Prežihovi bajti in tam smo jih tudi večkrat obiskali. Kot bi to bilo danes; z materjo sva šli proti bajti. Bilo je jeseni. Že od daleč sem zagledala malega, čokatega možakarja z veliko palico v roki, ki je pasel živino. Povprašam: »Mati, kdo pa je to?« »To je pa

oče od Voranca in Gustlna,« mi je odgovorila. Pred bajto na stopnicah pa je sedela starejša ženica — Vorančeva mati. Ko sem jo pozdravila, sem opazila, da ne sliši. Potem mi je moja mati rekla, da je treba z njo govoriti zelo glasno; pravzaprav je pomen besed razbirala bolj z ustnic. To srečanje mi je ostalo živo v spominu. Med potjo domov, še na Prežhovem vrhu, je mati obstala; — glej tu so pa »turške šance«, iz časov, ko so se tod zadrževali Turki. —

Doma nam je mati otrokom večkrat pripovedovala, da je stari grof Georg Douglas-Thurn von Walvasina pogosto prijezdil na konju na Prežhovo; s starim očetom da sta svoje čase skupaj služila vojsko v Slavoniji in sta bila dobra prijatelj. Dedi je služil celih sedem let, in ko se je vrnil, ga domači niso več spoznali. Grof je rad prihajal na Prežhovo, kjer mu je očitno zelo ugajalo. Za vse se je zanimal; tudi v hlev je rad stopil in si oglel živino. Naš dedi so imeli v vojski železen oklep, katerega so potem na željo grofa njemu tudi podarili.

Grof je imel sina Douglasa-Turna von Walvasina, ki je po očetu postal lastnik gradu, več posestev in veliko gozdov. Ta pa je imel dve hčerki — Marijo in Gabrijelo — ter sina Otona. Marija in Oto sta bila gluhonema. Gabrijela se je poročila z grofom Thunom na Dunaj; na Češkem pa je ta grof imel veliko tovarno parcelo ter graščino na Gornjem Avstrijskem. Otonov konjiček pa je bila umetnost, predvsem kiparstvo. Tudi moja hčerka — Elico — je nekoč uporabil kot model, ko je bila stara leto in pol. To je bilo v letih 1939—1940. Mlada kontesa Marija pa se je ukvarjala z ročnim delom; rada je pomagala ubogim otrokom v našem kraju, saj je bila zelo radodarna. Lastnik tedanje železarne je bil grof Vincenc Thurn von Walvasina, bratranec Douglasa Thurna. Njegov naslednik je nato bil

grof Aleksander, velik čudak. Ostal je lastnik vse do leta 1941, ko je v naše kraje prišla nemška soldateska.

Koliko tega se je od takrat do danes spremenilo! Koliko se bo še?! Takrat bodo mogoče od naših otrok otroci razmišljali in iskali sledi — kot jih jaz iščem sedaj — sledi prehojenih poti svojih prednikov.

Kaj je to mogoče? Debela ura je minila tako v premišljevanju. Takrat pa čisto blizu zaslišim znani glas; »No, kaj še nisi na Selah pri Roku? Jaz sem si premislil, pa sem jo mahnil za teboj. Tako lep dan je škoda zamuditi. Ali vidiš, mama, kako lepo se od tukaj vidi Prežhov vrh?« Bil je sin Janez. »Ja, krasno se vidi,« mu odgovorim smeje. Kakor, da bi slutil, o čem sem ravnokar razmišljala.

Potem sva jo skupaj ubrala proti Sv. Roku. »Videti si izredno dobre volje,« mi reče. »Seveda, saj je v dvojce še lepše uživati v teh krasotah, ki nam jih je prinesel današnji dan,« mu rečem.

Bilo je že pozno popoldan, ko sva se vračala proti domu. Mimogrede sva obiskala g. Ksaverja Meška. Zadnjič. Kmalu zatem je za vedno zapustil svoje ljubljene Sele. Še ena korenina, si mislim, ki je pustila globoko sled na tej zemlji in v naših srcih. Dan se je že nagibal v noč, ko sva prispela domov. Lep avgustovski dan — eden izmed tisočerih, zaradi katerih bi vedno znova rada pognala korenine v tej koroški zemlji.

OKROGOVNICA

80 let si je učakala Okrogovska mama s Preškega vrha oktobra letos. 80 let garanja, vzgoje otrok, prečutih noči, križev in težav, predvsem pa dolgih 80 let trpljenja in dela, najtršega kmečkega dela je morala prestati, je bilo delež njenega življenja.

Da, res je bilo veliko dela, in to zares trdega. Pred očmi vse soseske sta namreč v teh dolgih 80 letih življenja s pokojnim možem »Štručevim Anzanom« (Ivanom Gorenškom) z Brdinj z delom in garanjem spreminjala in spremenila nekdanjo Okrogovsko bajto, nekdanjo »freto« v današnji lepi Okrogovski grunt. Tako rekoč

»naredila« sta ga z dokupom zemlje, s krčenjem gozda in oranjem ledine. Naredila sta, da je danes Okrogovski grunt tak, da daje in obilno rodi, če ga prav obdeluješ.

Vmes pa so prihajali otroci, deset otrok. In križi in težave z njimi. In vendar!

Draga Okrogovska mati! Kako lep je bil prizor, kako srečni in veseli ste bili tisto nedeljo v oktobru letos, ko so se vas spomnili vsi vaši otroci. Vseh devet, ki še živijo, se je zbralo okrog vas, da so se vam na tak način vsaj malo zahvalili za življenje, za vse, kar ste zanje storili!

Ponosni ste se lahko ozrli okrog sebe na svoje otroke, sinove in hčere, videli ste jih vse, pridne in poštene, skupaj z zeti in snahami, skupaj z vnuki in vnukinjami! Lepo je bilo, res lepo, Okrogovska mama!

Želim vam, da ostanete zdravi in dobre volje še dolgo med svojimi dragimi in med nami, ki vas vsi skupaj tako radi imamo! Na mnoga leta Okrogovnica!

Rok Gorenšek

MEŽNARJEVA JUSTA, 70-LETNICA

Mežnarjeva Justa, farovška Justa, »Treza« Vorančevih knjig! — Kostvajn Justina — kdo je ne pozna?! Vsi jo poznamo, vsak dan jo srečujemo tako ali drugače. Pobljže pa jo le malokdo zares pozna. Le malo jih je, ki so vedeli, ki so se spomnili, da je konec septembra letos učakala in skromno, kot je njena navada, doma, le v krogu svojih pevcev, ki so jo prijetno presenetili, proslavila 70-letnico svojega življenja!

Mežnarjeva Justa je prava Hotuljka, je ena od pristnih, še živečih podob, po katerih je Prežih klesal svoje samorastniške like. To je »Treza« iz Jamnice, polna življenjske sile in strasti! To je dobra hotuljska mati, skromna, pridna kot mravlja, to je živa dobrota in pomoč v sili. Odlikuje jo velika ljubezen, do vsega, kar živi, do ljudi in živali. Kdo le pomisli, če ga pot pripelje k nam v Kotlje, in vidi za današnje čase vse polno ptic po drevju, (tudi do 60 grlic lahko naenkrat našteješ v vasi) — da je tudi to njen delež, njena zasluga? Saj ne ve in ne more vedeti, da pokrmi Justa pticam tudi po več vreč kreme vsako zimo! Da so deležne njene pomoči tudi vse druge, pomoči potrebne, zapuščene in zavržene živali. Da je pomoči deležen tudi vsak človek, ki pri njej potrka ali pomoč potrebuje! Morda je kdo med nami že kdaj doživel, da je nepričakovano dobil pomoč, če jo je potreboval, tako da sam ni vedel, odkod je prišla. Ta pomoč je bila Justina! Ona pa je ostala seveda skromno anonimna, kakor je njena navada! V tem svojem »razdajanju« gre Justa celo tako daleč, da dostikrat sama nima, samo da lahko drugim »dobro stori«!

Mežnarjeva Justa je bila rojena 1903. leta, njena mati je bila Veglnova s Tolstega vrha, njen oče pa Kurtnik z Brdinj, hotuljski organist, kmet in tovarniški delavec. Justa se je že kot mlada deklica na-

Treza iz Jamnice

učila igrati klavir (tudi moj prvi spomin nanjo v življenju me spominja igranja na klavir, pa čeravno sem bil šele 5 let star), harmonij in orgle. Z 18 leti je prevzela naporno delo vaške »mežnarce« in organistke v Kotljah. Sama je komponirala pesmi, sama pisala note! Pri vsem delu, vmes je tudi kmetovala, je vedno našla čas tudi za delo v prosvetnem društvu, bila nepogrešljiva pri igrah, kjer je z velikim uspehom igrala vloge beračic, ki jih drugi, ki so bili bolj »nobel«, niso hoteli. Nezapabna je bila Justa kot »beračica« v prvi predstavi hotuljske »Kmečke ovseti« leta 1938 v Kotljah na takratnem kmečkem taboru.

Mladost je imela Justa težko, že zgodaj ji je umrla mati in sama je tako rekoč postala mati svojim petim sestram, za katere je lepo skrbela. Morda pa je prav ta zgodnja izguba in zgodnja skrb, vzrok vse velike in nenehne skrbi za pomoči potrebnih, kdo ve? ...

Med okupacijo se je Justa že leta 1943 povezala z Osvobodilno fronto, sodelovala je, vse dokler je spomladi leta 1944 okupator ni poslal v internacijo v Nemčijo. Ko se je avgusta 1945 Justa vrnila iz izgnanstva, je prijelja zopet za staro delo, pa pri skoraj vseh igrah in prireditvah po vojni v Kotljah je ni nikoli manjkalo ...

Mežnarjeva Justa, »Treza,« pa je tudi ena redkih domačinov, Hotuljcev, ki je ponosna na to, da jo je Prežihov Voranc upodobil v svojih knjigah. Redka je izmed njegovih najozžjih rojakov, ki njegovo delo pravilno cenijo in vrednotijo, ne z ozkimi osebnimi merili, pač pa z merili, ki se inteligentnemu, razgledanemu človeku spodobijo! Draga Mežnarca! Draga Justa! Naj vam bodo te vrstice zahvala za vse, kar ste doslej dobrega storili! Naj vam bodo spodbuda še za naprej, in vedite, da vas Hotuljci in tudi drugi le radi imamo!

Še na mnoga zdrava, srečna leta!

Rok Gorenšek

Jože Šater

ŠPORT ZA VSE — ŠPORT TUDI ZATE

(S poti po Avstriji in Švici)

Bilo nas je 13 in 13. smo se odpravili na pot, pa je kljub temu šlo vse po sreči. Čez Avstrijo smo bili namenjeni v Švico in kaj bi človek na dolgo in široko pisal o sami vožnji in o obveznih postankih, saj je bilo tega septembrskega dne še kar prijetno toplo in pivo se je seveda prileglo. Mogoče le to, kar je bilo vsaj za nekatere od nas novo, da smo se z avtomobiloma vred v Malnitzu zaupali železnici, ki nas je varno pripeljala na drugo stran. Mimo vseh Gasteinov nas je pot vodila naprej ob čudovitih gorskih masivih in znanih smučiških. Kaprun, Sailerjev Kitzbühel, Schwarz — kjer delajo znana in tudi pri nas uporabljiva brusna sredstva TYROLIT — in že smo bili na Vorarlberškem. Skozi glavno mesto Tirolske in mesto bodoče zimske olimpiade Innsbruck smo se vozili že popoldne in hiteti smo morali, če smo hoteli še pred mrakom v Švico. Po St. Antonu smo se razgledovali, kar iz avtomobilov seveda, po vilah in opazovali tudi tisto, ki je nosila ime velikana avstrijskega smučanja Karla Schranza, zasledili smo tudi napis Karl Cordin, vendar seveda ni mogoče trditi, da so te vile njihova last, saj ni bilo časa, da bi se človek lahko o tem prepračil. Hiteli smo naprej, mračilo se je že. Dolina Montabon in Schrunz, vsakoletno prizorišče tekmovanj ženske smučarske elite, pa še Bludenz in Feldkirch in že smo bili na avstrijsko-švicarski meji. Do tu je šlo vse gladko. Če je Tone spredaj bolj potegnil, je vedno počakal na kombi. Solidarnost. Pri zadnjem čakanju pa je kombi potegnil mimo nas, mi seveda za njim, pa spet nazaj na drug odcep, pa na mejo, kombija pa nikjer. Če so videli kak jugoslovanski kombi, smo spraševali carinike. Kje pa, so nam odgovorili, čeprav smo potem kombi le dohiteli na prvi švicarski bencinski črpalki. Appenzell je bil naš cilj. Tam namreč živi več naših rojakov in tisti večer smo bili priča tudi srečanju sestre in brata s Prevalj. Brat je bil z nami. Še kar zbiti — ves dan smo se vozili — smo se spravili spat v prijaznem hotelu »Alpenrose« v bližnjem kraju Wasseran.

Čistoča nad vse. To je prvi vtis iz Švice, vtis prvega jutra po dobro prespani noči. Kamor zjutraj navadno najprej greš, je vse kar sijalo od čistoče. Nehote se ti vsiljujejo primerjave. Vsa čast Švicarjem. Drugi vtis bi imenoval poštenost. Zjutraj pred sedmo je še bilo, ko sem stopil iz hotela. Nikjer žive duše, tudi v hotelu ne. A ker je hotel ob izhodišču za izlete v hribe in gore, so pred vrata postavili polno steklenic brezalkoholnih pijač z napisom, kjer prosijo, da si potniki sami postrežejo, denar pa naj seveda pustijo kar tam. Spet: vsa čast Švicarjem!

Ob 9. uri smo morali biti v Zürichu. Nismo imeli daleč in pravzaprav sploh nismo vedeli, kje se neha predmestje in kje začne mesto Zürich. Zapeljali smo se malo naprej, se ustavili, poklicali gospoda Hännija od mestne zveze in kaj kmalu smo si segli v roke z našim prvim uradnim vo-

dičem po športnem Zürichu. In kaj vse smo videli? Veliko! Nekaj tega bom skušal opisati. G. Hänni nam je najprej pokazal TRIM stezo, oni ji pravijo VITA — Parcours, s katerimi je Švica prepredena po dolgem in počez. Ta njihova steza se pravzaprav ne razlikuje veliko od naših, zato o njej ne bi več pisal. Veliko večje pozornosti pa je bila z naše strani deležna proga iz žagovine, ki so jo ravno delali ob TRIM stezi. Imenujejo jo FINENBAHN, mi ji bomo v prevodu rekli kar finska steza, saj res prihaja iz Finske. Ta steza je namenjena teku in je dolga približno 400 m, speljana je v zanki, tako da lahko po stezi tečete tudi več krogov in si tako sami določite, koliko metrov želite preteči. Urejena pa je tako: najprej je treba izbrati traso, višinska razlika naj ne bo več kot 20 m, potem je treba stezo, ki naj bo široka najmanj dober meter ali še bolje dva, obrobiti, kar oni delajo s srednje debelimi debli. Na stezo potem polagajo smrečje v več plasteh, ki deluje kot nekakšen amortizer, nato pa to smrečje posujejo z žagovino. Ko se to vse sprime in zgnete je idealna tekaška proga, saj ima vsak, ki teče, dejansko občutek, da teče po debeli preprogi, verjetno pa je primerjava z mahom še boljša. Torej ob progi za TRIM še posebna proga za tek, kjer se lahko prej dodobra zagrežete in pripravite vaš organizem za izmenične napore tek — vaje za moč na TRIM stezi. O različnih mnenjih o koristnosti take vadbe pa pozneje nekoliko več.

Najbrž bo zanimivo vedeti, kdo gradi take proge oziroma sploh javne športne objekte — mi smo povsod bili gostje sekcije, ki se ukvarja s športom za vse: Sport für alle. Vse objekte gradi mesto, konkretno vse steze, take ali pa drugačne, pa spadajo pod okrilje mestnega gozdarskega urada, ki ima na skrbi čuvanje gozdov

in obenem tudi izgradnjo in čuvanje rekreacijskih objektov. Zato se prav nič ni treba čuditi, če so finsko progo v Zürichu delali gozdni delavci in tudi mladina je pomagala prostovoljno — pod vodstvom in navodilih gozdarja, ki je smatral za svojo poklicno dolžnost, da zgradi brezhibno stezo. Prav ta gozdar je pozneje pokazal še progo za smučarski tek iz plastike (30 frankov tekoči meter), na kateri trenirajo poleti švicarski tekači (tudi sam je bil aktiven tekač), ki jo je imel lepo spravljeno kar pred »forštnerijo«. Bil je tudi tako prijazen, da nam je pokazal notranjost njihovega poslopja. Delavnice, garderobe, prostor za bivanje, kuhanje in spanje gozdnih delavcev. Funkcionalnost na višku in kakšen vzoren red!

Malo sem zašel, na drugem koncu, tam, kjer sta TRIM steza in finska steza, je mestna uprava postavila montažni objekt v izmeri približno 10×5 m, ki služi za garderobo in sanitarije ter umivalnico za vse obiskovalce navedenih objektov. Zanimivost je tuš, ki se po določenem času avtomatično izklopi (ljudje so prej včasih pozabili zapreti vodo) običajno pa spet izreden red in funkcionalnost. Vendar nič kaj bahav objekt, cena pa taka, da smo večkrat vprašali, ker smo mislili, da nismo prav slišali: v našem denarju 60 starih milijonov!

Mesto skrbi tudi za svoje invalide. Ogleдали smo si lepo urejeno progo za invalide. To je zelo lepo speljana gozdna pot, dolga 3 km, kjer se lahko invalidi vozijo v svojih vozičkih. Ta pot ima svoje postaje. Vsaka postaja je nekaj posebnega. Na eni postaji imate narisane in napisane vse rastline, ki rastejo v tistem gozdu, na drugi postaji je tako predstavljeno drevje, na tretji zveri, imate pa tudi postajo, kjer lahko krmite ptiče itd. Ta gozdna pot torej ne samo da invalida psihično razbremeni in ga umirja, ampak mu da tudi priložnost, da nekaj novega vidi in se nekaj novega nauči.

Njihova orientacijska igra, ki so nam jo tudi predstavili, je bila za nas nekaj povsem novega. Najbrž »igra« ni pravi iz-

Demonstracija pri 6. vaji — nožne škarje

Foto: J. Šater

Fitness — trim: dve besedi, en pojem

raz, mogoče bi bilo bolje, če bi rekli tekmovalce. Za kaj pravzaprav gre? Na velikih gozdnih površinah imajo na drevesih označene različne markacijske točke v obliki črk in števil, ki pomenijo posamezne šifre. Naloga skupine ali posameznika je, da to šifro kar najhitreje najde. Seveda to ni niti malo preprosto, kljub temu, da je možno povsod dobiti karto terena, kjer pa niso označena mesta oziroma šifre in jih tekmovalce šele sam vnaša. Ko smo avtorja te ideje — vzel si je prosto v službi, da nam je to tekmovalstvo v orientacijskem teku lahko pokazal in razložil — vprašali, v čem vidi prednost takega tekanja po gozdu čez drn in strn in iskanje določenih mest v primerjavi z aktivnostjo na TRIM stezi, nam je povedal, da si pri orientacijskem teku bistriš um in ne samo vzdržljivost, hitrost in moč!

Hodili smo po okolici Züricha in videli veliko novega, tudi stadion z igrišči in tribuno, na kateri je bilo polno ljudi. Zvedeli smo, da je to objekt neke banke, ki ga je zgradila izključno za svoje uslužbenke!

Seveda pa smo tudi spraševali vse mogoče o rekreaciji ter zvedeli med drugim, da so v tem mestu organizirali telovadnice ure za moške in ženske v vseh telovadnicah ob točno določenih dnevih in urah, in to predvsem za ljudi, ki niso člani nobenih organizacij. Z dobro propagando so tudi uspeli. V pol leta se je take telovadbe (z glasbo in pod strokovnim vodstvom) udeležilo 29.000 ljudi (2300 na teden). Od te akcije imajo tudi telovadna društva korist, saj vsak meščan plača 1 frank za 1 uro telovadbe v njihovo blagajno, seveda pa morajo društva poskrbeti za program in strokovno vodenje.

Mesto Zürich ima tudi svoj načrt izgradnje objektov. O tem smo veliko slišali. Poleg drugega propagandnega materiala, o katerem na koncu več, smo dobili tudi ta načrt. Predvsem je važno, da je s tem načrtom točno določeno, kje in kaj ter kdaj bodo gradili. Pri svojih potrebah so računali na 450.000 prebivalcev in si zadali nalogo za njih in za njihovo dobro počutje dodatno zgraditi še toliko objektov, da bi po izvršitvi načrta imeli 125 travnih igrišč s po 70×110 m koristne površine, 42 mest za treniranje, 15 atletskih stadionov, 8 kotalkališč, 320 teniških igrišč, 15 športnih igrišč za družinske športe, 3 centre za vodne športe itn. Pri tem so izhajali iz naslednjih potreb na prebivalca:

6 kvadratnih metrov površin (fizičnih zelenic) za telovadbo, igre, šport, igrišča, bazene, vendar brez objektov!

1 kvadratni meter površin (povezovalne zelenice) za sprehajališča,

3 kvadratne metre površin (optičnih zelenic) za parke, kamor spadajo tudi otroška igrišča in rekreacijske naprave,

15 kvadratnih metrov površin (sanitarnih zelenic) za gozdne in naravne parke ali skupaj 25 kvadratnih metrov na prebivalca za šport in oddih!

Zanimivo je tudi, kako so strokovnjaki (o tem seveda ni treba dvomiti, da so načrt izdelali strokovnjaki) razdelili potrebe fizičnih zelenic, za katere so se odločili, s skupno 6 kvadratnih metrov na prebivalca:

3 kvadratne metre za travnata igrišča za nogomet, rokomet, hokej, atletiko itn., 1,5 kvadratnega metra za plavalne bazene oziroma naprave,

1 kvadratni meter za šolske telovadnice in športne naprave,

0,5 kvadratnega metra za različne naprave (tenis, drsališča, družinski šport itd.). Zamislite se in primerjajte!

Polni vtisov smo se pozno popoldne, ko smo si ogledali košček obale Züriškega jezera, odpeljali v Winterthur. V hotelu Volkshaus smo prespali in drugo jutro smo že ob 8. uri zjutraj stali pred vrati John Valentine Fitness cluba in odprli vrata, ki vodijo k bolj zdravemu in lepšemu svetu, kot piše v njihovem prospektu.

Sprejel nas je gospod Babst in imeli smo kaj videti in slišati. Najprej smo seveda morali s čevlji v plastične prevleke, kar pa je popolnoma razumljivo, saj bi bil pravi greh iti v takšne prostore s čevlji.

Čistoča, red, funkcionalnost, kolikokrat bom moral to še ponavljati? Poleg tega pa še najrazličnejši športni rekviziti oziroma naprave za moč, gibčnost, vzdržljivost, za masažo v mokrem in suhem elementu, vendar gremo rajši lepo po vrsti. To je klub, kjer vas najprej vpišejo, stehtajo, pregledajo in izprašajo o vašem počutju, stestirajo in vam določijo program vadbe. Nato vas vpišejo v kartoteko z različnim diagramom, na katerih lahko potem spremljate svojo krivuljo sposobnosti. Nato se začne. V zgornjem prostoru imate naprave, kot so kolo, premična preproga, natezalnice za moč, uteži, naprave za veslanje, trakovi za masažo in še druge naprave, na katerih lahko in tudi morate vaditi. Te naprave so nameščene lepo ob steni, na sredini prostora pa je še dovolj prostora za proste vaje ali gimnastiko z glasbo, pri čemer lahko sami sebe kontrolirate v velikih ogledalih. No, pa to je že bolj za ženske, ki se v tem klubu, vsaj pri vadbi, nikoli ne srečajo z moškimi, ker imajo eni in drugi točno razdeljeno vadbo po dnevih. Vadite vedno pod strokovnim vodstvom. Klub v Winterthuru ima stalno zaposlene štiri strokovnjake, ki se nenehno ukvarjajo s svojimi člani. Pogledali smo še v spodnje prostore, vse v mozaiku, kjer so prostori za garderobe, tuširanje in masažo, pa turška kopel, kjer doseže vlažnost zraka 90 odst., in finska savna, bazen s toplo vodo ter še z napravo za podvodno masažo z vodo, toplo 40 stopinj Celzija, pa seveda še lepo urejen klubski prostor, kjer se lahko na različnih naslonjačih spočijete in zaužijete tudi kakšno

brezalkoholno pijačo. Vso to lepoto in urejenost je treba videti, ker res naredi na človeka globok vtis. Ta, po naše TRIM kabinet s številnimi napravami je res težko na drobno opisati. Ta bežni pregled pa ne bi bil popoln, če ne bi zapisali nekaj bistvenega. Ta klub v Winterthuru (taki klubi so še drugod v Švici) šteje 900 članov in vsi lahko pridejo k telovadbi oziroma vajah na napravah dvakrat tedensko, na plavanje pa vsak dan, ob določeni uri seveda. Za vse to pa morajo plačati 500 starih tisočakov letne članarine.

V Zürichu pa tudi v Winterthuru smo bili prijazno sprejeti. Najlepše pa nas je sprejel g. Baumann, profesor telovadbe tamkajšnje gimnazije, ki nas je pozdravil v imenu mesta Winterthur ter nas v restavraciji Goldenberg povabil celo na skromno zakusko. Taka pozornost nam je kar dobro dela, to že moramo priznati. Sproščeno smo se pogovarjali o rekreaciji ljudi, o gradnji objektov, več pa smo seveda poslušali, saj je Walter Baumann idejni oče povsem nove TRIM steze, ki je bila pod njegovim vodstvom tudi zgrajena. Gimnazijci so na tej stezi naredili 2000 ur, material pa je prispevalo mesto in avtor nam je ponosno povedal, da je ta progga darilo njegove gimnazije prebivalcem Winterthura.

Ta steza, ki smo si jo zelo pozorno ogledali, je edina na svetu, zanjo pa raste zanimanje iz dneva v dan in med bodočimi graditelji take naprave se je pojavilo tudi kanadsko mesto Montreal. In zakaj? G. Baumann pravi, da predvsem zato, ker je progga, pravilno se imenuje FITNESSPARKCOURS INTERSPORT, narejena v vseh podrobnostih kvalitetno, lepo, trajno in estetsko, tako da pritegne vsakogar in mu vzbudi željo, da še večkrat pride. To je prvi vzrok. Drugi vzrok je prilagodljivost posameznih vadbenih mest različnim sposobnostim, spolu, starosti in počutju. Ko smo hodili po proggi, smo to tudi lahko opazovali. Pri izvajanju sklec npr., so točno določena in tudi lepo pripravljena mesta za ljudi različnih velikosti, pri vajah pa smo opazovali takratne obiskovalce — tekmovalce pri izvajanju vaj različnih težavnostnih stopenj. Seveda je tu še tretji vzrok, po mojem najvažnejši, ki se seveda dopolnjuje z drugimi. Ta progga ima čisto nekaj novega. Ima veliko teka in hoje in samo 6 (mi jih imamo 20) vaj za moč. Bistvo je v tem, saj je bolj dognana in bolj naštudirana in iz zdravstvenih razlogov bolj priporočljiva kot običajne naše TRIM ali njihove VITA PARCOURS steze. Pa poglejmo, kaj je vodilo g. Baumanna, da je zgradil tako proggo?

V konceptu je FITNESSPARKCOURS INTERSPORT popolnoma nov model take naprave (po naše TRIM steze), ki omogoča vsem starostnim skupinam začetni ustrežno vadbo, jo postopoma izgrajevati in priti do ustreznega cilja: postati sposoben (njihov izraz je angleški FIT!). Sposoben postati, sposoben biti in sposoben ostate je geslo, kateremu je podrejeno vse. Skrbno izdelane tabele povedo vsakomur, kakšne napore si lahko privoščiti, kako in kdaj lahko svoj trening stopnjuje, kdaj je njegov organizem dovolj sposoben in kolikokrat mora trenirati, da to sposobnost tudi zdrži. Kdor pride na stezo, ne potrebuje nobenega trenerja, samo brati

mora znati in se držati navodil, ki so zapisana za njegovo starostno skupino in spol.

Osnova za tako izvedbo proge so bili tudi najnovejši športno medicinski izsledki, upoštevan pa je bil tudi psihološki človeški faktor. Prav zato je ta proga idealna za mlado in staro, za moške in ženske, vse vaje pa so skrbno izbrane in preizkušene in so zato vabljive v obliki, spodbudne za zdravje, nekaj novega za vsak dan, silijo k izvedbi, so minimalne za poškodbe in optimalne pri efektu treninga.

Vsa naprava sestoji v osnovi iz naslednjih prog:

1. Vpeljalna proga (400 do 600 m), ki služi s tekom in nekaterimi gimnastičnimi vajami kot ogrevanje in priprava organizma za glavni trening.

2. Fitness proga (2400 m) je individualna testirna in trening proga s 6 postajami z vajami za moč.

3. Finska proga (400 m) je mehka tekaška proga za intenzivni trening krvnega obtoka.

4. Proga preprek (2400 m) je prosta proga za treniranje za skupine, šole in društva.

Pri vseh teh progah je značilno to, da so v osnovi ločene druga od druge, lahko pa jih brez vsega uporabimo skupaj za kombiniran trening. (Fitness proga je s progo preprek razmejena sicer z drugačnim programom, sicer pa samo z drugo barvo markacijskih tabel).

Pri vadbi na teh napravah je zahtevana velika sistematičnost, vsak pa ima možnost, da tako tudi vadi, saj ima na teh napravah točno izdelane in določene programe. Ti pa so pogojeni z vztrajnostjo saj sposobni ne moremo postati slučajno, ampak samo z naprej načrtano in tudi izvedeno vadbo.

Redna vadba je naslednja komponenta, ki jo je treba upoštevati, to pa je seveda prisotno povsod. Kljub temu je treba za obravnavano progo povedati, da ima še eno prednost, in sicer to, da lahko na tej napravi menjate program vadbe in se ga torej ne morete naveličati.

To bi bilo na kratko o tej novi proggi ali o sklopu prog. Že iz opisanega je razvidno, da je to korak naprej pri izgradnji objektov za šport za vsakogar, seveda pa človek za tako napravo postane še bolj navdušen, če jo vidi, in prav je, da so to progo v Winterthuru videli naši funkcionarji iz Podpece, Črne, Žerjava, Mežice, Prevalj in Raven, ki delajo pri rekreacijski dejavnosti zaposlenih in so najbolj zaslužni, da imamo tudi v naši dolini že povsod TRIM steze. Ko smo že pri običajnih stezah, je prav, da omenimo še podatek, ki smo ga tudi dobili od g. Baumanna. V 6 mesecih je na opisani (FITNESSPARCOURS INTERSPORT) proggi bilo 60.000 obiskovalcev. Za isto obdobje so v Winterthuru delali primerjavo pri uporabi drugih prog in dobili podatke, da je fitnessparcours sprejela 83 odst. vseh obiskovalcev, vse druge VITA PARCOURS v kraju pa samo 17 odst. To že nekaj pomeni in brez vsakih zadržkov daje vso prednost proggi fitness parcours intersport.

Gospod Baumann je teoretik in praktik. Poleg tega da je zgradil novo progo, je napisal tudi obsežno delo za zdravo rekreacijo, izdelal obsežne študije, tabele in

diagrame za oba spola in za vse starostne skupine in s tem veliko prispeval k gibanju športa za vsakogar. Zato smo bili zelo veseli, ko je naše vabilo, da nas julija drugo leto obiše, tudi sprejel.

Najprej smo mislili, da se šaljivo, ko so nam tik pred odhodom iz Winterthura na vrtu Volkshotela rekli, da je »prva runda zastoj« pa še godba na pihala je igrala. Nekakšnega koncerta in tistega zadnjega piva v Winterthuru nam res ni bilo treba plačati. Kljub temu da bi vsakemu bilo prijetno še malo posedeti, saj smo bili praktično že drugi dan ves čas na nogah, pa smo le uspeli še pravočasno odriniti. Hoteli smo v Lichtenstein pa v Avstrijo in čimbolj daleč oziroma bližje k domu. Grossglockner nas je mikal, pa še domov smo hoteli priti drugi dan. In ko smo se tako vozili, se ustavili v Vaduzu, si ogledali osvetljen knežev dvorec in vse mesto preleteli po dolgem in počez, da smo našli odprto eno edino trgovino, kjer pa si lahko dobil res vse, od grozdja, do razglednic, znamk, cigaret, pijače, sira in klobas, pa še tri Mongolke (ali Japonke) so se veselo nasmihale naši ihti, ter se končno že ob mraku spravili na Avstrijsko in nadaljevali pot, so se začeli zbirati prvi vtisi dvodnevne strokovne potovanja v Zürich in Winterthur. Nekaj teh vtisov sem že opisal, predvsem sem skušal vsaj bežno predstaviti objekte, katere smo videli. Poudariti moram, da je to res le bežen pregled in bi bilo za pravo »strokovno« poročilo treba podrobneje opisati še marsikaj! To pa seveda na tem mestu ni niti potrebno. Prav pa je, da za naše bralce zapišem še nekaj o propagandi, ki so se je lotili Švicarji za akcijo »šport za vsakogar«.

Tudi na tem področju so veliko naredili in se jim pri delu bogato obrestuje. Predvsem je veliko parol, npr.: »ostani zdrav in živi uspešno« ali »šport te dela mladega« itd. Tudi drugih oblik se poslužujejo (plakati, lepaki), pri vseh pa je v ospredju eno: nuditi človeku jasno izdelan program in ga v njegovo dobro pridobiti za šport za vsakogar. Najbolj pripravne za to so različne brošurice, ki jih izdajajo štirikrat letno. Vsaka ima na zadnji strani tri fitness — piramide s skupaj 100 polji za sto vaj, ki jih morate narediti, za kar lahko dobite tudi značko. Zanimivo pri tem je, da so te vaje sestavljene iz treh področij, in sicer iz gibčnosti (25 vaj), vzdržljivosti (50) in moči (25). Vi lahko izpolnujete naloge — delate vaje iz različnih športnih panog in dobite splošno značko (kot pri nas splošni znak TRIM), lahko pa tudi samo v posameznih športnih, npr. v plavanju, sprehajanju, teku, treningu za moč in igrah tudi po 100 izpolnjenih vajah dobite značko. No, pa to je že takrat, ko ste se odločili, da boste sodelovali.

Bolj važno pa je človeka pridobivati, da se začne ukvarjati s športom in temu so v prvi vrsti namenjene te brošure. Vabijo k udeležbi, povedo, kaj morate delati in še opišejo vam panogo, za katero so izdane. Tako zasledite npr. v brošurici za plavanje, kako naučite otroka plavati, kako se pravilno plava prsno itd., da vam osnovne podatke o razvoju plavanja v Švici, in kar je najbolj važno, zelo učinkovito vas seznanj s prednostmi plavalnega

Gospod Baumann razlaga

športa v biološkem in higienskem pogledu. Seveda vas postopoma navdušuje za njihove teste: bronast, ki ga naredite, če ste v letu v etapah preplavali 20 km, srebrn, ki ga dobite za 50 km, in zlat, ki ga dobite, če ste v petih letih preplavali 150 km. V začetku (od 1. do 6. km) mora biti etapa dolga najmanj 300 m, kasneje pa najmanj 500 m. Torej, plavati morate 300, pozneje pa 500 m in dolžine enostavno seštevati, pa lahko pridete do ene izmed značk. Zakaj toliko ali tako dolgo plavati? V brošuri najdemo odgovor: zato, ker nam plavanje nudi zadovoljstvo, ker razvija dihalne organe, ker ugodno vpliva na krvni obtok in izmenjavo kisika, pa še več prednosti našteva. Seznanjanje ljudi s prednostmi športa je za njih naloga švicarske zveze bila, je in bo, in če primerjamo, kaj vse so oni do sedaj na tem področju naredili in kaj še nameravajo narediti, smo pri nas res pravi reveži. In da ne pozabim: tudi pri njih vzgledi vlečejo in kar običaj je že, da na vseh večjih množičnih prireditvah športa za vsakogar najprej pozdravijo župane in direktorje, ki ne pridejo samo gledat, ampak z aktivnim sodelovanjem dajejo vzgled drugim. In tak zgled nekaj zaleže, o njem se govori, tako sodelovanje svojih nadrejenih si ljudje zapomnijo in ga posnemajo.

Trda tema je že bila, ko smo se ustavili v neki avstrijski vasi; nerad se je spominjam, zato si tudi imena nisem zapomnil. Ni še bilo tako pozno, pa nikjer nismo dobili česa za pod zob, pa tudi spalo se je bolj slabo.

Obisk bližnjega kegljišča se ni izplačal, vsaj za nekatere ne, hitro smo se vrnili, odpali tistih nekaj ur, pa naslednje jutro odrajljali preko Grossglocknerja domov.

Poti na Grossglockner, vsaj take z avtomobilom, pa tudi take bolj alpinistične, so bile v Koroškem fužinarju že večkrat opisane, zato samo toliko, da nas je dež preganjal, da je spodaj deževalo in da smo jo tudi zgoraj na Franez—Josefs—Höhe

kmalu popihali, saj se je sumljivo temnilo pa tudi megle so se začele vleči, a je kljub temu bilo čudovito, ko gledaš ljudi kot muhe velike spodaj na ledeniku ali mogočni vrh, ki se nam je kljub slabemu vremenu le prikazal. O cesti seveda najboljša, pa o vsem drugem tudi. V Heiligenblutu smo si pod dežniki ogledali pokopališče in tudi cerkev ter se ustavili pri knjigi, ki ima pločevinaste platnice in vgravirane vse priimke ponesrečencev, ki jih je terjal Grossglockner.

Kosili smo na Koroškem pri Schlosswirtu v Döllachu, kjer imajo takoj zraven hotela naravni park z zvermi, ogrevan letni bazen, minigolf, igrišča za tenis, možnost »jage« in ribolova. Pozimi pa še lastno smučarsko šolo, drsališče in vlečnice

Jože Havle

Koroški alpinisti v Prokletijah

Mesec dni pred odhodom smo bili že sigurni, da nam bo ta tura oziroma tabor v črnogorskih Prokletijah uspel. Želja po tem gorovju je bila v nas že dalj časa, manjkalo nam je le denarja in opreme, zato smo jo odlagali iz leta v leto. Nazadnje smo se pa domenili, da bo vsak stroške pokrival sam. Le tako smo lahko izpeljali tisto, kar je vsak od nas želel — videti in doživeti Prokletije.

Z Bertosom sva dalj časa zbirala in preučevala gradivo, ki smo ga imeli na razpolago, zato smo že veliko pred odhodom poznali to gorovje. Tako sva tudi izdelala program. Ta je bil približno takšen: preplezati kakšno prvenstveno smer, narediti nekaj ponovitev in v lepem vremenu osvojiti severno steno Kopja, ki je bila že dalj časa problem številka ena v Prokletijah.

Vso opremo, plezalno in osebno, smo spakirali v pakete. Skupaj jih je bilo devet, težkih po 20 kg. Spakirali smo vse, razen aparatov, daljnogledov in voki-tokijev. Ta roba je bila za nas vse preveč dragocena in smo jo raje nosili s sabo. Vse pakete smo poslali po pošti do Gusinja, zadnje vasi ob vznožju Prokletij.

20. avgusta zjutraj smo odrinili na pot. Najprej do Zagreba, nato pa z letalom do Titograda. Že na začetku poti sta nas spremljala dež in hladno vreme. V Titogradu nas je na srečo čakal Franjin stric, ki nas je po najkrajši poti vodil do svojega doma. Kljub temu smo bili premočeni do kože. Na srečo smo se tam lahko posušili, postregel pa nam je s specialiteto — duvečem — pripravljenim po črnogorsko. Tukaj smo potovalni načrt morali malo spremeniti. Zaradi dežja smo naprej odrinili le Bertos, Marjan in jaz. Z avtobusom smo potovali skozi Ivograd, Plav in pozno zvečer prišli v Gusinje. Bili smo že pošteno utrujeni, saj smo bili na nogah celih 20 ur, zato smo najprej poiskali prenočišče in hrano. Zjutraj pa smo le začeli s pravim delom odprave. Na pošti smo dvignili pakete, nato pa se je začelo mešetarenje z nosači. Na koncu smo se le domenili za ceno 15 starih tisočakov. Vse pakete smo natovorili na konja in osla. Tukaj se je drugim pridružil še en velik pa-

ter sprehajanje na smučeh. Sposodite si lahko smučiči, sanke, vozijo vas lahko s sankami s konjsko vprego in celo kegljate na ledu lahko. In ta Döllach je približno tako velik kot Kotlje, Schlosswirt pa mogoče tako kot hotel Viator na Rimskem vrelcu. O, kje smo še mi in naš ljubi turizem.

Proti domu je šlo hitro in prej ko smo se razšli, smo si na Poljani povedali, da smo pravzaprav veliko novega videli, da smo zadovoljni, da so nam občinska zveza za telesno kulturo in posamezni kolektivi omogočili to strokovno ekskurzijo in si tudi obljubili, da bomo vsak po svojih najboljših močeh še naprej delali za razvoj množičnega športa in športne rekreacije v naši dolini.

ket, saj sva bila z Bertosom zadolžena za nakup hrane. Na srečo je dež prenehal, oblačno pa je bilo še vedno. Okrog poldneva smo odrinili na pot v okrog 12 km oddaljeno ledeniško dolino Grbajo. Med potjo žal nismo videli skoraj ničesar, saj je bila oblačnost zelo nizka in smo lahko le slutili, kaj je okrog nas. Po dobrih dveh urah in pol smo bili na cilju naše poti, na drugi livadi doline Grbaje. Zopet je začelo deževati, zato smo morali pohiteti s postavljanjem šotorov. Pošteno smo delali, saj smo do večera morali postaviti vse šotore oziroma pripraviti tabor za daljše bivanje. Kljub temu da smo bili mokri do kože, smo neprekinjeno delali do večera. Zadovoljni z opravljenim delom smo zakurili velik ogenj, posedali okrog in nestrpno pričakovali prihod druge trojke: Rudija, Franje in Jožeta. Že dolgo je bila tema, ko smo zaslišali oddaljene glasove. Dež je prenehal, zato smo jim šli naproti. Snidenje je bilo takšno, kot da se nismo videli tedne in ne le nekaj ur. Še pozno v noč smo sedeli okrog ognja, preklinjali slabo vreme in kovali načrte za naslednje dni.

Vstali smo pozno, šele okrog sedmih, nato pa se začeli pripravljati za prvo turo. Vsi smo si oprtali težke nahrbtnike in se zapodili v strmo reber pod Šupljimi vrati, Karanfilom in Očnjakom. Po dobri uri krepke hoje smo bili tik pod Očnjakom. Kratek počitek, nato pa skozi velik kotel Krošnje do severne stene severnega vrha Karanfila. Tukaj smo nameravali preplezati Beograjsko in Medjimursko smer. Žal nam je načrt spet prekrizalo vreme. Po steni so tekli celi potoki vode, megla pa je bila tako gosta, da bi bila vsaka orientacija v steni nemogoča. Po krajšem posvetu smo pustili opremo pod steno, pripravljeno za naslednji dan, mi pa smo se spustili nazaj do tabora. Ob pogovoru in študiranju gradiva nam je dan minil kar hitro. Zvečer pa se je megla začela dvigati. Upali smo, da nam bo vreme v prihodnjih dneh le naklonjeno.

Upanje ni bilo zaman. Jutro je bilo tako čudovito, kot sem jih le malo doživel v planinah. Nebo je bilo kot umito, okrog in okrog nas pa so bili skalni vrhovi, obliti

z zgodnjim soncem. Na severu je zapiral dolino velik masiv Volušnice, na zahodu Vojuša, prek katere teče jugoslovansko-albanska meja, na jugu pa najmogočnejši masiv Karanfila, Šupljih vrat in drugih vrhov, ki skupaj tvorijo masiv, imenovan Brada.

Tudi ta dan sem malo spremenil načrt. Hitro sem se odločil. Z Marjanom pojdeva v jugozahodno steno Volušnice, ki se dviga okrog 800 do 1000 m navpično nad dolino. Vsi so se strinjali z načrtom. Dobro sem preštudiral steno, medtem pa je Marjan pripravil opremo. Ker je bila stena dolga in vsa poraščena s šopi trave, sva se odločila za Črnogorsko smer. Že takrat sem na tihem upal, na kaj več, vsaj na novo varianto te smeri. Nisem pa vedel, kakšen plezalec je Marjan in kako se bova razumela v steni, saj doslej še nisva plezala skupaj, zato o tem raje nisem govoril.

Istočasno kot midva so tudi Bertos, Rudi in Franja odšli po opremo, ki smo jo prejšnji dan pustili pod Karanfilom. Ker je bila stena Volušnice na severni strani doline, njihova pot pa je peljala po južni, so imeli celo steno, ki sva jo nameravala preplezati, kot na dlani in so naju lahko ves čas opazovali celo s prostim očesom. Povezani pa smo bili z voki-toki aparati.

Zagrizla sva se v strmino, vso poraščeno z bukovim grmovjem. Po 20 minutah sva bila že pod vstopom. Razvila sva vrvi in se navezala. Prvi raztežaj sem plezal naprej jaz, medtem ko me je Marjan varoval. Večkrat sem pogledal proti njemu, ker sem hotel videti, kako varuje. Bil sem zadovoljen. Varoval je prav tako, kot smo ga učili. Varovališči. Drugi raztežaj je plezal prvi Marjan. Opazoval sem ga zelo pozorno, saj sem hotel videti vse, šele potem bi se lahko odločil za novo smer. Z vsem, kar sem videl, sem bil zadovoljen. Ko sem priplezal do njega, sva se pogovorila. Tudi on je bil navdušen, saj je ves čas na tihem upal na to možnost in kot mi je pozneje sam rekel, si je ni upal predlagati. Odločitev je bila tu. Vedela sva, kaj s tem tvegava, v tabor pa najine odločitve še nisva hotela sporočiti. Iz Črnogorske smeri sva zavila v levo po poševnem kaminu, ki pa je bil zelo krušljiv in so po meni, ko sem varoval, padali celi slapovi kamenja. Po čeladi mi je bobnelo, kot da bi me obstreljevali. Na srečo je bilo to drobno kamenje, največje pa je bilo kot jajce debelo. Potem pa so pričeli padati debelejši kamni. Pozorno sem jim sledil z očmi in se jim izogibal z gibi telesa. Popolnoma pa se jim nisem mogel izogniti. V koleno sem dobil velik kamen. Zdelo se mi je, da mi je odtrgalo nogo. Bila je čisto mrtva. Na srečo je bilo vrvi konec. Marjan je zabil klin in se udobno namestil za zavarovanje. Moral sem sestiti. Prišel sem masirati koleno, ga gibati in kmalu je bilo bolje. To je bila prva nezgoda, ki sva jo doživela, in na srečo ni bila prehuda.

V izmenah sva plezala naprej in prišla na veliko travnato polico. Tukaj sva počivala dobro uro in se nastavljalna soncu, ki je dobro pripekalo. Bila sva nekako 300 m nad dolino in razgled je bil čudovit. Voki-toki sem imel odprt, ker sem čakal na zvezo z Bertosom. Kmalu se je oglasil. Bil je navdušen, ker sva se odločila za prven-

stveno. Ker je on bolje videl steno kot midva, nama je lahko pomagal z nasveti, kod naj plezava naprej. Pred nama sta bili še dve tretjini stene. Spet je naprej plezal Marjan. Bil je že za pol dolžine vrvi naprej, ko še vedno ni zabil klina. Zavpil sem mu, da ga naj zabije, pa ni hotel. Rekel je: »Bo že šlo.« Pa sem zavpil, da mu ne dam niti milimetra vrvi več, če ne bo zabil klina. Takrat me je ubogal. Slišal sem udarce s kladivom in po zvoku ugotovil, da je klin dobro zabit. Nato pa je plezal naprej. Nekaj metrov nad klinom pa je nenadoma zdrknil. Občutil sem strašen sunek, ki me je vrgel ob steno. Vrv sem držal čvrsto, saj nisem vedel, kako je z njim, videl pa ga tudi nisem. Zaklical sem: »Si dobro?« Vrv se je zrahljala, zato sem si oddahnil, saj sem vedel, da se je ta padec srečno končal. Našel je dober stop, se priklenil h klinu, nato pa sem jaz pohitel do njega. Na srečo ni bilo hudega. Odrgnjeno je imel nogo in roko, kar je za padec 10—15 m res sreča. Plezala sva naprej in nekje na višini 500—600 m nama je pot zaprl ogromen previs, ki je bil čisto gladek. Morala sva ga obiti, zato sva pričela prečenje v levo. Prvi raztežaj še ni bil hud, potem pa se je pričelo. Stal sem na ogromnem kamnitem bloku in zabijal klin. Čutil sem, kako se ves blok z vsakim udarcem kladiva odmika. Pot mi je pričel liti po celem telesu, toda ne samo od napora. Prečka je bila dolga cele tri raztežaje, to je nekaj manj kot 200 m. Ko sva bila oba na varnem, sem si šele pošteno oddahnil. Izmučena sva bila oba, toda bolj od psihičnega kot fizičnega napora.

Večkrat se je po voki-tokiju oglašil Bertos ter naju vprašal, kako gre. Oglasil se je Marjan. Glas se mu je tresel in rahlo je jecljal. Tako je Bertos takoj vedel, da je nekaj narobe. Vprašanja so kar deževala, saj nisva hotela pripovedovati, kaj sva doživljala. Rekla sva samo, da bova povedala, ko prideva v tabor.

Do vrha sva imela še okrog pet raztežajev, kazalo pa je, da bo teh pet najhujših. Pozno je že bilo, tik pred nočjo, zato sva morala pohiteti. Bertos pa je predlagal, da naju pridejo na vrh čakati. Tega sva bila zelo vesela. Oglašati se je začel tudi želodec, saj ves dan nisva jedla drugega kot vsak po pest rozin. Kriv je bil Bertos. Zjutraj, ko sva odhajala iz tabora, sem hotel vzeti s seboj nekaj limon in čokolade. Ni nama pustil, češ da bomo tisto potrebovali za težje ture. Na ta račun smo ga potem vse dni zbadali. Kako sva bila vesela, da naju pridejo čakati, s sabo pa prinesejo hrano in vodo. Ob besedi »voda«, kot da sva dobila novih moči. Zagrizla sva se v steno, kakor da šele pričinja s plezanjem. Dokaj hitro sva napredovala, toda kmalu naju je ujela noč. Bilo je temno kot v rogu, vedela pa sva, da bo okrog desete ure vzšel mesec. Nebo je bilo jasno in polno zvezd, zato sva se odločila, da počakava mesec, ki nama bo dal vsaj malo svetlobe. Voki-toki sva odpirala vsake pol ure, Jože pa nama je posredoval poročila, kako napreduje trojka, ki naju je šla počakati na vrh. Dolgo nisva vedela, kako je z njimi, končno pa nama je le povedal, da bodo kmalu na vrhu. Moja ura je kazala 9. Torej vsaj še eno uro

bova čakala na mesec. Takrat pa se je iz tabora oglašil Jože in nama povedal, da so zašli in da jih zato tako dolgo ni in da bova verjetno kmalu zagledala luči na vzhodnem vrhu. In res sva jih. Zgodilo pa se je nekaj, čemur sva se tako od srca smejala, da sva se kar tresla. Odslej sva imela aparat ves čas vključen, da sva poslušala, kaj se je pogovarjala trojka s taborom. Ker je bila tema, orientacija pa zelo težka, je Bertos vprašal Jožeta, ki je videl njihove luči na vrhu, kam naj gredo, da pridejo na zahodni vrh, kjer bi morala midva izplezati. Jože pa kot iz topa:

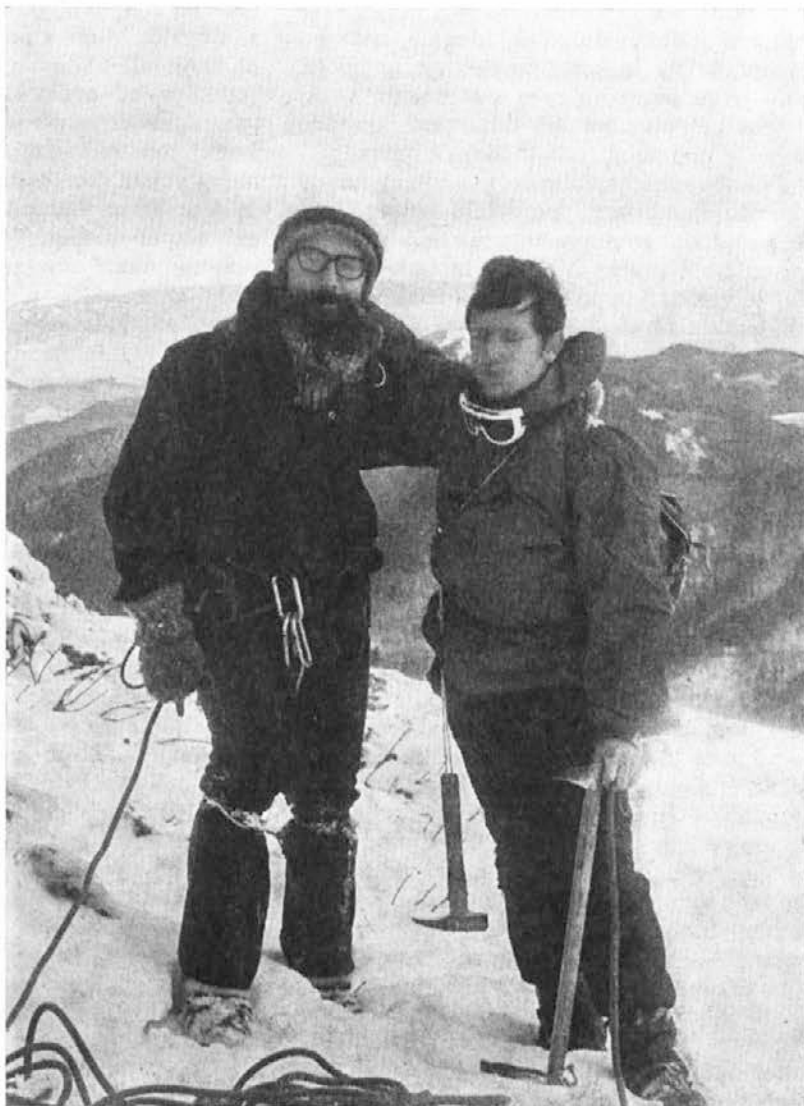
»Če jaz vas gledam, na levo, če pa vi mene, pa na desno.«

Midva sva se smejala, Bertos pa je preklinjal. Na srečo so se prej domenili za svetlobne signale in Jože jih je s temi vodil do najinega vrha. Mesec je začel vzhajati, vrh pa je že bil osvetljen, zato sva se začela pripravljati. Razmigala sva otrdele ude, nepotrebno obleko pa slekla.

V začetku je bilo plezanje v medli svetlobi meseca težko, kmalu pa sva se privadila. Bila sva le še raztežaj pod vrhom, ko nama je pot spet zaprl širok, gladek kamin. Od vseh strani sva si ga ogledovala, druge rešitve pa nisva našla. Marjanu sem rekel, naj zelo dobro varuje, jaz pa sem pričel s plezanjem oziroma »goljufanjem«, kot temu rečemo plezalci, če pridemo v takšno steno, kjer ni kaj prijete, pa tudi klina ni mogoče zabiti. Dolgo sem se mučil, končno pa le prišel na lažji teren. Zabil sem nekaj varovalnih klinov in poklical Marjana. Njemu je šlo veliko hitreje,

saj se je lahko zanesel na vrv in kmalu je bil pri meni. Nato pa še nekaj metrov po lahkem terenu in bila sva na vrhu. Objemanju in čestitkam ni bilo konca, midva pa sva planila po vodi in čokoladi. Spraševali so naju vse vprek, bila pa sva preveč utrujena, da bi dajala izčrpane odgovore. Smeri sva dala tudi svoje ime: »slovenska«, ker sva bila prva Slovenca, ki sva preplezala prvenstveno v Prokletijah. Nato pa smo se vrnili nazaj v tabor, kjer nas je Jože pričakoval s toplo juho in velikim loncem makaronov z mesom. Kot bi trenil, jih je zmanjkalo, saj je bila lakota huda. Z Marjanom sva si želela le še spanca, zato sva smuknila v spalni vreči.

Naslednji dan je bil zopet lep. Žal pa smo vstali pozno in ni bilo misliti na kakšen vzpon. Po zajtrku, ki je bil okrog 12. ure, sva s Franjo odšla na ogled v Spodnji kotel pod steno Kopja, ostali pa so v dolini vadili tehniko reševanja in spuščanja. Ob pogovoru sva s Franjo hitro prehodila kratek gozd. Od tukaj sva videla skoraj celo steno Kopja, ki se je mogočno dvigala v nebo. Bila je res veličastna, najini aparati pa so »škljocali« kot za stavo. Vzpon po širokem naravnem žlebu ni bil težak in kmalu sva bila pri vodi, ki teče izpod skal, prihaja pa od ledenika v Spodnjem kotlu. Radovednost naju je gnala naprej. Naenkrat se je pred nama odprl v vsej svoji veličini Spodnji kotel, na njegovi levi strani pa cela severna stena Kopja, ki se kot ost dviga dobrih 700 m v nebo. V popoldanskem soncu se je skala svetila, ker je bila mokra od dolgo-

Uspešen vzpon

V gorah

Foto: M. Dolinšek

trajnega deževnega vremena. Bil sem razočaran, saj sem upal, da je suha ter da bomo poizkusili osvojiti tudi to steno. Že ob prvem pogledu nanjo pa je upanje zbledelo. Potrebno bi bilo najmanj teden dni, da bi se stena vsaj za silo osušila, mi pa nismo imeli toliko časa. Po voki-tokiju sem Bertosu javljal, kar vidim in po glasu sem čutil, da je razočaran tudi on. S Franjo sva si steno dolgo ogledovala, nato pa sva prekrižarila kotel po dolgem in počez. Bilo je že pozno in zato sva morala nazaj v tabor. Zvečer smo ob tabornem ognju še dolgo v noč debatirali in kovali načrte.

Ponoči se je pooblačilo in zjutraj nas je zbudilo škralbljanje po strehi šotora. Dež je padal kot za stavo in prav nič ni kazalo, da bo v kratkem nehal. In tudi ni. Padal je ves dan in še naslednja dva. V takšnih razmerah je bilo plezanje nemogoče, zato smo bili vsi kar bolni od nedejavnosti.

Proti večeru tretjega dne poležavanja se je megla le pričela dvigati. Tudi dež je prenehal. Tabor je na mah oživel. Vsi smo upali, da nam bo vsaj zadnji dan v Prokletijah dež prizanesel. Posedli smo okrog ognja, pekli ovčje meso na ražnju oziroma koščke mesa, natakunjene na palice, in delali načrt za zadnji dan. Pozno zvečer jo je v tabor primahal mlad poljski študent, otovorjen z dvema nahrbtnikoma. Povedal nam je, da je iz Varšave, da je pred tem bil v naših Julijskih Alpah, kjer je plezal s slovenskimi »haralezci« in »kameradi«. Namenjen je bil v Bolgarijo v gore Rile. V Gusinju pa je slišal, da smo Slovenci v Grbaji, zato je prišel k nam. Rekel je, da bi želel z nami kaj splezati. Hitro smo se domenili. Tadej, tako mu je bilo ime, jaz in Rudi pojdemo v Karanfil, v smer »Po kotlih«, Marjan in Franja gresta v Poljsko smer v Volušnici. Bertosa, ki je imel poškodovano koleno, in Jože pa ostaneta v taboru. Pripravili smo nahrbtnike, nato pa so nas zvale tople spalne vreče.

Jutro je bilo res lepo. Pohiteli smo z zajtrkom, nato pa vzeli pot pod noge. Kmalu smo bili v Spodnjem kotlu. Nato pa po ledu do njegovega zgornjega konca, kjer je bil tudi vstop v smer. Hitro smo se navezali. Jaz, Rudi in Tadej. Kmalu je bil prvi raztežaj za mano. Na varovališču je bila široka polica, tako da smo na njej bili vsi trije. Nato smo navezo obrnili. Hitro smo napredovali in kmalu smo bili v Zgornjem kotlu. Razgled iz stene je bil prečudovit. V vsej smeri so sami kamini in plezati jih je pravi užitek. Tadej je rekel, da je bog meril smer po naših vrveh, ker so bili raztežaji tako razdeljeni: 60 m kamina, nato pa široka polica, in spet in spet. Tem njegovim besedam sem se moral smejeti, ko pa sem jih povedal Bertosu, je iz voki-tokija prišlo takšno bučanje, da sem ga raje izklopil. Pred nami je bil še zadnji del smeri na Južni vrh. Zelo hitro smo napredovali, saj teren ni bil več težak, in kmalu smo bili na vrhu. Stisk rok, malo počitka, nato pa v novo smer. Prečkanje z Južnega na Veliki vrh. To nam ni delalo preglavic, in ob treh popoldne smo bili že na Velikem vrhu. Od tod smo lahko občudovali albanski del Prokletij, ki je prav tako zelo lep, in zaželeli smo si, da bi nekoč lahko bili tudi tam. Časa pa ni bilo preveč, zato smo hitro zvlili vrvi, vso opremo pa strpali v nahrbtnike. Prek Severnega vrha smo se spustili v kotel Krošnje in nato pod Očnjakom do majhne planšarije ali kot jim pravijo domačini, do Katuna, kjer smo si privoščili počitek in prepotrebno vodo. Vključil sem aparat in vprašal Bertosa, kako napreduje Franja in Marjan. Povedal je, da sta pravkar izplezala in da ju moramo videti. Res smo ju kmalu zagledali na vrhu. Bertosa je imel zvezo z njima, zato sem mu rekel, naj naju zveže in pusti, da se sama pogovoriva. Ustregel je moji želji in kmalu sva s Franjo veselo klepetala. Povedala mi je, da sta prvo polovico plezala po »Poljski«, drugo polovico

pa sta delala »varianto« poljske smeri. Veseli smo bili njunega uspeha, pogovor pa je prekinil Bertosa in nam naročil, da moramo pohiteti, ker je jedača že hladna. Spet dobra novica, zato smo res pohiteli in v tabor prišli le nekaj minut pred Franjo in Marjanom. Pozno v noč smo se pogovarjali ob ognju, saj smo ta dan hoteli čimbolj nategniti, kajti vedeli smo, da se bomo jutri poslovili od Prokletij.

Jutro je bilo spet čisto kot solza, nikjer nobenega oblaka. Vsi bi še radi ostali kakšen dan, kar pa ni bilo mogoče, saj smo za naslednji dan imeli rezervirane in plačane avionske karte. Morali smo se lotiti pospravljanja tabora. Delo smo si lepo razdelili, da je šlo hitreje. Tudi Tadej nam je nekaj časa pomagal, žal pa se je kmalu poslovil. V slogi je moč! Še enkrat smo dokazali, da je ta pregovor pravilen, saj je tudi dela kmalu zmanjkalo. Pakete smo natovorili na konja in jih prepustili domačinki, ki ga je vodila. Sami pa smo jo mahnili naprej. Med potjo smo si gasili žejno s sočnimi slivami, ki smo jih narabovali. Naši paketi pa niso imeli brezhibnih oblik, saj so bili bolj podobni vrečam, zato smo imeli na pošti nekaj problemov. Kljub pregovarjanju in prošnjam smo enega le morali prepakirati. Po celem Gusinju smo iskali primerno škatlo in jo na srečo tudi staknili v majhni trgovinici. Ob slovesu nam je poštni uslužbenec dal majhen poduk: »Nikoli ne sodite pošte po kraju, v katerem je!« Časa smo imeli še dovolj, zato smo se ves popoldan potepali in si ogledovali mestece.

Naslednji dan zgodaj zjutraj smo zapustili Gusinje in seveda tudi Črno goro s Prokletijami, ki nam bodo kljub slabemu vremenu in naporom za vedno ostale v lepem spominu.

Iz šolskih klopi

Matematična točka je kot, ki so mu izdrli oba kraka.

Razlika

Zdravnik ni bil zadovoljen z uslugami avtoservisa, mehanik pa mu je zabrusil: »Vam je seveda lahko, ko imate vedno opravka samo z dvema modeloma!«

Trinajst cesarjev

Tiberij ni imel rad lizunstva. Nekaj senatorjev je hotelo po njem imenovati november, ker je bil cesar rojen v tem mesecu.

Ker se je Tiberij upiral, so ga spomnili, da se že dva meseca imenujeta po cesarjih — Juliju Cezarju in Avgustu.

»Res lepo!« se je posmešnil Tiberij. »Le kaj boste storili, ko boste imeli trinajst cesarjev?«

Vsaj enkrat

Nemški zdravnik, patolog in politik Rudolf Virchow (1821—1902) je bil pri izpitih zelo strog in je vsakemu, ki se je temu čudil, odgovarjal:

»Zdravnik se mora vsaj enkrat v življenju resno spoprijeti z znanostjo.«

Ljubitelj

Ljubitelj glasbe je človek, ki sliši BB peti v kopalnici, pa pritisne h ključavnici — uho.

Znanost olajšuje življenje, umetnost ga olepšuje

Ko je pradavni, »opici podobni« prednik današnjega človeka storil prvi zavestni gib, ko si je svojo, takrat še »kosmato« roko podaljšal s kolom ali obtežil s kamnom, da je lahko sklatil zrel sadež z drevesa ali pa pobil svojega nasprotnika bodisi iz samoobrambe ali pa iz potrebe po hrani, takrat se je rodila »znanost«. Tista prva, zavestna kretnja, izhajajoča iz njega samega, saj je bila porojena v njegovi glavi, v njegovih možganih, mu je omogočila to, kar se do današnjega dne še ni posrečilo nobeni drugi »živali«, storiti nekaj nenagonskega, nekaj takega, za kar je poleg »fizične« moči in sposobnosti bilo potrebno še nekaj več. To pa je bila pamet, to je bil razum, podlaga in temelj znanosti. Uporaba razuma, možganov je povzročila to, da se je naš prednik dvignil na stopnjo, višjo od vseh, kar jih je kdajkoli na našem planetu doseglo živo bitje, to je na stopnjo človeka. Čim bolj se je posluževal razuma, čim več je razmišljal, tem bolj je spoznaval, da mu sile narode ne pomenijo samo nevarnosti in grožnje za njegov obstoj, pač pa mu koristijo in ga celo varujejo.

Spoznal je, da mu je lahko ogenj kljub vsej svoji strašni elementarni uničevalni sili (gozdni požari, strela) vendarle najbolj prijatelj in varuh, seveda le, če ga z razumom uporablja; spoznal je, da ga varuje pred mrazom, da mu preganja temo in z njo strah pred divjimi zvermi, ki so postale sedaj njegove smrtno sovražnice, saj se mu je z uporabo znanja tudi boj za življenjski obstoj spremenil v zavestni, hoteni boj za njegovo ohranitev. Tako se je rodilo znanje in znanost, ki do današnjih dni človeštvu lajša težave in trpljenje, ki ga uporablja, da se po svoji človeški poti dviga vse višje in višje, da sega celo po zvezdah in planetih, čemur smo že, ali pa še bomo priče, mi, njegovi potomci, v letu 1973, odkar uporablja znanost in razum tudi za štetje in merjenje našega časa.

Človek sam pa bi bil zelo nepopoln, pravzaprav sploh ne bi bil človek, če se ne bi razlikoval od živali še po neki drugi stvari: ta stvar pa je umetnost! Človek brez čuta in občutka za to, kar je najlepše in največje na svetu, sploh ne bi bil človek, pač pa le hladen avtomat, takorekoč »zver«, ki zna misliti in se posluževati znanosti in tehnike za svoj obstoj. »Pravi človek«, je postal šele takrat, ko se je zavestno naučil uporabljati zase še tri stvari. Svoje uho je »navadil« razpoznavati glasove in zvoke v naravi. Začel je »razumevati« pesem gozdov, šumenje voda, žvrgolenje ptic in bučanje viharjev. Še več, sam se je naučil petja, žvižganja in govorjenja, za pomoč pa si je, z uporabo razuma, torej znanosti, izdelal najrazličnejše pripomočke, od piščalke do klavirja, do najnovejše elektronske in stereofonske glasbe.

Potem si je človek »navadil« oko, da je začelo razlikovati barve, šele potem se je lahko razveselil »modrine« neba, iskrecih

se rosinh kapljic v mladem jutru, bleščočih se zvezd ponoči in zlatih sončnih žarkov podnevi. Šele sedaj je znal ločiti mrtve, brezbarvne pustinje od zelenih, prijaznih polj in gozdov. Pa tudi na tem področju umetnosti ni ostal samo pri tem, tudi tukaj je začel s pomočjo znanja in razuma snovati naprej, začel je ustvarjati podobe pokrajin, like in kipe ljudi in živali, obleko in nakit, zmeraj lepše in okusnejše vse do danes, do današnjih dni...

Tretje, kar je človeka postavilo nad živali, pa je to, da je tudi najsilovitejši, najmočnejši nagon vseh živih bitij, to je spolni nagon, uredil in podredil svoji volji in svojim zakonom, ki vladajo v današnji človeški družbi; še več, tudi tega je po svoje umetniško oblikoval in ga oblikuje in izpopolnjuje še naprej...

Zaključek mojega pisanja naj bo: »Le znanost in umetnost, druga ob drugi, z roko v roki, lahko ohranita človeka v današnjem stehnziranem svetu. Samo obe hkrati ga bosta ohranili fizično in duševno na stopnji človeka!«

Rok Gorenšek

Nepotreben pouk

Angleški pisatelj Horace Walpole (1717 do 1797) ni trpel Montaigna. Vsem, ki so z občudovanjem govorili o njegovih esejih, je pravil:

»To knjigo je napisal pravi dlakocepec. On in njegov Seneka si na vse kriplje prizadevata, da bi nas naučila umreti — edine reči na svetu, za katero popolnoma zanesljivo vemo, kako gre, ne da bi se je bili učili.«

Obup

KAZALO KOROŠKEGA FUŽINARJA

Vse tiste bralce, ki dajejo Koroškega fužinarja vezati, obveščamo, da bodo lahko kazalo zadnjih dveh letnikov (XXII in XXIII) dobili po 15. decembru 1973 na uredništvu.

Izdajata upravni odbor Zelezarne Ravne in skupščina občine Ravne na Koroškem. Ureja uredniški odbor: Jože Delalut, Franc Fale, Marjan Kolar, Frančiška Korošec, Janez Mrdavšič, Jože Rudi, Jože Sater, Drago Vončina, Milan Zafošnik. Odgovorni urednik: Marjan Kolar. Telefon: 86-031, interni 304. Tisk: CGP Mariborski tisk, Maribor.

Svetloba gora

Foto: M. Dolinšek

Z. P. SLOVENSKE ŽELEZARNE
S. O. P. O.

ŽELEZARNA RAVNE

RAVNE NA KOROŠKEM

NAŠI IZDELKI

- valjani profili
- kovano paličasto jeklo
- odkovki
- listnate in spiralne vzmeti
- vlečeno, luščeno in brušeno jeklo
- rezilno orodje
- pnevmatični stroji in orodje
- dvostopenjske ekscentrske stiskalnice od 100 MP do 1200 MP
- univerzalne in kovaške kolenaste stiskalnice od 160 MP do 1200 MP
- škarje aligator za sekanje starega železa
- paketirke za stiskanje starega železa

1 6 2 0